

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**XVI. VE XVII. YÜZYILLARDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN
OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ**

SEMA YILMAZ

1030204080

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. HAKAN KARAGÖZ

ISPARTA 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tez Savunması 2

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

(İkinci kez sınava girenler için)

Tarih:21/12/2012

Enstitü Yönetim Kurulunun / / tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi Sema YILMAZ 'nın "XVI. VE XVII. YÜZYILDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 21/12/2012 tarihinde saat 14.00'da toplanmış ve adayı tez savunmasına almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya dakika süreyle teziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

Tezin kabul edilmesine
(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

Tezin reddedilmesine
(Öğrenci,yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.

oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.
Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	:Yrd. Doç. Dr. Hakan KARAGÖZ	
Üye	:Doç. Dr. Behset KARACA	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Kemal DAŞCIOĞLU	

Ek :Her Bir Jüriye Ait Tez Değerlendirme Jüri Raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “XVI. VE XVII. YÜZYILLARDA HAREM-İ HÜMAYUN’UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza: *Sema Yılmaz*

Ad Soyad: Sema YILMAZ

Tarih: 21.12.2012

ÖZET

XVI. VE XVII. YÜZYILLARDA HAREM’İ HÜMAYUN’UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ

Sema YILMAZ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 100 Sayfa, Aralık 2012.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hakan KARAGÖZ

Harem, padişahın evi olmakla birlikte oldukça disiplinli bir hiyerarşik düzeni içermektedir. Harem-i Hümayun veya batılılarca “tutsak olmuş kadınların dünyası” olarak tanımlanan harem, tarih boyunca gizemini korumuştur. Bu yüzden Osmanlı saray kadınları dünyası gerek yerli tarihçiler gerekse batılı tarihçiler tarafından ilgiyle ele alınmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde “Harem” kelimesi, Osmanlı Saray Haremi’nin muhtevası ve buradaki hiyerarşik düzen hakkında bilgiler verilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin tek süper gücü olarak varlığını sürdürürken, onun bünyesinde barındırdığı harem dairesi ve kurumu da bu büyük imparatorluğa paralel olarak ihtişam içerisinde idi. Cariyeler ile dolu olan haremde sadece padişahın kadınları, anneleri, kızları bulunmamış, bunların yanı sıra hizmetçi cariyeler ve bu cariyeleri yöneten kadınlar da harem içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu XIV. yüzyılın başlarından XVI. yüzyılın sonlarına kadar oldukça büyüme göstermiş ve üç kıtaya hâkim olmuştur. Ancak XVI. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti’nde daha önce rastlanmayan bir durum gerçekleşmiş ve kadınlar siyasi bir hüviyet kazanmaya başlamışlardır. Harem’in nüfuzu Osmanlı siyasi yapısına Kanuni Sultan Süleyman’ın Haseki Sultanı Hürrem Sultan ile birlikte girmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde Hürrem Sultan ele alınarak Hürrem Sultan’ın entrikalarının yol açtığı sıkıntılardan bahsedilmiştir. Bu bölümde yine Hürrem Sultan’ın Nurbanu ve Safiye Sultanlara oluşturduğu örnekler vurgulanmış; II. Selim ve III. Murad dönemlerinde etkili olan “Kadınlar Saltanatı”ndan bahsedilmiştir. Bu dönemde Hürrem Sultan’ın Polonya Kralı II. Sigismund, Safiye Sultan’ın İngiltere Kraliçesi Elizabeth ve Nurbanu Sultan’ın da Fransa Kralı III. Henri’nin annesi ile mektuplaşmaları dönemin dış siyasetini oldukça etkilemiştir.

XVII. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde "Kadınlar Saltanatı" devam ederken veraset sisteminde de bir takım değişimler görülmeye başlamıştır. Bu değişim sürecinde kadınlar ve özellikle de Kösem Sultan'ın rolü oldukça önemlidir. Kösem Sultan'ın içinde oluşmaya başlayan iktidar hırsı ve bu hırsın yol açtığı sorunlar padişah dönemlerine göre ikinci bölümde anlatılmıştır. I. Ahmed ile başlayan bu süreçte IV. Mehmed'e kadar üç padişah tahttan indirilmiş ve bunun nedenleri de Harem-i Hümayun'un etkisi göz önünde bulundurularak bu bölümde incelenmiştir. Tarihe "Kadınlar Saltanatı" olarak geçen kavramın hiç de boş yere kullanılmadığını ispatlayan olayların yaşandığı Kösem Sultan dönemi bu bölümde incelenmiştir. Çocuk yaşta tahta geçen IV. Mehmed'in annesi Hadice Turhan Sultan ikinci bölümde yer alan diğer bir konudur. Kösem Sultan'ın ölmesi ve IV. Mehmed'in de yaşının küçük olması sebebiyle yazarların "Kadın Padişah" dediği Turhan Sultan, yönetimi devralmış ve devam eden süreçte Harem-i Hümayun'un Osmanlı siyasetine etkisi oldukça azalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Harem, Harem-i Hümayun, Kadınlar Saltanatı, Hürrem Sultan, Kösem Sultan.

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE IMPERIAL HAREM ON THE OTTOMAN EMPIRE'S POLICY IN THE XVIth AND XVIIth CENTURIES

Sema Yılmaz

**University of Süleyman Demirel, Graduate School of Social Sciences,
Department of History, Master Thesis, 100 Pages, December 2012.**

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Hakan Karagöz

Harem, being home of the sultan, it has a disciplined hierarchical order. Harem which is called The Imperial Harem or “The world of women who have been imprisoned” by the westerns, has maintained its secret and the mystery throughout the history. Because of that the subject of the Ottoman palace’s women’s world was discussed with a great interest by not only the domestic historians but also the western historians. In the introduction part of the paper, the word “Harem”, the contents of the Ottoman Palace’s Harem and the hierarchical order of the Harem is discussed. While The Ottoman Empire was maintaining its presence with a remarkable power in its period, Harem rooms and the institution which are contained by the empire were also in glory parallelly with that great empire. In Harem that is full of concubines, the Sultan’s wives, mother and daughters did not exist. In addition, maid concubines and women in management in these concubines have got the authorized officers role in Harem.

The Ottoman Empire had grown quite and dominated three continents since its foundation in the beginning of the XIVth century to the end of the XVIth century. But in the middle of the XVIth century, an unlike situation came true and the women had political identity. The penetration of the Harem’s authority to the structure of the Ottoman Empire’s policy was first performed by the Sultan of Haseki Hürrem. In the first of the paper, the Sultan of Hürrem and the problems of her intrigues is explained. In that part, the Sultan Hürrem’s role model for the Sultans Nurbanu and Safiye are also emphasized; “The reign of women” which has an influential role in the periods of the IInd Selim and the IIIrd Murad is mentioned. In that period, the correspondence of the Sultan Hürrem with Polish King Sigismund, The Sultan of Safiye with Queen Elizabeth of England, and the Sultan of Nurbanu with the mother of the IIIrd King of France Henry affected that period’s policy quietly.

Some changes in the Ottoman Empire's inheritance system was seen in the beginning of XVIIth century. In that changing period women and especially the role of the Sultan Kösem is very important. The Sultan of Kösem's nascent ambition for the power and the problems aroused from that ambition are explained in the second part of the paper. The period from the Ist Ahmed to IVth Mehmed, three sultans were deposed and the reasons for that are also studied by considering the effect of The Imperial Harem in this part. The Sultan Kösem's period's events in which the concept of "the reign of women" was used and these events also proved that this term is not used in vain, are also discussed in this part. The Sultan Hadice Turhan, mother of IVth Mehmed who accede to throne when he is a child, takes place in this part as another subject. Because of the death of the Sultan Kösem and because the IVth Mehmed is very young, the Sultan of Turhan called "Woman Padishah" by the writers took the helm and this by this Sultana the effect of the The Imperial Harem on the Ottoman Empire's policy decreased reasonably.

Keywords: The Reign of Women, Harem, The Imperial Harem, The Sultan of Hürrem, The Sultan of Kösem.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: XVI. YÜZYILDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ

I- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (1520 - 1566) DÖNEMİ HAREM KADINLARI VE SİYASET.....	9
A- HASEKİ HÜRREM SULTAN VE HAYATI	10
B- HÜRREM SULTAN VE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN.....	11
C- İBRAHİM PAŞA VE HASEKİ HÜRREM SULTAN ARASINDAKİ REKABET ...	13
1- İbrahim Paşa ve Hayatı.....	13
2- İbrahim Paşa'nın Devlet İdaresinde Hızlı Yükselişi	14
3- Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa Arasındaki İktidar Savaşı	16
D- ŞEHZADE MUSTAFA'YA KARŞI RÜSTEM PAŞA VE HÜRREM SULTAN İTTİFAKI	21
1- Rüstem Paşa'nın Sadrazamlığı ve Hürrem Sultan'ın Etkisi	21
2- Şehzade Mustafa ve Hürrem Sultan	23
3- Şehzade Mustafa Vakası	25
E- HÜRREM SULTAN VE OSMANLI – LEHİSTAN İLİŞKİLER	28
1- Osmanlı – Lehistan İlişkileri.....	28
2- Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Sigismund'a Yazdıkları Mektuplar	30
F- HÜRREM SULTAN'IN SON SENELERİ VE ÖLÜMÜ.....	33
II- II. SELİM VE III. MURAD DÖNEMLERİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET	34
A- II. SELİM (1566 – 1574) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET	34
B- NURBANU SULTAN VE HAYATI.....	36
1- Nurbanu Sultan'ın İktidarının Gücü	37
C- III. MURAD (1574 – 1595) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET	38
1- Safiye Sultan ve Hayatı.....	40
2- Safiye ve Nurbanu Sultan Arasındaki İktidar Savaşı	41
D- NURBANU VE SAFİYE SULTANLARIN DİPLOMATİK TEŞEBBÜSLERİ.....	43

1- Venedik ile Siyasi İlişkiler	43
2- İngiltere ile Siyasi İlişkiler	47
E- NURBANU VE SAFİYE SULTANLARIN İKTİDARLARININ SONU.....	50

İKİNCİ BÖLÜM: XVII. YÜZYILDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ

I- I. AHMED (1603 – 1617) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET	51
A- MAHPEYKER KÖSEM SULTAN VE HAYATI	52
1- Kösem Sultanın İktidarının Gücü	54
2- Kösem Sultan'ın Osmanlı Veraset Sistemine Müdahalesi.....	56
II- IV. MURAD VE I. İBRAHİM DÖNEMLERİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET	59
A- IV. MURAD'IN (1623 – 1640) İKTİDARI VE KÖSEM SULTAN.....	59
B- IV. MURAD DÖNEMİNDE KÖSEM SULTAN'IN NAİBELİĞİ VE DEVLET İDARESİ.....	60
C- I. İBRAHİM (1640 – 1648) DÖNEMİ VE KÖSEM SULTAN'IN İKİNCİ SALTANATI	63
D- I. İBRAHİM'İN HAL'İ VE KÖSEM SULTAN'IN ETKİSİ.....	65
III- IV. MEHMED (1648 – 1687) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET ...	69
A- HADİCE TURHAN SULTAN VE HAYATI	70
1- Turhan Valide Sultan ve Büyük Valide Kösem Sultan Arasındaki İktidar MücadelesiESİ	71
2- Kösem Sultan'ın İktidarının Sonu ve Ölümü	73
3- Hadice Turhan Sultan'ın Naibeliği ve Devlet İdaresi.....	74
B- TURHAN VALİDE SULTAN'IN ÖLÜMÜ VE IV. MEHMED'İN HAL'İ	80
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

AGAD. : ArchivumGlowne AKT Dawnych – Eski Belgeler Ana Arşivi.

a.g.e. :adı geçen eser.

a.g.m. : adı geçen makale.

a.g.t. : adı geçen tez.

AÜDTCFD. : Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.

AÜİFD. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

AÜSBFD. : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.

Bkz. : Bakınız.

c. : Cilt.

çev. : Çeviren.

DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi.

E. : Evrak.

GÜHFD. : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Haz. : Hazırlayan.

HÜEFD. : Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.

İA. : İslam Ansiklopedisi.

İÜEFTD. : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi.

M.O.T. : Mufassal Osmanlı Tarihi.

s. : Sayfa.

Sa. : Sayı.

TSMA. : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi.

TTK. : Türk Tarih Kurumu.

ÖNSÖZ

Osmanlı saray kadınlarının dünyası yerli ve yabancı tarihçiler tarafından ilgiyle ele alınmış, oldukça merak edilen bir konu haline gelmiştir. Kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri araştırmacıların dikkatini çekmiş ve onları bu yönde araştırmaya sevk etmiştir. Osmanlı saray kadınlarının gücü ve siyasete ne denli bir etkide buldukları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmamızda Harem'in mekânsallığından çok yol açtığı siyasal ve sosyal sorunlara değinilmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne zemin hazırlayan kadın iktidarı değerlendirilmiştir. Kadınların haremden dışarıya doğru bir etki ve nüfuz gücü oluşturmaya çalışmaları ve bu nüfuz gücüne dayanarak siyasi faaliyetlerde bulunmaları devletin siyasetini etkilemiştir. Elbette harem hakkında eksik bilgilerin olması muhtemeldir. Bu durum, harem tüm imparatorluk boyunca hep gözden uzak, gizli tutulmuş olmasından, harem içinde yaşayanların dahi yazamadıkları pek çok konu olmasından ve bunların yanı sıra bazı bilgi ve belgelerin günümüze ulaşmamasından kaynaklanmıştır. Buna rağmen elde edilen belge ve bilgiler ışığında merak edilen konulara açıklık getirilmiş ve Osmanlı saray kadınları ile ilgili sorulara cevaplar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

“XVI ve XVII. Yüzyıllarda Harem-i Hümayun'un Osmanlı Siyasetine Etkisi” konulu araştırmamda benden bilgi, tecrübe ve deneyimlerini esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Hakan KARAGÖZ'e, eleştirileriyle konuya farklı bir açıdan bakmamı sağlayan saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Behset KARACA'ya, Yrd. Doç. Dr. Kemal DAŞCIOĞLU'na ve Yrd. Doç. Dr. Celal ERDÖNMEZ'e, maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan Aileme, yine bu araştırmamda manevi desteğini gördüğüm Ali ÖZTÜRK'e ve çalışmamda maddi ve manevi yönden destek olan Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

Sema Yılmaz

Isparta 2012

GİRİŞ

Aslı Akadca'da: "örtmek, gizlemek, başkalarından esirgemek, ayırmak, tecrit etmek" manalarına gelen harem [haram(u)] kelimesi¹, İslam söz dağarcığında Arapça h-r-m kökünden türetilmiştir. Bu kelime, korunan, mukaddes, muhterem ifadeleriyle birlikte yasak olan yer anlamıyla da kullanılmaktadır. Harem, sözlük anlamının dışında kutsal olan yani haram olan yer demektir². Genel girişin yasak ya da denetim altında olduğu, içine belirli kişilerin girmesinin ve içinde belirli davranış biçimlerinin yasak olduğu bir mekândır³. Ev, konak ve saraylarda genellikle iç avluya bakacak şekilde planlanan, kadınların yabancı erkeklerle karşılaşmadan rahatça günlük hayatlarını sürdürdükleri bölümlere de harem adı verilmektedir. Bir hanenin özel yaşama ilişkin bölümlerine harem deniliyor olması, İslamiyet'in bu bölümlere, özellikle hane kadınlarıyla belirli bir kan bağı derecesi olmayan erkeklerin girişinin kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır⁴. Aynı zamanda harem kelimesi, kurumsal anlamının dışına çıktığında belirli bir cinsiyeti ifade etmekte ve "zevce" anlamını da taşımaktadır⁵. Bunların dışında bu kelime Mekke ve Medine şehirleri (Haremeyn-i Şerifeyn) için de kullanılmaktadır⁶.

Bütün Müslüman devlet başkanlarının evlerinde bulunan harem, Hz. Muhammed zamanından sonra Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ile diğer İslâm devletleri ve nihayet Osmanlı saraylarında da daha teferruatlı ve teşkilatlı bir hâle gelmiştir. Osmanlı Devleti'ne gelmeden önce harem bir kurum olarak ilk defa

---

¹ Abdülkerim Özeydin - Nebi Bozkurt, "Harem", *DİA.*, c. XVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 132.

² Mine Baran, "Osmanlı Klasik Dönem Saray Kültüründe Mahremiyet ve Harem", *Milli Folklor*, Sa. 93, İstanbul 2012, s. 170.

³ Reina Lewis, *Rethinking Orientalism: Women, Travel and the Ottoman Harem*, I.B. Tauris, London 2004, s. 96.

⁴ Julia Pardoe, *Sultanlar Şehri İstanbul*, (çev. M. Banu Büyükkal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 18.

⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, (çev. Ayşe Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 2.

⁶ Alev Aksoy Croutier, *Harem Gizemli Dünya*, (çev. Leyla Özcengiz), Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, s. 19.

Abbasiler döneminde ortaya çıkmıştır. Abbasiler hareme “harimü dari’l-hilafe” adını vermişlerdir⁷. Selçuklular’da bu kurum daha da geliştirilmiştir⁸. Selçuklu Devleti’nin mirasını devralan Osmanlı Devleti, haremi kendi bünyesinde barındırması ve ilerleyen süreçte kurumun gelişmesini sağlamıştır⁹. Bu noktada haremın Osmanlı Devleti’ne Bizans’tan geçtiğini savunan yabancı kaynaklar¹⁰ olmakla birlikte Mehmed Fuat Köprülü Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri adlı eserinde Bizans’tan doğrudan alınan bir kurum olmadığını ileri sürmüştür¹¹.

Sözcük anlamı “yasak mekân” olan haremın kurum olarak teşkilatlandırılması Fatih Sultan Mehmed zamanında gerçekleşmiş ve bu müessese, devlet yapısındaki genel eğilime uygun biçimde devşirme (köle) sistemiyle geliştirilmiştir¹². Harem, bin yıllık bir süreçte, Doğu’da ve Akdeniz uygarlıkları ortamında kazandığı zengin kültürle Osmanlı yaşamına da erken dönemde girmiş ancak sarayın en önemli dairesi olma özelliğini XVI. yüzyılın ortalarına doğru kazanmıştır¹³.

Harem kurumu, Osmanlı Devleti’nin temel yapı taşlarından biridir. Bu kurum, padişahın sır sızdırmayan evi, hanedanın can damarı, hizmet ve eğitim kurumu, kadın ve hadımların dünyası olma vasfını taşımıştır¹⁴. Haremın Osmanlı Sarayı’ndaki en yaygın ismi “Dar’üs-saade” ve anlamı da “Saadet evi”dir. Aynı zamanda Harem-i Has, Saray-ı Duhteran, Sultan Sarayı, Harem-Saray, İffet-i

⁷ Abdülkerim Özyayın - Nebi Bozkurt, *a.g.m.*, s. 135.

⁸ Erdoğan Merçil, *Selçuklular’da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 245.

⁹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 1997, s. 1.

¹⁰ Alev Aksoy Croutier, *a.g.e.*, s. 20, Godfrey Goodwin, *Osmanlı Kadınının Özel Dünyası*, (çev. Sinem Gül), Sabah Yayınları, İstanbul 1997, s. 101.

¹¹ Mehmed Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçay Yayınları, Ankara 2004, s. 21.

¹² *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. III, Şehir Matbaası, İstanbul 1958, s. 1414. (Bu eser bundan sonra *M.O.T.* olarak gösterilecektir).

¹³ Alev Baysal, “Batılılar Gözüyle Harem: Gerçek ve Fantezi”, *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Sa. 4/1, 2009, s. 591.

¹⁴ Necdet Sakaoğlu, “İffet-i Saray-ı Şahane Harem”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 25, İstanbul 2011, s. 1.

Saray-ı Şahane, Harem-i İsmet-Makrun deyimleri de Osmanlı Devleti'nde kullanılmıştır¹⁵. Harem için Hindistan'da “Zemine”, İran'da “Enderun”, Arabistan'da “Harem” adları kullanılmıştır¹⁶.

Birçok ismi olan harem; içinde yaşayanlar bakımından iki grupta değerlendirilmektedir. Bunlar, harem hizmetlileri ve sakinleridir. Harem sakinleri arasında en itibarlı hanım, padişahın annesi olan valide sultandır. Otuz altı Osmanlı padişahından sadece yirmi üçünün annesi valide sultan unvanını kullanmış, diğerleri ise oğulları tahta geçmeden vefat ettikleri için bu unvanı alamamışlardır. Tahta çıkan şehzadenin annesi, valide alayı denilen bir merasimle Eski Saray'dan Topkapı Sarayı'na taşınmış ve oğlunun saltanatı boyunca harem en yetkili kişisi olmuştur. Harem en yetkili hanımı valide sultanın hizmetinde cariyeler arasında en kıdemli olan hazinedar bulunmuştur¹⁷. Harem ikinci derecede nüfuzlu sakinleri, padişahın hanımları olan haseki ve gözdeleleridir ki bunlara daha sonra kadınefendi denilmiştir. Cariyelikten gelen, güzellik ve yetenekleriyle padişahın gözüne giren bu hanımlar, XVII. yüzyıla kadar genellikle Avrupalı savaş esiri cariyeler arasından alınmaktayken daha sonra da Kafkaslardan gelenlerden seçilmeye başlanmıştır¹⁸.

Harem idaresi konusunda valide sultan, haseki ve gözdelelerden sonra en yetkili görevli harem ağasıdır¹⁹. Osmanlı Haremi'nde istihdam edilen harem ağalarının sayıları bazen çok artmış bazen de azalmıştır. Hadım ağalar arasında dereceler vardır. Bunlar kızlar ağası, valide ağası, şehzade ağası, kiler ağası, valide sultan haznedar ağası, büyük oda ağası, küçük oda ağası şeklinde sıralanabilmektedir²⁰. Harem Ağası'nın haremi korumak, hareme yeni cariyeler

¹⁵ Necdet Sakaoglu, “İffet-i Saray-ı Şahane Harem”, s. 3.

¹⁶ Şadiye Osmanoglu, “II. Abdülhamid Döneminde Harem Hayatı; Sarayda Sultanlar Nasıl Evlenirlerdi?”, *Hayat Haftalık Mecmua*, Sa. 10, İstanbul 1963, s.12.

¹⁷ İsmail Doğan, “Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik, Yenileşme Dönemleri”, *Türkler*, c. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 378.

¹⁸ Murat Kocaaslan, “Osmanlı Sarayı'nın Mahremi: Topkapı Sarayı Haremi'nin Sınır ve Yasakları”, *HÜEFD.*, c. XXVIII, Sa. 2, Ankara 2011, s. 99.

¹⁹ Fatma Menteş, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Sürecinde Harem*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006, s. 64.

²⁰ Albertus Bobovius, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, (çev. Ali Berktaş), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 27.

temin etmek, harem halkının terfileri veya cezalandırılmalarıyla ilgili hususları padişaha arz etmek, sultanların evlenmesi sırasında vekilliklerini yapmak, kendine bağlı personeli idare etmek gibi görevleri bulunmaktadır²¹.

Kadın ve hadımların dünyası olarak tanımlanan haremın diğer sakinleri de cariyelerdir. Hukuken kadın köle statüsünde olan cariyelerin esas kaynağı savaşta alınan esirlerdir²². Ancak bir süre sonra bu kaynağın yetersiz olması sebebiyle İstanbul gümrük eminine satın aldırarak suretiyle cariye temini yoluna gidilmiştir. Ayrıca çeşitli devlet ricali tarafından saraya ve padişaha hediye edilen cariyeler de bulunmaktadır²³.

Haremde yüzlerce cariye olmakla birlikte bunların büyük bir kısmı hizmetçi statüsündedir. Padişahlar cariyelerin içinden sadece birkaç tanesiyle ilgilenmiş, diğerlerini ne bilmiş ne de görmüştür. Bu konudaki uygulamalar İslam hukukunun dışına çıkmamıştır²⁴. Kabiliyet ve güzellikleriyle kendilerini gösteren cariyeler, haremde kalfalığa kadar yükselebilmişlerdir. Bu mertebeye yükseldikten sonra padişah, valide sultan, kadınefendi ve ikballerden birinin dairesine hizmet için gönderilmişlerdir. Genelde harende ve sazandelerin de aralarında bulunduğu kalfalar kıdemlerine göre küçük, orta ve büyük olmak üzere üç kısma ayrılmışlardır. Kıdemli kalfaların hepsi yeterince tahsil görmüşlerdir ve bunlar çeşitli törenlere kendilerine has kıyafetleriyle katılmışlardır. Saltanat değişikliklerinde kalfaların önde gelenleri Eski Saray'a gönderilmiş veya haremde çırağ (azat) edilip evlendirilmişlerdir²⁵.

Her hareketin kurallar çerçevesinde işlendiği ve sıkı bir disiplin unsurunu bünyesinde bulunduran harem müessesesi, altı yüzyılı kapsayan bir dönemde Türk – İslam geleneklerine uygun bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Hanedan

²¹ Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 120.

²² Y. Hakan Erdem, *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800 – 1909*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 16.

²³ İsmail Parlatur, "Osmanlı Sosyal Hayatı'nda Köleliğin Kaldırılışı", *AÜDTCFD.*, c. XXXI, Sa. 1 – 2, Ankara 1987, s. 417 – 418.

²⁴ Mehmet İpşirli, "Harem", *DİA.*, c. XVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 136.

²⁵ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 62 – 63.

üyeleri için ikametgâh olan harem²⁶; padişah ailesinin parçası olacak, aileye hizmet edecek ve Osmanlı seçkinlerinin eşleri olacak kadınların eğitildiği bir kurumdur²⁷. Bu nedenle harem, Enderun gibi uygulamalı bir mektep olmuş ve cariyelere bilgi, görgü, usul, erkân, düzgün konuşma, güzel iş yapabilme esasları çerçevesinde çok disiplinli bir eğitim vermiştir²⁸. Harem bu eğitim sistemiyle en alt kademe olan cariyelikten son merteye olan ustalığa yükselme unsurlarıyla Enderun teşkilatına benzemektedir. Bundan dolayı nasıl devşirilen erkek çocukları devletin en yüksek memuriyetlerine kadar çıkabilmişlerse, hareme alınan cariyeler de türlü eğitimlerden geçerek Osmanlı sarayının en yüksek mevkilerine çıkmaya muvaffak olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde cariye, kadın köle anlamını taşımaktadır. İslam hukukuna göre köle cariyelerin esas kaynağı savaşta alınan esirlerdir. Cariyelerin seçimi, temini, sayıları, satın alınmaları, ücretleri konusunda çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte hareme çeşitli yollardan cariye temin edilmiştir²⁹. Gayrimüslimlerden tutsak edilenlerin dışında, saraya cariye sunmak rüşvet ve hediye geleneği haline gelmiştir. Bundan dolayı İstanbul esir pazarlarına getirilen Rus, Leh, Macar, Fransız, İtalyan, Rum, Gürcü, Çerkez asıllı köle kızların en güzelleri Kırım hanları, boyarlar, akıncı beyleri ve kaptan paşalar tarafından hareme sunulmuştur. Ayrıca İstanbul esir pazarı üzerinde denetim yetkileri olan gümrük emirleri de esir kızları saraya takdim etmişlerdir³⁰.

Bu cariyeler Müslüman adap ve erkânı üzerine yetiştirilmiş, kendilerine okuma yazma, dini bilgiler öğretilmiş, yeteneklerine göre musiki, biçki dikiş, nakış dersleri verilmiştir. Bütün cariyeler için erkenden kalkmak, saray mutfağından gelen tablolarda karınlarını doyurmak, verilen hizmetleri yapmak bir zorunluluk olmuştur³¹. Bu cariyelerin eğitimleri ve yaşam biçimleri hakkında

---

²⁶İzzet Sak, "Osmanlı Sarayı'nın İki Aylık Meyve ve Çiçek Masrafı", *AÜDTCFD.*, Sa. 40, Ankara, s. 142.

²⁷Aslı Sancar, *Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s. 96.

²⁸Necdet Sakaoglu, "İffet-i Saray-ı Şahane Harem", s. 11.

²⁹Deniz Maden, *Batılı Seyyahlara Göre Osmanlı Haremi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2010, s. 44.

³⁰Yılmaz Öztuna, "Osmanlı Sarayı'nda Cariyeler", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sa. 10, İstanbul 1975, s. 11.

³¹Necdet Sakaoglu, "İffet-i Saray-ı Şahane Harem", s. 15.

yabancı kaynaklarda da bilgilere rastlanmaktadır. 1604 – 1608 yılları arasında İstanbul’da bulunan Venedik Elçisi Ottoviano Bon’un saray muhbirleri aracılığıyla edindiği bilgiler yukarıda söylenenleri doğrular niteliktedir. Bon, esir kızların saraya kabul edilebilmeleri için “kusursuz güzel ve bakire” niteliklerine sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu cariyelerin öncelikle Müslüman yapıldıklarını daha sonra da yeteneklerine göre çeşitli çalgılar çalmayı, dikiş dikmeyi öğrendiklerini aktarmıştır. Ayrıca Bon, Osmanlı Haremi’ni manastıra, içinde yaşayan cariyeleri de rahibelere benzetmiştir³².

Osmanlı Haremi’ne alınan bu genç kadınlar, gerekli eğitimi ve öğretimi gördükleri acemilik denilen ilk dönemlerinden sonra, önce kalfa sonra da usta seviyesine yükselmişlerdir³³. Cariyeler arasında en yüksek rütbe olan ustalık makamına yükselenlerin sayısı zamanla yirmiye kadar çıkmıştır. Padişahın özel hizmetlerinde bulunan deneyimli, görgülü ve kıdemli cariyeler gedikli³⁴, kalfa³⁵, rütbelerini almışlardır. Haznedar³⁶, çeşniyar³⁷, cameşuy³⁸, ibrikdar³⁹ ustalar bu zümrenin en üst tabakasını oluşturmuşlardır. Başhazinedar ile diğer hazinedar ustalar, padişahın zevkine, eğlenmesine, dinlenmesine, yemesine ve içmesine, yatıp kalkmasına, yıkanıp giyinmesine hizmet etmiş; hatta padişaha danışmanlık yapmışlardır⁴⁰. Harem kadınlarından raks ve müzik gösterileriyle sultanları eğlendirmeleri beklenmiş, bu kadınların yaratıcı zekâları, birbirini izleyen bin türlü eğlenceye her zaman bir yenilik katmıştır.

---

³² Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, (çev. Cahit Kayra), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010, s. 46 – 47.

³³ Murat Belge, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 128.

³⁴ Osmanlı saray cariyeleri içinde bir derece olup padişahların şahsi işlerine bakan, sarayın harem dairesindeki kıdemli cariyedir. Kamil Kepecioğlu, *Tarih Lügati*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998, s. 195.

³⁵ Acemi cariyelik derecesinden çıkmış fakat hazinedarlık derecesine yükselip usta unvanını almamış cariyelerdir. Yılmaz Öztuna, *Büyük Tarih Ansiklopedisi*, s. 332.

³⁶ Sarayın en nüfuzlu görevlilerinden birisidir. Bab-ı Hümayun hazineleri bölümünde görevlidir. Erdoğan Merçil, “Hazinedar”, *DİA.*, c. XVII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1998, s. 142.

³⁷ Sarayın Harem dairesinde hizmet eden kalfalardan birine verilen addır. Yemeğin başından sonuna kadar çeşniyar ustalar divan dururlardı. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s. 356.

³⁸ Sarayda çamaşır yıkamakla görevli kişidir. M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, c. I, s. 256.

³⁹ Hasoda ağalarından olup padişahın leğen, ibrik hizmetine bakan kimse. Kamil Kepecioğlu, *a.g.e.*, s. 200.

⁴⁰ Aslı Sancar, *a.g.e.*, s. 96 – 97.

Bu anlatılanlar dışında bir cariyenin Osmanlı Haremi'nde yükselmesi büyük ölçüde saraya ilk geldiği sırada ya da sultanın harem kadınlarına altın para ya da çeşitli armağanlar dağıttığı bayram gibi özel bir günde sultanın dikkatini çekmiş olmasına bağlıdır⁴¹. Bunun bir başka yolu da haremde Kethüda Hatun'un ya da valide sultanın özellikle güzel ve yetenekli bir cariyeyi fark etmesi ve odalık olarak padişaha sunmasıyla gerçekleşmiştir. Böyle bir cariyeye padişah tarafından beğenilir ise Eski Saray'dan ya da Topkapı Sarayı'ndan alınarak, Topkapı Sarayı'nın Cariyeler Taşlığı'na yerleştirilmiştir. Burada padişahın baş hasekisi ve diğer gözdeleri, hizmetlileriyle birlikte avluyu çevreleyen revakların gerisindeki ayrı dairelerde oturmuşlardır. Her hasekinin dairesinde ocağı, mütevazı tuvalet olanakları, galerisi ve kişisel hizmetlileri için mekânlar yer almıştır. Tahsis edilen odaların büyüklüğü, hasekilerin haremdeki statüsüne ya da padişahın kaçınıcı gözdesi olduğuna göre değişmiş, en geniş, merkezi konumlu ve kubbeli daire baş hasekiye verilmiştir⁴².

Cariyelerin ne kadar maaş alacakları saraydaki statülerine göre belirlenmiş⁴³ ve bunlara "gündelik" adı altında 5 – 30 akçe arasında maaş verilmiştir⁴⁴. Bu maaşlar "Masraf-ı Şehriyari"⁴⁵ ve "Harc-ı Hassa"⁴⁶ defterlerine kaydedilmiştir⁴⁷. Cariyeler, saraydaki dokuz yıllık hizmetlerinin sonunda; ıtıkname (özgürlük belgesi)⁴⁸, elmas küpe, yüzük ve altın saat içeren bir çeyiz takımı verilmek ve "çırağ" edilmek suretiyle Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusundaki Enderun mektebinde yetişen iç oğlanlarıyla evlendirilmişlerdir. Sonra da eşlerinin görevli oldukları yerlere gitmişlerdir, orada eşlerinin ev halkına ve

---

⁴¹ Gülru Necipoğlu-Kafadar, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören ve İktidar*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 177.

⁴² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984, s. 151 – 152.

⁴³ Necdet Sakaoğlu, "Saraylardan Konaklara Cariyeliğin Bin Bir Yüzü", *Popüler Tarih Dergisi*, Sa. 5, İstanbul 2000, s. 31.

⁴⁴ Ahmet Şimşirgil, "Harem Halkı ve Cariyeler", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, Sa. 10, İstanbul 2001, s. 56.

⁴⁵ Sarayın Enderun ve Birun kısımlarının her türlü masraf ve tayinlerinin tutulduğu defterdir. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Bilimevi Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 399.

⁴⁶ Saraya ait masraflar ve bu masrafların karşılığı olan paranın saklandığı yerdir. Fehmi Yılmaz, *a.g.e.*, s. 220.

⁴⁷ Mehmet İpşirli, *a.g.m.*, s. 140.

⁴⁸ Gül Akyılmaz, "Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi", *GÜHFD.*, c. IX, Sa. 1 – 2, Ankara 2005, s. 239.

haremine nezaret etmişlerdir⁴⁹. Bu “Saraylı”lar kibarlıkları kadar, ağızlarının sıklığı ve harem yaşamına ilişkin hiçbir bilgiyi dışarıda anlatmamalarıyla da ün yapmışlardır. Çırağ edilmeyen cariyeler ise Eski Saray’a gönderilmiş ve orada evlendirilmeyi beklemişlerdir. Haremdeki cariyeler için en kötü olay tahttaki padişahın ölümü veya hâl edilmesi olmuştur. Böyle bir olay neticesinde bütün cariyeler Eski Saray’a gönderilmiştir⁵⁰.

---

⁴⁹ Ömer Şen, *Osmanlı’da Köle Olmak*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007, s. 35.

BİRİNCİ BÖLÜM

XVI. YÜZYILDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ

I- KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (1520 – 1566) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim ve Ayşe Hafsa Sultan'ın oğludur⁵¹. 6 Kasım 1495 tarihinde Trabzon'da doğmuştur. Şehzade Süleyman 1513'te Manisa Sancakbeyliği'ne tayin edilmiş ve padişahlığına kadar da burada görev yapmıştır⁵². Süleyman, babasının ölümü üzerine 30 Eylül 1520 tarihinde Osmanlı tahtına rakibi olmadan çıkmış⁵³, 1566 Zigetvar Seferi'nde vefat edene kadar da devleti idare etmiştir⁵⁴. 46 yıllık saltanatı boyunca on üç sefere çıkarak, on yıl İstanbul'dan ayrı kalmıştır⁵⁵. I. Süleyman'ın hükümdarlığı döneminde Osmanlı Devleti, fütihat, siyaset ve ilim itibarıyla en parlak devrini yaşadığı gibi hukuk ve arazi işlerine dair tedvin edilen veya yeniden vazedilen kanunlar ile de medenî bir devlet olduğunu göstermiştir⁵⁶. Osmanlı Tarihi'nde Sultan Süleyman devri, siyasi, askeri, ekonomik üstünlüğün yanında; sanat, edebiyat, mimarlık atılımlarıyla da zirvededir⁵⁷. Yarım yüzyıla yakın hükümdarlığında “Kanuni”, “Muhteşem”, unvanlarını kullanan I. Süleyman'ın görkemli döneminde Mimar Sinan, Baki, Piri Reis, Barbaros Hayreddin Paşa, Ebussuud Efendi'nin ve haremde de hasekisi Hürrem Sultan'ın etkisi oldukça fazladır⁵⁸.

Kanuni dönemi Osmanlı Devleti'nin her açıdan “altın çağ”ı olarak bilinmektedir⁵⁹. Büyük fetihlerin yapılması, imparatorluğun süper bir güç olarak dünyayı şekillendirmesi ve ilk defa Harem-i Hümayun'dan bir hasekinin siyasette

---

⁵⁰ Necdet Sakaoğlu, “İffet-i Saray-ı Şahane Harem”, s. 16.

⁵¹ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, c. I, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 2.

⁵² *M.O.T.*, c. II, s. 790.

⁵³ Hüseyin Yurdaydın, *Kanuni'nin Cülusu ve ilk Seferleri*, TTK Basımevi, Ankara 1961, s. 5.

⁵⁴ Feridun Emecen, “Süleyman I”, *DİA.*, c. XXXVIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2010, s. 62.

⁵⁵ Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 15 – 18.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 294.

⁵⁷ Tayyib Gökbilgin, “Süleyman I”, *İA.*, c. XI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 100.

⁵⁸ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2011, s.161.

⁵⁹ *M.O.T.*, c. II, s. 790.

aktif bir rol oynaması bu dönemde meydana gelmiştir. Kanuni'nin haremde başlıca iki kadının büyük etkisi olmuştur. Bunlardan biri annesi Hafsa Sultan, diğeri de Hürrem Sultan'dır. Kanuni şehzade iken haremını devşirme kökenli olan annesi Hafsa Sultan idare etmiştir. Hafsa Sultan öldükten sonra da Hürrem Sultan döneme damgasını vurmuş ve böylece siyasete kadın nüfuzu girmiştir⁶⁰.

Hürrem Sultan'ın siyasi nüfuzunun artmasını sağlayan en önemli olay 25 Ocak 1541 tarihinde Eski Saray'da çıkan yangın neticesinde haremın Topkapı Sarayı'na taşınmasıdır. Böylece harem protokolü başlamış ve Harem-i Hümayun sosyal bir kurum olmaktan çıkarak, devletin siyasi bir organı haline gelmeye başlamıştır⁶¹. Bu olaya bağlı olarak da kurum içinde bulunan harem sakinlerinin ve özellikle de Hürrem Sultan'ın iç ve dış siyasete etkisi giderek artmıştır⁶².

A- HASEKİ HÜRREM SULTAN VE HAYATI

Hürrem Sultan, onuncu Osmanlı padişahı “Muhteşem Türk” Kanuni Sultan Süleyman'ın nikâhlı eşidir. Hürrem Sultan'ın kaç yılında doğduğu konusunda bir netlik bulunmamakla birlikte, genel görüş 1504 yılı olduğudur⁶³. Hürrem Sultan'ın kökeni hakkında da birçok rivayet bulunmaktadır. Bunların içinden en çok kabul göreni ise Batı Ukrayna'nın Polonya toprakları içinde kalan Rutenya bölgesinde doğduğu yani Rus kökenli olduğu bilgisidir⁶⁴. Bunların dışında Hürrem Sultan'ın Leh, Fransız⁶⁵ ve Çerkez⁶⁶ olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır.

⁶⁰ Yılmaz Öztuna, “Kanuni'nin Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri, *Kanuni Armağanı*, TTK Basımevi, Ankara 1970, s. 4.

⁶¹ Yasemin Yayla, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Yapı (1520 – 1566)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001, s. 151.

⁶² Leslie P. Peirce, “Beyond Harem Walls: Ottoman Royal Women and The Exercise of Power”, *Servants of the Dynasty: Palace Women in World History*, University of California Press, Berkeley, CA, USA 2008, s. 82.

⁶³ Necdet Sakaoglu, *Osmanoğulları'nın Ünlü Kadın Sultanları*, Creative Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 81.

⁶⁴ Pars Tuğlacı, *Osmanlı Saray Kadınları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1985, s. 302.

⁶⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 155.

⁶⁶ Fairfax Downey, *Kanuni Sultan Süleyman Devri*, (çev. Enis Behiç Koryürek), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s. 114.

Hürrem Sultan'ın Osmanlı Sarayı'na girmeden önceki adı kayıtlara Aleksandra Lisowska olarak geçmiştir. Hareme girdikten sonra neşeli olduğu için kendisine “şen” manasına gelen “Hürrem” adı verilmiştir. I. Süleyman'ın Haseki Sultanı olduktan sonra Avrupa'da gül ya da Rus kızı anlamındaki: “Rosa, Rossa, Rosanne, Ruziac, la Rossa” daha yaygın olarak da “Roxelana” diye ünlenmiştir⁶⁷. Bunlar haseki sultanlığında ona yakıştırılan adlardır. Aksaray'da “Avret Pazarı” semtinde adına yapılan külliyyeden dolayı da “Haseki” diye anılmıştır. Yaşadığı dönemde ve ölümünden sonra da İstanbul'da daima haseki sultan adıyla tanınmıştır⁶⁸.

Başlangıçtaki tutsaklık – cariyelik serüveninin benzerliği dışında Hürrem Sultan'ın diğer cariyelerle olan ortak yönlerinden söz etmek zordur. Çünkü Hürrem Sultan köle iken azat edilerek hür ve nikâhlı eş mertebesine erişebilmiş ilk cariyedir. Bu özelliğinin yanı sıra Doğu – Batı devletleri nezdinde çizdiği saygın kimlik göz ardı edilmemelidir. Tahtın öz oğullarından birine kalması amacıyla siyasi olaylardaki etkin vasfı o günün koşulları dikkate alınarak yorumlanmalıdır. Hürrem Sultan'ın iç ve dış siyasetteki rolü, büyük bir padişahı kırk yıl boyunca aşkına ortak edişi, güzel sanatlara ve hayır işlerine düşkünlüğü, yazın yeteneği ve saray haremine katkıları renkli, farklı ve ayrıcalıklı kimliğini yansıtmaktadır⁶⁹.

B- HÜRREM SULTAN VE KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN

Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı tahtına rakipsiz olarak çıkmıştır. Onun döneminde Osmanlı Devleti büyük ve kudretli bir imparatorluk haline gelmiştir. “İçinden 24 ayrı ülke çıkartan Osmanlı İmparatorluğu” bu dönemde dünya tarihine damgasını vurmuştur⁷⁰. O da bütün ömrünü bu imparatorluğun sınırlarını ve tesir sahasını genişletmek, servetini artırmak, kudret ve hâkimiyetini dünyaya

⁶⁷ Yılmaz Öztuna, *Kanuni Sultan Süleyman*, Babiâli Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 173.

⁶⁸ Çağatay Uluçay, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, TTK Basımevi, Ankara 1980, s.34.

⁶⁹ Necdet Sakaoğlu, “Tek Osmanlı Kraliçesi”, *NTV Tarih Dergisi*, İstanbul 2008. s. 32.

⁷⁰ Adnan Nur Baykal, “Hürrem Sultan'ı Nasıl Bilirdiniz?”, *Popüler Tarih Dergisi*, Sa. 16, İstanbul 2001, s. 39.

kabul ettirmek uğruna harcamış, buna muvaffak olmuş ve kendisi Şah-ı Cihan unvanını tam manasıyla hak etmiştir⁷¹.

Kanuni Sultan Süleyman'ın hızlı yükselişine paralel olarak Hürrem Sultan da böyle bir yükseliş sergilemiştir. Hürrem Sultan'ın haseki olarak kariyeri, 1521'de ilk çocuğunun doğumundan 1558'deki ölümüne kadar, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının hemen hemen tümünü kapsamıştır⁷². Hürrem Sultan ile Sultan Süleyman'ın ilk çocuğu Mehmed 1521 yılında doğmuştur. 1522'de Mihrimah, ardından Abdullah, Selim, Bayezid ve Cihangir doğmuşlardır⁷³. Osmanlı Hanedanı'na beş şehzade bir sultan kazandıran Hürrem Sultan böylece Kanuni Sultan Süleyman'ın en gözde cariyesi olmuştur⁷⁴. Sultan Süleyman, kendisini tamamen Hürrem Sultan'a hasretmeden önce, atalarının örneğini izlemiş ve çok sayıda cariye almıştır. Luigi Bassano'ya göre ise Sultan Süleyman, sultanların eski geleneğini göz ardı etmiş ve çok fazla cariye almamıştır, tersine Hürrem Sultan'a olan bağlılığını korumak için haremindeki tüm seçilebilir cariyeleri bakireyken evlendirmiştir⁷⁵. 1526'dan sonra ise en büyük oğlunun annesi Mahidevran ile hiç ilgilenmemiş ve bütün ilgisini Hürrem Sultan'ın üzerinde toplamıştır⁷⁶.

Sultan Süleyman tek eşe bağlı kalarak gelenekleri çiğnemiştir. Süleyman'ın gelenekleri çiğneyişindeki son nokta, Hürrem Sultan ile evlenmesi olmuştur⁷⁷. Böylece Hürrem Sultan Osmanlı tarihinde azat edilip yasal eş yapılan ilk köle cariye olmuştur. Bu evliliğe yasal hiçbir engel yoktur ama I. Süleyman'ın karşısında olanca ağırlığıyla adetler bulunmaktadır⁷⁸. Bu eşi görülmemiş

---

⁷¹ Talat Hasircioğlu, "Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Hürrem Sultan", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 1/73, İstanbul 1956, s.17.

⁷² Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 80.

⁷³ John Freely, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, (çev. Ayşegül Çetin), Remzi Kitapevi, İstanbul 2000, s. 71 – 72.

⁷⁴ Galina Yermolenko, *Roxolana in European Literature, History and Culture*, Ashgate Publishing Group, İngiltere, Farnham, Surrey 2010, s. 1.

⁷⁵ Luigi Bassano, *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, (çev. Selma Cangi), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 54.

⁷⁶ Harold Lamp, *Muhteşem Süleyman Kanuni*, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 160.

⁷⁷ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 85.

⁷⁸ Ahmet Akgündüz, "Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem", *Türkler Ansiklopedisi*, c. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 318.

değişiklikleri kavrayamayan halk, çözümü Hürrem Sultan'ı büyücü ve cadı olarak suçlamakta bulunmuştur⁷⁹.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'a olan bağlılığının tek taraflı olmadığını Hürrem Sultan'ın sarayda saklanmış mektupları doğrulamaktadır. Örneğin Hürrem Sultan'ın 1526 yılında sefere çıkan padişahına: “*Benim sultanım, can ve gönülden sevgili şahım ve ruh-ı revanım*”⁸⁰ gibi aşikhane sözcükler sıralayarak yazdığı mektup, Sultan Süleyman'a sevgisinin bir göstergesidir. İkili arasındaki bağlılık duygusu, halkın ve harem sakinlerinin tepkisine yol açsa da buna engel olunamamıştır.

C- İBRAHİM PAŞA VE HASEKİ HÜRREM SULTAN ARASINDAKİ REKABET

I- İbrahim Paşa ve Hayatı

İbrahim Paşa 1495 yılında Parga'da doğmuştur. Babası Cenevizli bir İtalyan balıkçısıdır⁸¹. İbrahim Paşa, 13 yaşındayken Maltız korsanları tarafından kaçırılmış, sonra Türk korsanlarının eline düşmüş, İzmir veya Çeşme'ye getirilmiş ve Manisa'da zengin bir Türk hanımına satılmıştır⁸². Bu hanım ona İbrahim adını koyduktan sonra, ona hocalar tutmuş, her mevzuda Türk adetlerine göre yetişmesini sağlamıştır. İbrahim 20'li yaşlara doğru üstün istidadı sayesinde Türkçe, Arapça, Farsça, Hırvatça, İtalyanca, Rumca öğrenmiş, musiki ve edebiyatta da büyük merhaleler kat etmiştir. Bu sırada Şehzade Süleyman Saruhan, bugünkü adıyla Manisa Sancakbeyliğine tayin olunmuştur. Şehzade Süleyman şehirde gezinirken bir keman sesi duymuş ve bu enstrümanı çalan kişiyle görüşmek istemiştir. Süleyman'ın ilgisine mazhar olan Pargalı İbrahim,

⁷⁹ Ogier Ghiselain De Busbecq, *a.g.e.*, s. 111.

⁸⁰ Çağatay Uluçay, *Harem'den Mektuplar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 76.

⁸¹ Erhan Afyoncu, *Venedik Elçi Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, (çev. Pınar Gökpar – Elettra Ercolini), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s. 42.

⁸² Yıldırım Kara, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2000, s. 41.

onu yetiştiren aile tarafından Şehzade Süleyman'a hediye edilmiştir. Bu ailenin davranışı pek makbule geçtiği için de İbrahim "Makbul İbrahim" diye anılmıştır⁸³.

I. Süleyman'ın babası Yavuz Sultan Selim'in (1512 – 1520) kısa, lakin faal ve ihtişamlı saltanatından sonra vefat etmesiyle boşalan tahta, tahtın tek varisi Şehzade Süleyman geçmiştir. Sultan Süleyman'ın ilk yaptığı işlerden biri de İbrahim'i imparatorlukta padişaha en yakın makam olan hasodabaşılığına getirmek olmuştur⁸⁴.

II- İbrahim Paşa'nın Devlet İdaresinde Hızlı Yükselişi

İbrahim Paşa 22 Ekim 1520'de hasodabaşılık görevine getirilmiştir. Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa hariç tutulacak olursa 27 Haziran 1523 yılında Osmanlı Devleti'nin tarihindeki en genç sadrazamı unvanını elde etmiştir. Bu tarihte, Yavuz Sultan Selim'in mirası olan Piri Mehmet Paşa sadaret makamındaki görevini doldurmuştur. Piri Mehmet Paşa, 200 bin akçe dirlikle emekli olmuş ve boşalan sadrazamlık makamına 28 yaşındaki genç hasodabaşı İbrahim Paşa, bütün vezirler atlanarak getirilmiştir. İbrahim Paşa sadrazamlığın yanında Rumeli ve Anadolu Beylerbeyi görevini de elde etmiştir⁸⁵. Padişahın bu hareketi tasvip edilmemiş olsa da kararına muhalefet eden olmamıştır⁸⁶.

İbrahim Paşa'nın kariyeri oldukça hızlı bir şekilde yükselmiştir. Osmanlı Devleti'nde kariyerinin en üst noktasına gelmek, sadrazamlığı elde etmek, uzun ve belirli bir kariyer çerçevesi içinde gerçekleşmiştir. Enderun'da yetişen yetenekli görevliler ilk önce sarayın iç hizmetlerinde bulunmuşlardır. Yeniçeri ağalığı, mirahurluk, miralemlik, kapıcıbaşılik bunlardan bazılarıdır. Sonrasında rütbeleri artarak sancakbeyliğine, beylerbeyliğine, vezirlik unvanını kazandıktan

---

⁸³ Deniz Özer, "Hürrem Sultan'ın Gazabına Uğrayan Bir Sadrazam", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sa. 24, İstanbul 1988, s. 29.

⁸⁴ Midhat Sertoğlu, "Kanuni Devrinin Perde Arkası", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sa. 1, İstanbul 1976, s. 16.

⁸⁵ Celalzade Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l Memalik ve Derecatü'l - Mesalik*, (Haz. Ayhan Yılmaz), Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 145.

⁸⁶ Deniz Özer, *a.g.m.*, s. 29 – 30.

sonra da dördüncü, üçüncü, ikinci vezirliğe, sonrasında ise sadrazamın görevden alınması ya da ölmesi durumunda sadrazamlığa getirilmişlerdir. Bu süreç yaklaşık otuz yıl sürmektedir. Ancak İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa (1523) ve yanında Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği'ne atanması yukarıda belirtilen hiyerarşik düzene uymamıştır. İbrahim Paşa daha Enderun'daki görevini yaparken Sultan Süleyman'ın iktidarının üçüncü yılında sadrazamlığa getirilmiştir⁸⁷.

İbrahim Paşa'nın nüfuzunun artmasına yardımcı olan ilk olay daha öncede zikredildiği gibi Sultan Süleyman'ın ona karşı duyduğu sevgidir. İbrahim Paşa'nın hızlı yükselişini sağlayan diğer bir olay da Sultan Süleyman'ın kız kardeşi Hatice Sultan ile evlendirilmesidir. İbrahim Paşa bu evlilik neticesinde kariyerinin en üst noktasına ulaşmıştır⁸⁸. Paşa'nın devlet idaresinde hızlı yükselişi Koçi Bey tarafından risalesinde şöyle eleştirilmiştir: “Merhum ve mağfurün Süleyman Han, Harem-i Has hüddamından silahdari olan İbrahim Paşa'yı def'aten veziri azam edüb evvelki kaideyi gözetmedi. Giderek her padişah mahsus bendelerini ilerü çeküb az zamanda veziriazam etti”⁸⁹. Söz konusu ifadelerden de anlaşıldığına göre Sultan Süleyman Han, has haremi hademelerinden silahtarı olan İbrahim Paşa'yı birdenbire veziri azam yapmış, eski kaidelere riayet etmemiştir⁹⁰.

İbrahim Paşa sadrazam olduktan sonra adeta devletin temel direği olmuştur. Neredeyse tüm siyasi işler onun elinden geçmiş ve onun yönlendirmesi ile hareket edilmiştir. Mısır Valisi II. Vezir Ahmed Paşa, sadrazamlık görevinin kendisine verileceğini düşünmüş fakat İbrahim Paşa sadrazam olduktan sonra ona Mısır Beylerbeyliği görevi verilmiştir. Ahmed Paşa, Mısır'da saltanat davası sürmeye başlamış ve bunun üzerine de bu olayı bastırmakla İbrahim Paşa görevlendirilmiştir. Kanuni, İbrahim Paşa'ya olan sevgi ve muhabbetini ortaya koymuş ve onu Mısır'a bizzat kendisi uğurlamıştır⁹¹. İbrahim Paşa Mısır'da çıkan isyanı bastırmış ve Ahmed Paşa'nın başı vurulmuştur. Mısır'da gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra sükûnet sağlanmıştır. Paşa bu başarılar sayesinde,

⁸⁷ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 102 – 105.

⁸⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi”, *Belleten*, Sa. 114, TTK Basımevi, Ankara 1965, s. 356.

⁸⁹ Yılmaz Kurt, *Koçi Bey Risalesi*, Akçay Yayınları, Ankara 1998, s. 85.

⁹⁰ Zuhuri Danışman, *Koçi Bey Risalesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, s. 50.

⁹¹ Celalzade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 99.

Kanuni'ye olan yakınlığıyla birlikte, siyasi idareyi büyük ölçüde elinde bulundurmuş, sarayda büyük güç ve nüfuz sahibi olmuştur. Saraya istediği gibi girmiş çıkmış, Hafsa Valide Sultan ile istişarelerde bulunmuş, bazen de onun olurlarına başvurmuştur. Zekâsı ve akli ile bütün sarayın güvenini kazanmış, Sultan Süleyman saltanat sürerken kendisi devleti idare etmiştir⁹².

İbrahim Paşa otoritesinin ve siyasi gücünün yanında zenginliği ve servetiyle de adından söz ettirmiştir. Etrafında altın işlemeli brokar, ipek giysiler içinde 1500 kölesi bulunmuş ve kendi giysileri Sultan Süleyman'ınkinden daha değerli olmuştur. Sultan Süleyman bundan gocunmamış, hizmetlerinden dolayı onun bunu hak ettiğini savunmuştur⁹³.

III- Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa Arasındaki İktidar Savaşı

Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa'nın yükselişleri paralellik göstermiştir. Her ikisi de hızlı kariyer çıkışlarını padişahın lütfüyle sağlamışlardır. Sultan Süleyman hem vezirlik hem de cariyelik kurallarını yöneten geleneklere aykırı hareket ederek hem gözdesi Hürrem Sultan'a hem de İbrahim Paşa'ya hızlı bir yükseliş imkânı sağlamıştır. Tebaa ise bu gelenek kopuşlarından rahatsız olmakla birlikte, padişahlarına hürmeten bir şey söylemedikleri için eleştiri hedeflerini Hürrem Sultan ve İbrahim Paşa'ya yöneltmişlerdir⁹⁴.

Kanuni Sultan Süleyman, iki sevdiği yakını Hürrem Sultan ve İbrahim Paşa tarafından kuşatma altına alınmıştır. Hürrem Sultan, padişahın daima kendisine yakın olması için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, İbrahim Paşa da Kanuni Sultan Süleyman'a olan yakınlığı ile bunun nimetlerinden yararlanmış ve onun itimadını kaybetmek istememiştir⁹⁵. Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa'nın güçlerinin ortak yönü, sultanın mutlak otoritesidir. Hürrem Sultan ile İbrahim Paşa arasındaki husumetin başlangıç noktası ise her ikisinin de padişah üzerinde

⁹² Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 2005, s. 29 – 30.

⁹³ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 186.

⁹⁴ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 102 – 105.

⁹⁵ Nazım Tektaş, *Harem'den Taşanlar (Padişahların Bütün Kadınları)*, Çatı Kitapları, İstanbul 2004, s. 96 – 97.

daha fazla bir nüfuza sahip olma isteğidir. Hürrem Sultan ve İbrahim Paşa'nın yükselişlerinin aynı zamanlara isabet etmesi bu mücadelenin başlamasındaki diğer bir etkidir.

Kanuni'nin annesi ve haremde en yetkili kişisi olan Valide Hafsa Sultan'ın ölmesi Harem-i Hümayun'da bir takım ihtiraslar uyandırmaya başlamış, İbrahim Paşa ve Hürrem Sultan arasındaki husumetin de şiddetini artırmıştır. Hafsa Sultan, İbrahim Paşa'nın sarayda en büyük mütteliklerinden birisidir⁹⁶. Valide Hafsa Sultan ölünceye kadar Hürrem Sultan'ın haremde mühim bir rol oynamadığı ve bilhassa siyasi işlere karışmadığı anlaşılmaktadır. Valide Sultan'ın ölümüyle birlikte boşalan bu makamı Hürrem Sultan'ın doldurmaya çalıştığı görülmektedir⁹⁷.

Hürrem Sultan'ın gücünün kaynağı beş şehzadesinin olmasıdır. Hürrem Sultan ve İbrahim Paşa arasındaki husumetin artmasının nedeni de Hürrem Sultan'ın şehzadeleridir. Hürrem Sultan, Sultan Süleyman ölecek olursa kendi çocuklarından Şehzade Bayezid'in hükümdar olmasını istemiştir. Hâlbuki o tarihte en büyük şehzade sıfatına sahip olan Mustafa bulunmaktadır⁹⁸. Kanuni'nin Mahidevran Sultan'dan olan bu oğlu saltanat varisi olduğundan parlak meziyetleriyle halkın ve bilhassa ordunun sevgisini kazanmaya başlamış ve bu suretle Hürrem Sultan'ın şehzadelerini gölgede bırakmıştır. İbrahim Paşa yaş itibarıyla Şehzade Mustafa'nın hükümdarlığına taraftar olmuştur⁹⁹. İbrahim Paşa'nın, söz konusu eğilimi Hürrem Sultan tarafından bir tehdit olarak görülmüştür. Kanuni üzerinde çok büyük etkisi olduğu bilinen ve padişahın şehzadelerinin annesi olan Hürrem Sultan, bu konuda İbrahim Paşa aleyhinde

---

⁹⁶ Andre Clot, *Muhteşem Süleyman Osmanlı'nın Altın Çağı*, (çev. Turhan Ilgaz), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 89.

⁹⁷ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 187.

⁹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 338.

⁹⁹ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 187.

yoğun çaba harcamıştır¹⁰⁰. Hürrem Sultan ve İbrahim Paşa arasındaki bu iktidar savaşı, padişahın bilgisi dışında gelişmiştir¹⁰¹.

Hürrem Sultan tarafından seilmeyen ve evlatlarının tahta çıkmasında engel olarak görülen İbrahim Paşa halkın da tepkisini çekmiştir. Kanuni Sultan Süleyman İbrahim Paşa'yı sınırsız yetkilerle donatmış bu durum da halk tarafından yadırganmıştır. Nitekim halk tarafından "Kibirli ve gösterişli Hıristiyan dönme" olarak tanımlanan İbrahim Paşa kamuoyunda da az sevilmiştir. İbrahim Paşa'nın Mohaç Savaşı dönüşünde, Mohaç ve Budin'den getirdiği üç antik heykeli At Meydanı'ndaki sarayının bahçesine diktirmesi halkın tepkisine yol açmıştır. Sadrazam'ın İslami buyrukları çiğnemesi putperestlikle suçlanmasına neden olmuştur¹⁰². Bu olay neticesinde şair Figani Çelebi onun hakkında şu hicvi yazmıştır;

*"Dünya iki İbrahim tanıdı; Biri putları yıktı, diğeri yeniden dikti"*¹⁰³.

Bu hicivden ötürü İbrahim Paşa, Figani'yi önce bir eşeğin sırtında kentte dolaştırmış, sonra da boğdurtmuştur¹⁰⁴. Bu olaylar yaşanırken Kanuni Sultan Süleyman İbrahim Paşa'ya herhangi bir şekilde uyarıda bulunmamıştır. Yaşananların aksine onun yetkilerini artırmış ve ona Seraskerlik unvanını vermiştir. İbrahim Paşa'nın yetkileri artarken buna paralel olarak iktidar hırsı da artmıştır.

İbrahim Paşa'nın iktidar sarhoşluğuna ilişkin pek çok örnek vermek mümkündür. Kendisini sonsuz bir yetkiyle donatan padişahın adına yaptığı görüşmelerde İbrahim Paşa, bu iktidar hırsını açıkça ortaya koymaktadır. Farklı yabancı elçi raporlarında bu durumu kanıtlayan pek çok örnek bulunmaktadır. Buna en çarpıcı örnek İbrahim Paşa'nın Ferdinand'ın elçilerine söyledikleridir.

¹⁰⁰ Feridun Emecen, "İbrahim Paşa, Makbul", *DİA.*, c. XXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2000, s. 334.

¹⁰¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Hürrem Sultan", *İA.*, c. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992, s. 594.

¹⁰² Andre Clot, *Muhteşem Süleyman Osmanlı'nın Altın Çağı*, (çev. Turhan Ilgaz), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 89.

¹⁰³ Esmâ Tezcan, *Pargalı İbrahim Paşa Çevresindeki Edebi Yaşam*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004, s. 77.

¹⁰⁴ Andre Clot, *a.g.e.*, s. 90.

Sadrazam İbrahim Paşa, Ferdinand'ın elçileriyle yaptığı görüşmelerde: “Bu büyük devleti idare eden benim, her ne yaparsam yapılmış olarak kalır, zira bütün kudret benim elimdedir. Memuriyetleri ben veririm, eyaletleri ben tevzî ederim, verdiğim verilmiş ve reddettiğim reddedilmiştir. Büyük padişah bir şey ihsan etmek istediği veya ettiği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmeyecek olursam gayr-i vâki gibi kılınır çünkü her şey harp ve sulh, servet ve kuvvet benim elimdedir”¹⁰⁵ ifadelerine yer vermiştir. Bu ifadelerden, Paşa'nın yönetimde çok etkin olduğu ve karar aşamasında tam bir yetkiyle donatıldığı anlaşılmaktadır. Ancak İbrahim Paşa'nın kendisine, sahip olduğu yetkilerin ötesinde bir konum biçtiği de ortadadır.

İbrahim Paşa'nın elde ettiği ayrıcalıklar sonucunda, pek çok kararı başına buyruk vermeye başladığı düşüncesi bazı kaynaklarda geçmektedir. Bu düşüncelerin doğruluk derecesi tartışmalıdır. Ancak her kaynak, bir başka kaynağa atfen bakış açısını doğrulamaktadır. İbrahim Paşa'nın kararlarındaki pervasızlığa 1534 yılında çıktığı Tebriz Seferi sırasında da rastlanmaktadır. Paşa, 1534 yılında Tebriz Seferi'ne çıktığı zaman birçok emrini tellallarla “Serasker Sultan'ın emridir” diye ilan ettirmiş ve böylece kendi kendine sultanlık unvanı takınmıştır¹⁰⁶. Hatta bunu birçok emir ve buyruğa yazdırmaktan çekinmemiştir¹⁰⁷. Serasker Sultanlık konusunda kendisine baş eğmek istemeyen Defterdar İskender Çelebi'yi idam ettirmiştir. Bu olay İbrahim Paşa'nın yetkilerinin ne kadar sınırsız olduğunun da bir göstergesidir¹⁰⁸.

Hürrem Sultan bu olaylardan faydalanmayı bilmiş, Kanuni'yi onun aleyhine kışkırtmış, hatta Paşa'nın kendi taç ve tahtına göz diktiğini ve “Sultan” unvanını bunun için kullandığını söylemiştir¹⁰⁹. Sadrazamın divana çıktığında yanında çalgıcılar ve şarkıcılar bulundurması, hiçbir sebep yokken birçok kimseyi idam ettirmesi, meselelerde yavaş yavaş kayıtsız davranması yüzünden çıkan

¹⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 337.

¹⁰⁶ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Hürrem Sultan ve Sultan Süleyman”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 5, İstanbul 1950, s. 177.

¹⁰⁷ Midhat Sertoğlu, “Kanuni Devrinin Perde Arkası”, s. 30 – 31.

¹⁰⁸ Ali Yıldırım, “16. Yüzyılda Büyük Bir Devlet Adamı ve Edebiyat Hamisi Defterdar İskender Çelebi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. X, Elazığ 2000, s. 219.

¹⁰⁹ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 187.

dedikodular ve halk arasında şahsına karşı hâsıl olan devlet ricalini de birer ikişer aleyhine çevirmiştir. Genel olarak İbrahim Paşa'nın sonunu hazırlayan dört temel unsurdan söz etmek mümkündür. Bunların ilki Paşa'nın iktidar hırsıdır¹¹⁰. İkincisi Hürrem Sultan'ın İbrahim Paşa'yı bir tehdit olarak görmesi, üçüncüsü Defterdar İskender Çelebi'nin idam edilmesi, dördüncüsü ise İbrahim Paşa'nın Tebriz'de görevi esnasında "Serasker Sultan" sıfatıyla ferman imzalamasıdır. Kanuni Sultan Süleyman İskender Çelebi'nin idam edilmesi üzerine bu meseleyi tahkik ettirmiştir. İskender Çelebi'nin haksız yere idam edildiğini, İbrahim Paşa'nın "Sultan" unvanını kullanmasını engellemeye çalıştığı için ona düşman olduğunu anlamış ve bu haksız idama kendisini alet ettiği için sadrazama karşı tedbirler almaya başlamıştır¹¹¹.

Yaşanan olaylardan faydalanmayı bilen Hürrem Sultan, Sultan Süleyman'a, İbrahim Paşa'nın aleyhinde telkinatlarda bulunmuş ve Pargalı'nın Osmanlı tahtına göz diktiği hakkında Sultan Süleyman'ı iknaya muvaffak olmuştur¹¹². Bundan dolayı Makbul İbrahim Paşa, 14 Mart 1536 Salı günü saraya davet edilmiş ancak akşama kadar beklediği halde huzura kabul edilmemiştir. Kendisine hünkârın rahatsız olduğu ve onu ertesi gün kabul edeceği bildirilmiştir¹¹³. Aynı zamanda o gece sarayda kalmasının arzu edildiği de haber verilmiştir. İbrahim Paşa o gece Cellât Ali tarafından boğulmak suretiyle öldürülmüş ve kesilen başı Kanuni'ye götürülmüştür¹¹⁴. Hürrem Sultan İbrahim Paşa'nın idam edilmesiyle birlikte amacına ulaşmıştır.

---

¹¹⁰ Celalzade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 213.

¹¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 338.

¹¹² İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 187.

¹¹³ Necdet Sakaoğlu, "Pargalı İbrahim Paşa", *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 29, İstanbul 2011, s. 40.

¹¹⁴ *M.O.T.*, c. II, s. 887.

D- ŞEHZADE MUSTAFA'YA KARŞI RÜSTEM PAŞA VE HÜRREM SULTAN İTTİFAKI

I- Rüstem Paşa'nın Sadrazamlığı ve Hürrem Sultan'ın Etkisi

Rüstem Paşa, Slav ırkından olup Hırvat ya da Boşnakır¹¹⁵. Rüstem Paşa sarayda yetişmiş, Mohaç Seferi'nde padişahın silahtarı iken başmirâhurlukla Enderun'dan çıkmıştır. Bu görevinden sonra Diyarbakır Beylerbeyi olarak tayin edilmiş ve sonra da Anadolu Beylerbeyi olmuş, 1539 yılında da vezirliğe tayin edilmiştir¹¹⁶.

Mihrimah Sultan, Kanuni Süleyman ile Hürrem Sultan'ın kızı olmakla birlikte II. Selim'in öz ablası, Veziriazam Rüstem Paşa'nın eşidir. 1524 yılında Topkapı Sarayı'nda doğmuştur. Yeğeni III. Murad'ın padişahlığında (1574 – 1595) Hala Sultan diye ünlenmiştir. Mihrimah ismi “Ay ve Güneş” anlamına gelmektedir¹¹⁷. Hürrem Sultan'ın “Haseki” külliyesini yaptırmasına karşılık olarak Mihrimah Sultan da İstanbul'a iki külliye birden kazandıran padişah kızı olarak tanınmaktadır¹¹⁸.

Mihrimah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın tek kızıdır ve halk arasında “Kehle-i İkbâl”¹¹⁹ diye anılan Diyarbakır Beylerbeyi Rüstem Paşa ile 1539 yılında nikâhlanmıştır. Bu evlilik ile Şehzade Bayezid ve Şehzade Cihangir'in de sünnetleri söz konusu olunca saray bir düğüne sahne olmuştur¹²⁰. Mihrimah'ın Rüstem Paşa ile evlendirilmesini tarihçiler, Hürrem Sultan'ın, tahtın öz

¹¹⁵ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, s. 23.

¹¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 502.

¹¹⁷ Necdet Sakaoğlu, *Osmanoğulları'nın Ünlü Kadın Sultanları*, s. 105 – 106.

¹¹⁸ Nurhan Atasoy, *Harem*, Promete Yayınları, İstanbul 2001, s. 31.

¹¹⁹ Enderun'dan yetişme Hırvat asıllı Diyarbakır Beylerbeyi Rüstem Paşa'nın Mihrimah Sultan'a eş adayı seçilmesinin önemli bir gerekçesi olmalıdır. Rüstem Paşa'nın çirkin ve kaba olduğu tasvir edilmektedir. Rüstem Paşa, Hürrem ile Mihrimah ikilisinin güvenini kazanmıştır. Paşa, ikbal ve servet düşkünlüğü nedeniyle türlü hilelere başvurmuş, bundan dolayı da “Mekrî” (hileci) diye anılmıştır. Rüstem Paşa'nın İrtişayı (rüşvet) başlatan vezir olduğu konusunda da rivayetler bulunmaktadır. Kehle-i İkbâl lakabı konusunda da bir öykü anlatılmaktadır. Rüstem Paşa, damat adayı olunca İstanbul'daki karşıtları cüzamlıdır dedikodusunu yaymışlardır. Saray hekimlerinden biri Diyarbakır'a gönderilmiş ve Rüstem Paşa kontrol edilmiştir. Cüzamlıların vücudunda bit yaşamadığından, Rüstem Paşa'nın iç çamaşırları kontrol edilmiş ve bit bulunmuştur. Bit bulunduğu haberi İstanbul'a ulaşınca, Rüstem'in damatlığı kesinleşmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 503, Muzaffer Batur, “Rüstem Paşa Cami”, *Arkitekt*, Sa. 295, İstanbul 1959, s. 117.

¹²⁰ Adnan Nur Baykal, *Hürrem Sultan'ın Gözünden Muhteşem Süleyman Devri*, Galata Yayınları, İstanbul 2011, s. 98.

oğullarından birine kalması planının ilk hamlesi olarak değerlendirmişlerdir. O yıllardaki gelişmeleri gözlemleyen Busbecq: “Mustafa’nın üvey annesi Hürrem Sultan, tahtın kendi oğullarından birine temini için elinden geleni yapmaktadır. Hürrem Sultan bir eş sıfatıyla, Mustafa’nın haiz olduğu hukuku ve nefsinde topladığı meziyetleri hükümsüz bırakmak istemektedir. Maksadına nail olmak için Rüstem’in oyundan ve yardımından istifade etmektedir. Sultanın çocuğu olan kızını Rüstem’e vererek kendi ikbalinin muhafazasına onu sıkı sıkıya bağlamıştır. Menfaatleri ortakdır” şeklinde ifadelerde bulunmuştur¹²¹.

Mihrimah Sultan’ın kocası Rüstem Paşa, dokuz yıl sürecek olan ilk veziriazamlığına (1544 – 1553)¹²² kayınvalidesi Hürrem Sultan’ın desteğiyle atanmıştır¹²³. Kanuni Sultan Süleyman, Rüstem Paşa’dan önce veziriazamlıkta iki eniştesini denemiş; Makbul İbrahim Paşa maktul olurken, Sadrazam Damat Çelebi Lütfü Paşa eşinden ayrılmış ve azledilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman’ın vezirliğe kendi damadını ataması ise Hürrem ile Mihrimah Sultanların isteklerine bağlanmaktadır. Rüstem Paşa’nın sadrazam olmasıyla birlikte Hürrem Sultan, Mihrimah ve Rüstem Paşa’nın güçlü bir iktidar oluşturdukları tarihçilerin ortak görüşüdür. Bu üçlüden Rüstem Paşa, rüşvet yoluyla servet edinmek, Hürrem Sultan şehzadelerinden birini tahtın varisi yapmak emelindedir¹²⁴. Mihrimah Sultan ise Rüstem Paşa ile olan evliliği neticesinde bu ikili arasında bir bağ kurmuştur. Bundan dolayı Hürrem Sultan, Rüstem ve Mihrimah çıkarları örtüşen bir ittifakı oluşturmuşlardır.

Busbecq, Kanuni Sultan Süleyman’ın Rüstem Paşa hakkındaki düşüncelerini anlamamızda da yardımcı olmaktadır. Busbecq: “Paşaların içinde sultan nezdinde en fazla nüfuzu ve otoritesi olan Rüstem Paşa’dır. Rüstem Paşa keskin zekâlı ve ileri görüşlü birisi olarak, Süleyman’ın ününün artmasında çok hizmetleri olmuştur. Büyük bir kusuru varsa o da cimriliğidir. Sultan onun sadece bu haline güvenmemiş, başka her hususta onu beğenmiştir. Rüstem Paşa bu

¹²¹ Ogier Ghiselain De Busbecq, *a.g.e.*, s. 37 – 38.

¹²² Christine Woodhead, “Süleyman Üzerine Görüşler”, *Kanuni ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, (çev. Sermet Yalçın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 176.

¹²³ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 247.

¹²⁴ Murat Belge, “Rüstem ile Mihrimah”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sa. 37, İstanbul 1987, s. 32.

kusurunu bile efendisinin çıkarına kullanmıştır. Sultanın hazinesi ve Sultan Süleyman'a epeyce sorun çıkaran gelirin idaresi ona emanet edilmiş, neticede hazineyi doldurup sultanın sıkıntılarını gidermiş¹²⁵ ifadelerine yer vermiştir.

II- Şehzade Mustafa ve Hürrem Sultan

Kanuni'nin oğullarının en büyüğü olan Mustafa 1515'de Trabzon'da dünyaya gelmiştir. Mehmed, Selim, Bayezid ve Cihangir'in anneleri Hürrem Sultan, Mustafa'nın annesi ise Mahidevran Hatun'dur. Şehzade Mustafa beş yaşında iken Kanuni Sultan Süleyman Osmanlı tahtına oturmuştur¹²⁶. Şehzade Mustafa sarayda iyi bir eğitim aldıktan sonra bilgi ve tecrübesini artırması amacıyla on beş yaşında Manisa Sancakbeyliği'ne tayin edilmiştir¹²⁷. Şehzade Mustafa'nın Manisa valiliğine tayin edildiği sırada Hürrem Sultan'ın onun güçlenmesini istemediğine dair alametler bulunmaktadır¹²⁸.

Kanuni'nin şehzadeleri sancak beyliği görevine çıktıktan sonra şehzadelerin etrafında, zamanla ordu, halk ve saray mensuplarından oluşan birer taraftar grubu oluşmaya başlamıştır. Açık veya üstü kapalı şekilde taraftar gruplarının meydana gelişinde şehzadelerin şahsiyetlerinin oynadığı rol kadar devrin sosyal ve iktisadi şartlarının ve ayrıca da sarayın takındığı farklı tavrın tesirleri bulunmaktadır¹²⁹. Asker ile ulemanın Mustafa'ya taraftar olmalarının esas amili, onun şahsının uyandırdığı müspet tesirdir¹³⁰. Asker sınıfının bir şehzadeye taraf olması için, şehzadede kumandanlık kabiliyeti, cesaret, cömertlik gibi hasletler görmesi gerekmektedir. Mustafa'da da bu hasletler mevcuttur. Bunun için de kuvvetli bir grup tarafından desteklenmiştir¹³¹.

---

¹²⁵ Ogier Ghiselain De Busbecq, *a.g.e.*, s. 38.

¹²⁶ *M.O.T.*, c. II, s. 1104.

¹²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 379.

¹²⁸ Yaşar Yücel – Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 203.

¹²⁹ Tayyib Gökbilgin, *Kanuni Sultan Süleyman*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, s. 141 – 142.

¹³⁰ Haldun Eroğlu, "Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu", *AÜDTCFD.*, Sa. 43, Ankara 2003, s. 34.

¹³¹ İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi*, c. I, İstanbul Matba'a-i Amire, 1866, s. 300.

Hürrem Sultan'dan doğan şehzadeler büyüdükçe, Mustafa'nın aleyhindeki çalışmalar yavaş yavaş hissedilmeye başlamıştır. Bu faaliyet, Padişahın hissiyatı üzerinde işlenmek suretiyle Hürrem Sultan tarafından gerçekleştirilmiştir¹³². Zira en büyük şehzadenin tahta geçme ihtimali diğerlerinden daha fazladır ve bunun için de görev yeri olan sancaklar İstanbul'a yakın vilayetler arasından seçilmiştir. Saruhan yani Manisa Sancağı, padişah adayının görev yaptığı yer olarak bilinmektedir¹³³. Hürrem Sultan tahtı kendi çocuklarından Şehzade Mehmed'e temin etmek için bu sancağa kendi oğlunun görevlendirilmesini istemiştir¹³⁴. Şehzade Mustafa'nın Manisa'dan Amasya'ya gönderilmesi ve Şehzade Mehmed'in de onun yerine Manisa'ya tayin edilmesi, Padişahın ona karşı beslediği farklı sevgiye atfedilebilirse de bu konuda Hürrem Sultan'ın payının olduğu da şüphesizdir. Mustafa'nın İstanbul'a uzak sancaklara tayini, tarihçiler tarafından Padişahın hissiyatına tesir edilmiş olması şeklinde yorumlanmıştır. Hürrem Sultan'dan doğan şehzadelerin en büyüğü olan Mehmed'in ölümünün sonrasında Mustafa'nın Manisa'ya getirilmeyişini, o sırada sarayda büyük şehzadenin aleyhinde bir çalışmanın mevcudiyetine yormak mümkündür. 1543 yılında boşalan Manisa Sancakbeyliği'ne Şehzade Selim Konya Sancakbeyliği'nden getirilmiş, Şehzade Mustafa da Amasya'dan Konya'ya gönderilmiştir. Şehzade Mustafa başkentten uzak bölgelere gönderilirken, Hürrem Sultan'ın oğlu Şehzade Selim başkente yaklaştırılmıştır¹³⁵. Şehzade Mehmed'in Manisa'ya tayinini ve onun ölümünden sonra da Selim'in aynı yere getirilmesini mevzubahis ederken hemen şunu ilave etmek gerekir ki bu tayinler yapıldığı sırada Kanuni Sultan Süleyman bütün kudret ve otoritesiyle her şeye hâkimdir. Şehzadeler birbirini kıskanarak babalarının yaptığı tayinden memnun olmasalar bile seslerini çıkaracak durumda değillerdir. Zaten Kanuni'nin şehzadelerinin tahta geçme meselesini düşünmeye başlamaları ve bununla ilgili olarak bilhassa

---

¹³² Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanlar – I*, İSAM Yayınları, İstanbul 2011, s. 129.

¹³³ Şerafettin Turan, *Kanuni Dönemi Taht Kavgaları*, Bilge Yayinevi, İstanbul 1997, s. 22.

¹³⁴ Haldun Eroğlu, "Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu", *AÜDTCFD*, Sa. 43, Ankara 2003, s. 34.

¹³⁵ Cahit Baltacı, "Hürrem Sultan", *DİA*, c. XVIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 499.

sarayda hissedilir bir faaliyetin mevcudiyeti Şehzade Mehmed'in ölümünden sonra rastlamaktadır¹³⁶.

Şehzade Mehmed'in 1543 yılı Kasım'ında ölümü Kanuni'yi etkilemiş, bu olaydan sonra Kanuni Sultan Süleyman ilgisini hastalıklı oğlu Cihangir'e adamıştır¹³⁷. Sultan Süleyman, yaşı ilerledikçe kadınların tesirinde kalmaya başlamıştır. Tesir bahsinde, eşi Hürrem Sultan ön plana çıkmakta, kızı Mihrimah Sultan da onu takip etmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzade Mustafa'ya karşı cephe almasında ve onu başkente uzak sancaklara göndermesinde Hürrem Sultan tarafından çevrilen entrikaların büyük payı bulunmaktadır¹³⁸. Hürrem Sultan, Mustafa'ya karşılık tahtı kendi oğulları içinde en sevdiği Bayezid'e temin etmek isterken¹³⁹, Veziriazam Rüstem Paşa da padişah üzerinde mühim nüfuzu olan kayınvalidesi tarafından desteklenebilmek için onun namzedine taraftarlık etmiştir. Bu bakımdan Veziriazam da Hürrem Sultan'ın yanında Mustafa aleyhine çalışmıştır¹⁴⁰.

Ulema ve asker tarafından tutulan Mustafa, en büyük şehzade oluşunu da nazarı itibara alarak, kendisini tahtın namzedi şeklinde görmüştür¹⁴¹. Şehzadenin taht yarışında saf dışı edilmesi, Hürrem Sultan'ın şehzadelerine taht yolunu açacaktır. Bu konuda Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa'nın Mustafa'ya yapacakları en büyük kötülük, onu Padişahın gözünden düşürmek, çıkacak fırsatlardan faydalanarak hakkında şüphe çekmek ve onun öldürülmesini sağlamak olmuştur. Şehzade Mustafa'nın, Hürrem Sultan ile Rüstem Paşa'nın kendi aleyhinde çalışmakta olduklarını bilmesi, bunun için de temkinli olması gerekmektedir.

III- Şehzade Mustafa Vakası

Şehzade Mustafa, Konya Sancakbeyliği görevini yerine getirirken İran Seferi'ne karar verilmiş, bu sefer işlerin bambaşka bir mecrada inkişafına sebep

---

¹³⁶ M.O.T., c. II, s. 1102.

¹³⁷ Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, Doğan Kitap, İstanbul 2004, s. 164 – 165.

¹³⁸ “Kanuni'nin Şehzadeleri”, *Yeni Tarih Dergisi*, Sa. 23, İstanbul 1958, s. 1105.

¹³⁹ Talat Hasırcıoğlu, “Osmanlı Sarayı'nda Saltanat Süren Kadınlardan Hürrem Sultan”, s. 18.

¹⁴⁰ Tayyib Gökbilgin, “Rüstem Paşa Hakkındaki İthamlar”, *İÜFTD.*, Sa. 11 – 12, İstanbul 1966, s. 20.

olmuştur. Sultan Süleyman İran seferine karar verdiği sırada nikris hastalığına yakalanmış ve bunun için de sefere serasker olarak Rüstem Paşa'yı göndermek istemiştir. Rüstem Paşa görünürde sefer hazırlıklarıyla meşgul olmak, fakat hakikatte Anadolu'daki durumu tetkik etmek için Anadolu'ya gönderilmiştir. Rüstem Paşa, Anadolu'da kendisini korkutan bir muhalefetle karşılaşmış¹⁴² ve Aksaray'dan ileriye geçememiştir. Rüstem Paşa Anadolu'da asker arasında: "Padişahın ihtiyarladığına, vücudunda hareketsizlik arız olduğuna ve bunun için de serdarlığa Rüstem Paşa'yı memur ettiğine, kendi yerine tahta Şehzade Mustafa'yı geçirmek istediğine fakat buna Rüstem Paşa'nın mani olduğuna" dair bir dedikodunun mevcudiyetine şahit olmuştur. Rüstem Paşa, bu haberi Padişaha ulaştırdıktan sonra, aldığı emir gereğince Aksaray'dan geriye dönmüştür. Bunun üzerine 1553 Ağustos'unda Kanuni'nin bizzat kendisi harekete geçmiş ve Konya Ereğlisi civarındaki Aktepe'ye gelmiştir¹⁴³.

Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa, Şehzade Mustafa'ya karşı oluşturdukları ittifak neticesinde şehzadenin kendisine karşı isyan girişiminde olduğuna padişahı inandırmışlardır. Sultan önceleri şehzadenin suçlanmasını ciddiye almamış, Paşa'nın Mustafa'yı ihanetle suçlamasına inanmamıştır. Padişah sadrazama: "Hâşâ ki Mustafa Han'ım ben yaşarken böyle bir küstahlığa cüret edip, böyle akılsızca bir vaziyeti irtikâp ede. Bunlar bazı müfsitlerin şehzadeyi ellerinde bulundurmak için ileri sürdükleri iftirallerdir. Asla bu sözü bir daha lisana getirmeyin, böyle fenalıklara vücut vermeyin" diye tembihlerde bulunmuştur¹⁴⁴. Bunu söyleyen padişah, babası Yavuz Selim'in atası II. Bayezid'i devre dışı bırakarak Osmanlı tahtına oturduğunun da bilincindedir. Buna rağmen öldürüldüğü seneye gelinceye kadar Mustafa'nın aleyhinde istismara vesile teşkil edecek mühim bir hadiseye rastlanmamaktadır. Askeri kuvvete başvuran Yavuz Selim gibi bir harekete tevessül edilmediği takdirde, tahta genellikle büyük şehzadeler geçmiştir. Buna rağmen hükümdar gözüyle bakılan Mustafa'nın da ilerde sahibi olmayı umduğu taht için kendisine zemin hazırlaması mümkündür.

---

¹⁴¹ Nazım Tektaş, *Gün Görmeyen Şehzadeler*, Burak Yayınları, İstanbul 2001, s. 130.

¹⁴² Midhat Sertoğlu, "Kanuni Devrinin Perde Arkası", s. 36.

¹⁴³ *M.O.T.*, c. II, s. 901.

¹⁴⁴ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 115.

Fakat Şehzade Mustafa, Yavuz Selimvâri bir hareket girişiminde bulunmamıştır¹⁴⁵.

Sultan Süleyman'ın İran Seferi için yola çıkmasına karşılık Şehzade Mustafa da babasını ve orduyu karşılamak için Konya Ereğlisi civarındaki Aktepe'ye gelmiştir. Şehzade Mustafa'nın orduya iltihak etmek üzere babasını karşılamasına nazaran, onun, babasının niyetlerinden tamamıyla habersiz olduğu ve aynı zamanda kendisinde asiliğe niyetli hiçbir hal bulunmadığına hükmetmek gerekmektedir¹⁴⁶. Gelenekler gereği bütün devlet erkânı şehzadenin ordugâhına varıp el öpmüş ve hil'atler giymişlerdir¹⁴⁷. Daha sonra Şehzade Mustafa atına binip padişahın ordugâhına gelmiştir¹⁴⁸. Divanhaneye yakın yerde attan inen şehzade padişahın otağına girmiştir. Şehzade içeriye girdikten sonra hazır bulunan cellâtlar tarafından boğulmak suretiyle öldürülmüştür. Şehzade Mustafa'nın idamı orduda duyulmuş ve arkasından isyan alametleri belirmiştir. Yeniçeriler bu işi Rüstem Paşa'dan bildikleri için mutlaka cezalandırılmasını istemişlerdir¹⁴⁹. Sultan Süleyman, askerın yatıştırılmasının mümkün olamayacağını anlayınca Rüstem Paşa'yı ve üçüncü vezir Haydar Paşa'yı azletmiştir¹⁵⁰.

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesine neden olan amil sadece Hürrem Sultan – Mihrimah Sultan – Rüstem Paşa ittifakı değildir. Bunun yanında Sultan Süleyman'ın hafızasında daima canlı kalan bir tarihi olay sebep olarak gösterilmektedir. Sultan Süleyman'ın babası Yavuz Sultan Selim, yaşlanan babası Sultan II. Bayezid'i muhtemelen kendi adamlarına zehirleterek iktidarı ele geçirmiştir. Şehzade Mustafa yeniçeriler tarafından sevilen, başarılı sayılan biri olarak görülmüş ve tahtın varisi olduğu düşünülmüştür. İşte onun bu nüfuzu, yaşlanmış ve dedesinin akıbetini unutmayan Kanuni Sultan Süleyman'ı endişelendirmiş ve oğlunun da kendisini tasfiye edebileceğini düşünmüş ya da Sadrazam Rüstem Paşa tarafından buna inandırılmıştır. Ayrıca Şehzade Mustafa, o güçlü nüfuzu ile Sultan Süleyman'ın uzun seferlerinden istifade edebilir ve tahtı

¹⁴⁵ “Kanuni'nin Şehzadeleri”, s. 1106.

¹⁴⁶ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁴⁷ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. I, s. 291.

¹⁴⁸ Adnan Nur Baykal, *Hürrem Sultan ile Söyleşi*, Galata Yayınları, İstanbul 2011, s. 156.

¹⁴⁹ Celalzade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 309.

¹⁵⁰ Yaşar Yücel, *Muhteşem Türk Kanuni ile 46 Yıl*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 84.

ele geçirebilirdi. İşte Şehzade Mustafa'nın dramatik bir biçimde babası tarafından katlettilmesinin gerçek nedeni, onun I. Selim'inkine benzer bir hareket planı gerçekleştirme ve tahtı ele geçirme ihtimalidir¹⁵¹.

Hürrem Sultan'ın kambur oğlu Cihangir, Şehzade Mustafa'yı öz ağabeyi gibi sevdiğinden dolayı Mustafa'nın öldürülmesi onu etkilemiştir. Vücudunun sakat oluşu onu oldukça duygusal, içe kapanık ve melankolik bir mizaca sokmuştur¹⁵². Babası ile Halep'te kışlarken, Şehzade Mustafa'nın ölümü onun durumunu daha da kötüleştirmiş¹⁵³ ve bu durum 27 Kasım 1554'te ölümüne neden olmuştur¹⁵⁴. Böylece Hürrem Sultan, İbrahim Paşa'nın katledilmesinde, Şehzade Mustafa'nın katledilmesinin planlanmasında ve küçük oğlu Cihangir'in ölmesinden de dolaylı yoldan etkili olmakla sorumlu tutulmuştur.

Hürrem Sultan, Şehzade Mustafa'nın öldürülmesine dolaylı yoldan sebep olduğu gibi eski rakibesi ve Mustafa'nın validesi Mahidevran Kadın'ın da Amasya'dan Bursa'ya sürülmesine neden olmuştur¹⁵⁵. Böylece Hürrem Sultan'ın karşısında ne sadrazam (İbrahim Paşa) gibi nüfuzlu ve güçlü bir şahsiyet ne kendisini sarayda çekemeyen ve kendisine türlü hakarete bulunan bir kadın (Mahidevran Kadın) nede oğullarının tahta geçmesini engelleyebilecek bir şehzade (Mustafa) kalmıştır. Hepsini sistemli bir o kadar da akılcı entrikalarla saf dışı etmiştir.

E- HÜRREM SULTAN VE OSMANLI – LEHİSTAN İLİŞKİLERİ

I- Osmanlı – Lehistan İlişkileri

Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı Hükümdarı olduğu tarihte Lehistan tahtında 1506 yılından beri Kral I. Sigismund (Sigismund le vieux) oturmaktadır. Kral I. Sigismund 1548'de vefat edince yerine oğlu Sigismund August

---

¹⁵¹ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 108 – 110.

¹⁵² Celalzade Mustafa Çelebi, *a.g.e.*, s. 310.

¹⁵³ Ertuğrul Burak, *Cariyeler Sanatı*, Manifesto Kitap, İstanbul 2006, s. 43 – 44.

¹⁵⁴ Davut Erkan, *Matrakçı Nasuh'un Süleymanname'si (1520 – 1537)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul 2005, s. 32.

¹⁵⁵ Nazım Tektaş, *Harem'den Taşanlar (Padişahlarn Bütün Kadınları)*, s. 121.

geçmiştir¹⁵⁶. Kanuni devrinde Osmanlı – Lehistan münasebetleri, 1503 tarihli anlaşma gereğince, sınır boylarındaki ufak çaplı bazı çatışmalar dışında barış içinde geçmiştir¹⁵⁷.

XVI. yüzyıl boyunca iki devlet birbirine muhtaç olduklarının anlayışı içindeydi. İyi geçinmek iki ülkenin de milli çıkarlarının temel bir icabıydı. Bir taraftan Lehistan, Ruslar ve Tatarlardan çekinmekte öte yandan Osmanlı İmparatorluğu Lehistan'ın katılması halinde Avusturya İmparatorluğu'nun tehlikeli derecede kuvvetlenebileceği kaygısını taşımaktaydı¹⁵⁸. Kanuni ise daha ziyade seferlerini Macaristan üzerine düzenlemiş, Lehistan'a karşı barışçı bir tutum takınarak bu devleti tarafsız bir hale getirme politikasını takip etmiştir. 1525'de Kral Sigismund ile eski barış antlaşması altı yıl süreyle uzatıldıktan sonra iki devlet arasında çok canlı bir diplomasi trafiği başlamıştır. Kanuni döneminin ikinci yarısında Leh elçilerinin hemen her yıl İstanbul'a geldikleri görülmektedir. Bu elçiler özellikle tutsakların geri verilmesi, akımlar yüzünden karşılıklı şikâyetler, sınır boylarındaki otlaklar sorunu, eski barış anlaşmalarının yenilenmesi¹⁵⁹ gibi sorunları çözüm yoluna bağlamakta idiler.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1551 yılında Lehistan Kralı Sigismund August'a gönderilen mektupta, Leh kralının yeğeni olan Erdel Kralı İstefan Sigismund'un Macar krallığı üzerindeki hakkının muhafazası vaat edilmiştir. 1552 tarihli mektupta da Lehistan'a dostluk teminatı vermiştir¹⁶⁰. XVI. yüzyıl, Osmanlı – Lehistan ilişkileri bakımından en sakin dönemdir. Süreleri bir yıldan beş yıla kadar değişen birçok geçici mütarekenin ardından, Osmanlı – Lehistan barışı Muhteşem Süleyman'ın ömrünün sonuna kadar uzatılmıştır¹⁶¹. Kanuni ve

¹⁵⁶ “Kanuni Sultan Süleyman”, *Saray*, Sa. 64, İstanbul 2012, s. 8.

¹⁵⁷ Selahattin Tansel, “Osmanlı – Leh Münasebetleri (1764 – 1768)”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1, Ankara 1946, s. 69.

¹⁵⁸ Nicolae Jorga, *Kanuni ve Dönemi Yenilmez Türk*, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008, s. 35.

¹⁵⁹ Halime Doğru, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 14.

¹⁶⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 444.

¹⁶¹ Dariusz Kolodziejczak, “1795'e Kadar Osmanlı – Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1249.

Sigismund dönemlerindeki dostane ilişkiler her iki hükümdarın oğulları Sigismund August ve Sultan II. Selim dönemlerinde de devam etmiştir¹⁶².

Kanuni döneminde ikili ilişkilerin bu denli sulh içerisinde devam etmesinin başka bir sebebi de Kanuni'nin Ukraynalı eşi Hürrem Sultan'dır¹⁶³. Hürrem Sultan'ın Lehistan Kralı Sigismund ile mektuplaşması, padişahın Lehistan siyasetini olumlu açıdan yürütmesini etkilemiştir. Özet olarak bütün bunlarla Sigismund döneminde Lehistan, Osmanlı Devleti ile dostane ilişkilerin sürekliliğini elde etmiştir¹⁶⁴.

Varşova'daki Eski Belgeler Ana Arşivi'nde, Osmanlı padişahları ile devlet adamlarının Lehistan krallarına yolladıkları ferman ve nameler arasında, Hürrem Sultan'ın yazdığı iki mektubun orijinaleri de yer almaktadır¹⁶⁵. Görülüyor ki XVI. yüzyılda bir Osmanlı hükümdarının eşi, yabancı bir kralla yazışmış, muhaberede bulunmuştur. Haseki Sultan'ın, Devlet-i Aliye'nin çok kudretli olduğu bir dönemde yabancı bir ülkenin kralıyla diplomatik münasebetler tesis etmesi ve devletin siyasetine katkıda bulunup, ona güç kazandırmaya çalışması kayda değer bir hâdisedir.

II- Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Sigismund'a Yazdıkları Mektuplar

Varşova'da Eski Belgeler Arşivi'nde Osmanlı Padişahlarının Polonya Krallarına yolladıkları fermanlar bulunmaktadır. Arşivdeki ferman ve nameler arasında Hürrem Sultan ile kızı Mihrimah Sultan'ın Lehistan Kralı II. Sigismund'a yazdıkları ikişer mektubun orijinaleri de bulunmaktadır. Bu arşivde Sultan Süleyman'ın I.Sigismund'a hitaben yazdığı 53, oğlu II. Sigismund'a

---

¹⁶² Vedat Kanat, *Lehistan'ın Parçalanma Sürecinde Osmanlı Devleti ile İlişkileri (1772 – 1795)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2011, s. 7.

¹⁶³ Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004, s. 27.

¹⁶⁴ Jerzy S. Latka, *Lehistan'dan Gelen Sefirler: Türkiye - Polonya İlişkilerinin Altı Yüzyılı*, (çev. A. Sarkady – Nalân Sarkady), Polonya - Türkiye Dostlar Derneği, Ankara, 1991, s. 14.

¹⁶⁵ Nejat R. Uçtum, "Hürrem Sultan ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund'a Yazdıkları Mektuplar", *Bellekten*, Sa. 175, c. 175, TTK Basımevi, Ankara 1980, s. 697.

hitaben 48 fermanı da yer almaktadır¹⁶⁶. Hürrem Sultan'ın Lehistan kökenli oluşuyla da ilgi kurulabilecek olan bu durum, bir başka devlet başkanına mektup yazabilmesi açısından da ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Kanuni devrinde Polonya tahtında 1506 yılından itibaren I. Sigismund oturmuştur. 1548'de kralın ölmesiyle birlikte yerine oğlu II. Sigismund geçmiştir¹⁶⁷. Hürrem Sultan ve kızı Mihrimah'ın mektuplarının ilki II. Sigismund'un tahta geçmesi nedeniyle gönderilmiş taziye ve tebrik namelerdir. Hürrem ve Mihrimah Sultanlar, II. Sigismund'un tahta geçmesinden dolayı duydukları mutluluğu şu cümlelerle anlatmışlardır: “Babanızın vefatı üzerine Lehistan Kralı olduğunuzu öğrendik. Allah her şeyin doğrusunu bilir; çok sevindik ve memnun olduk. Kalbimize nur, gönlümüze neşe ve mutluluk geldi. Saltanatınızın hayırlı, bereketli ve uzun ömürlü olmasını dilerim”¹⁶⁸. Hürrem ve Mihrimah Sultanlar yazdıkları mektuplarda Kral II. Sigismund'a “Kral Hazretleri” diye hitap etmişlerdir. Kral II. Sigismund'un babasının ölümü üzerine duydukları üzüntüyü ise: “Babanızın ölüm haberi duyuldu. Takdir böyle, biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde ona döneceğiz”¹⁶⁹ şeklinde ifade etmişlerdir.

Hürrem ve Mihrimah Sultanlar tarafından II. Sigismund'a yazılan mektuplar ulak Hasan Ağa ile gönderilmiştir. Bunların dışında Hürrem Sultan'ın II. Sigismund'a sözlü olarak da mesajlar gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır. Her iki Sultan'ın yazdığı mektuplarda ulak Hasan Ağa ismine rastlanmaktadır. Ulak Hasan Ağa'dan bahsedilen mektuplarda: “Bu dostluk mektubu ile birlikte bizim Hasan Ağa şerefli ayak toprağınza gönderildi. Varması nasip olursa adı geçen kulunuz şerefli ayak toprağınızda her ne anlatır ve bildirirse bu taraftan söylenmiş bilinip, doğruluğuna inanılıp güvenile”¹⁷⁰ ifadelerine yer verilmiştir.

Hürrem ve Mihrimah Sultanların yazdıkları mektuplar Kral II. Sigismund tarafından cevaplanmış ancak bu mektuplar günümüze kadar ulaşmamıştır. Kralın mektubuna karşılık olarak Hürrem ve Mihrimah Sultanlar da cevap niteliğinde

---

¹⁶⁶ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 697.

¹⁶⁷ Selahattin Tansel, *a.g.m.*, s. 70.

¹⁶⁸ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 712 – 713.

¹⁶⁹ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 712 – 713.

birer mektup daha yazmışlardır. Bu mektuplarda kralın sağlığının yerinde olmasından duydukları mutluluğu ve mektuplara cevap verilmesindeki sevinçlerini şu şekilde anlatmışlardır: “Allah Kral Hazretleri’nin ömrünü ziyade etsin ve bir gününü bin etsin. Dostluk mektubunuz geldiğinde o kadar memnun oldum, sevindim haz duyduğum ki anlatması mümkün değildir”¹⁷¹. Hürrem Sultan bu cümlelerden sonra iki ülke arasındaki dostluğun devam etmesi için yaptıklarını ve Kanuni Sultan Süleyman’ın sözlerini eklediği mektupta: “Biz eski kral ile kardeş gibiydik ve Allah izin verirse şimdiki kral ile de baba – oğlu gibi olmak istiyoruz. Ben iki ülke arasındaki dostluk ve siz Majesteleri’nin iyiliği için Padişah ile on kezden fazla konuştum”¹⁷² ifadelerine yer vermiştir.

İki sultan tarafından gönderilen cevabi mektuplar diğerlerinde olduğu gibi ulak Hasan Ağa ile gönderilmiş ve mektuplarda ulak Hasan Ağa’nın ismine tekrar yer verilmiştir. İki hanım sultan dostluk mektuplarının boş gönderilmemesi gerektiğini belirterek Lehistan Kralı’na: “Bohçası ile birlikte iki çift elbise, gömlek uçkuru, altı tane el sileceği, bir tane el ve yüz havlusu” göndermişlerdir. Mektuplarda: “Mazur buyurasınız. Zira sizlere layık elbiseler değildir”¹⁷³ sözlerine de yer verilmiştir.

Mektuplarda kullanılan tabirler, özellikle de Mihrimah ve Hürrem Sultanların krala yazdığı cevabi mektuplarda sayılan iç çamaşırı hediyeleri ve bilhassa ulak Hasan Ağa’ya verilen özel habercilik görevi dikkat çekmektedir. II. Sigismund ile Hürrem Sultan arasındaki bu yazışma, Haseki Sultan’ın doğum yerinin o zaman Leh Devleti’ne bağlı bulunması sebebiyle, kendisini Polonyalı telâkki ettiği ve iç siyasetin yanında Osmanlı dış politikasında, özellikle Lehistan ile ilişkilerde çok önemli ve tesirli bir rol oynadığı kanaatine bizi sevk etmektedir.

---

¹⁷⁰ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 712 – 713.

¹⁷¹ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 713 – 714.

¹⁷² Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 713 – 714.

¹⁷³ Nejat R. Uçtum, *a.g.m.*, s. 713 – 714.

6- HÜRREM SULTAN'IN SON SENELERİ VE ÖLÜMÜ

Hürrem Sultan ne tarih yazarlarının dedikleri gibi din işleriyle uğraşıp, hayatını hayır işlerine bağlamış bir dindar ne Avrupa tarihçilerinin yazdığı gibi ömrünü Kanuni'ye baş kaldırarak geçirmiş bir kadın ne de yaşadığı çevreyi beğenmeyerek, Osmanlı büyüklerini yok etmek istemiş bir kadındır. Osmanlı Sarayı'na yabancı ülkeden gelmiş, çevresine alışmış, en küçük isteklerinin bile yerine getirilmesini isteyen, arzulu, güzel bir kadındır. Onun çekiciliğine, sinirliliğine, etrafını etkilemesine yardım eden, Kanuni'nin ruhunda yer eden güzelliğidir¹⁷⁴.

Hürrem Sultan, kendisine ait servetiyle muazzam abideler yaptıracak güce de sahiptir. Hürrem Sultan hayır ve hasenat işleriyle meşgul olmuş, Kudüs'te birçok vakıf, İstanbul'da Dârüşşifalar ve medreseler yaptırmıştır. Kızı Mihrimah Sultan adına Edirnekapı'da ve Üsküdar'da yaptırdığı cami, Sultan'ın ruhen duyduğu hayırseverliğin güzel, sürekli belirtileridir¹⁷⁵. Hürrem Sultan Doğu'da ve Batı'da kadın nüfuzu namına, sonuna dek yaşayacak bir ün bırakmış¹⁷⁶, Osmanlı saltanatının parlak ve tantanalı devrinde muhteşem bir doğu sultanı olarak tanınmıştır. Osmanlı tarihinde acı teşebbüsleri ve hayırlı işler ile namını pekiştirdiği gibi batı edebiyatında yükselme devrinin doğulu kadını olarak şöhret kazanmıştır¹⁷⁷. Kanuni'yi senelerce aşkı ve güzelliği ile kendisine bağlamıştır.

Hürrem Sultan son yıllarını hastalıklarla geçirmiştir. Hürrem Sultan kulunç hastalığına yakalanmış ve padişahla beraber bulunduğu Edirne Sarayı'nda hastalığı artmıştır. Tarihimizde önemli bir yeri olan Hürrem Sultan, İstanbul'a

---

¹⁷⁴ Kemal Bafıralı, "Hürrem Sultan'ın Son Seneleri", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sa. 11, İstanbul 1982, s. 30.

¹⁷⁵ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. I, s. 408.

¹⁷⁶ Necdet Sakaoğlu, "Hürrem Sultan ve Kanuni Aşkı", *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 1, İstanbul 2009, s. 40.

¹⁷⁷ Ayşe Özakbaş, "Hürrem Sultan", *İÜFTD.*, Sa. 36, İstanbul 2000, s. 373 – 374.

döndüğünde 1558 yılı Nisan ayının sonunda Eski Saray'da vefat etmiştir¹⁷⁸. Kabri Süleymaniye Camii içerisindeki külliye de bulunmaktadır¹⁷⁹.

II- II. SELİM VE III. MURAD DÖNEMLERİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

A- II. SELİM (1566 – 1574) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

II. Selim Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan doğan ikinci oğlu olup, Mayıs 1524'te dünyaya gelmiştir¹⁸⁰. Şehzade Selim, Kanuni'nin diğer oğulları gibi sarayda iyi bir eğitim aldıktan sonra 1542'de Konya, 1544'te Manisa Sancakbeyliği'ne gönderilmiştir. II. Selim, Osmanlı tarihinin en büyük şehzadeler mücadelesinden galip çıkmıştır. Böylece tahtta tek aday kalmayı başaran Selim, esasında mücadelecî bir özelliğe sahip değildir. Ancak hadiselerin seyrinden doğan fırsatları değerlendirerek Osmanlı tahtına çıkmıştır¹⁸¹.

Kanuni'nin oğullarından Şehzade Mehmed genç yaşta eceli ile ölmüş, Şehzade Mustafa bir entrikaya kurban gitmiş ve babasının çadırında boğularak öldürülmüş, Şehzade Cihangir ise hastalıklı bir bedene sahip olduğu için ölmüştür. Geriye Şehzade Selim ve Şehzade Bayezid kalmıştır. Sultan Süleyman hayatta iken başlayan iktidar mücadelesi bir meydan muharebesine dönüşmüştür. Hürrem Sultan, Şehzade Bayezid'in tarafında yer almıştır. Hürrem Sultan'ın tüm uğraşlarına rağmen Kanuni, Şehzade Bayezid değil, Şehzade Selim yanlısı bir politika izlemiştir. Kanuni'nin desteğini alan Şehzade Selim adına, Şehzade Bayezid ile mücadele eden Sokullu Mehmed Paşa, Şehzade Bayezid'i hezimete uğratmış ve daha sonra da şehzade idam edilmiştir. Şehzade Selim rakipsiz kalarak tahtın tek veliahdı durumuna gelmiştir. Artık yapacağı tek şey babasının ölümünü beklemektir. Nitekim bu da fazla uzun sürmemiştir¹⁸².

¹⁷⁸ Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan*, s.193.

¹⁷⁹ Tahsin Öz, "Süleymaniye'nin İnşasının 400. Yıldönümü", *Arkitekt*, Sa. 289, İstanbul 1957, s. 170.

¹⁸⁰ *M.O.T.*, c. III, s. 1118.

¹⁸¹ Mücteba İlgürel, "Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Türkler Ansiklopedisi*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 643.

¹⁸² Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 52.

Kanuni Sultan Süleyman, 1566 yılı sonunda Zigetvar Kalesi ele geçirilmeden üç gün önce ölmüştür¹⁸³. Osmanlı ordusu, sultanın ölümünden habersiz bir şekilde kaleyi almak için mücadele vermiş ve kale zapt edilmiştir. Kalenin zaptından sonra İstanbul'a dönmek için yola çıkan asker, padişahın vefatını dönüş yolunda öğrenmiştir¹⁸⁴. Kanuni'nin ölümü üzerine Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa bu vefatı ustalıkla gizlemiş ve bu haberi Şehzade Selim'e gizli bir mektupla bildirmiştir. Saraya da mektup yollayan Sokullu Mehmed Paşa, tüm önlemleri almış ve II. Selim Eylül 1566'da Osmanlı tahtına oturmuştur¹⁸⁵.

Sultan II. Selim tahta geçtikten sonra devleti yönetme işini büyük ölçüde babası döneminde de sadrazamlık yapmış olan Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştır. Zira Kanuni Sultan Süleyman'ın yerine geçen II. Selim, babasının meziyetlerine sahip değildir¹⁸⁶. Eğlenceye düşkün olan padişah, ordunun başında hiçbir sefere katılmamıştır. Böylece ilk defa ordunun başında bulunmayan ve sefere gitmeyen padişah, II. Selim olmuştur. Ancak Kanuni devrinden itibaren görevlerini sürdüren Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Kaptan-ı Derya Piyale Paşa, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa ve Şeyhülislam Ebusuud Efendi gibi kişiler sayesinde Sultan Süleyman devrinin tüm azameti bu dönemde de devam etmiştir¹⁸⁷.

Sultan II. Selim, devlete ait işleri yukarıda adı geçen devlet adamlarına bırakmış ve kendisi içki meclislerine, eğlence âlemlerine dalmıştır¹⁸⁸. Sultan II. Selim, içki meclislerinde vakit geçirirken, Kanuni'den itibaren görevlerini sürdüren güçlü komutanlar tarafından Kıbrıs ve Yemen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Komutanlar dışarıda bu başarıları sağlarken, Osmanlı Sarayı eski ciddiyetini kaybetmeye yüz tutmuştur. Kadın nüfuzu saraya hâkim olmuş, II. Selim'in hasekisi Nurbanu Sultan'ın etkisi harem dairesini bütünüyle sarmıştır. Sultan II. Selim ise sarayda oluşan kadın nüfuzuna karşı tepkisiz kalmış ve o yine

---

¹⁸³ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.III, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s. 64.

¹⁸⁴ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 49.

¹⁸⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, s. 21.

¹⁸⁶ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. I, s. 418.

¹⁸⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, s. 87 – 88.

¹⁸⁸ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. II, s. 421.

eğlence âlemlerinde vakit geçirmeye devam etmiştir¹⁸⁹. II. Selim'in içki müptelâlığı, hem Osmanlı devlet yönetiminde bir takım bozulmalara yol açmış, hem haremın yani Osmanlı kadınlarının iktidara yönelmelerine neden olmuş hem de kendi ölümünü hızlandırmıştır¹⁹⁰.

B- NURBANU SULTAN VE HAYATI

Nurbanu Sultan'ın asıl adının Cecilia olduğu, 1525 – 1530 yıllarında Para (Paros) adasında doğduğu, adanın Venedikli idarecisi Nicolö Venierle Baffo ailesinden Violante'nin kızı olduğu, 1537 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'nın Adalar Seferi sırasında esir alındığı ve cariye olarak saraya sunulduğu rivayet edilmektedir. Nurbanu Sultan'ın kökeni hakkındaki bir diğer rivayet de Venedik idaresindeki Korfu Adası'nın Assumati köyünden bir Grek ailenin kızı iken Ekim 1537'deki savaş sırasında yedi yaşında esir alındığı ve adının Kali olduğu bilgisidir¹⁹¹. Kendisini kimi tarihçiler, Yahudi olarak belirtirlerken kimi tarihçiler de İtalyan asıllı olduğunu ileri sürmektedirler¹⁹². Bütün bu bilgiler onun gerçek kimliğini aydınlatmada yetersiz kalmaktadır.

Kimliği hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığımız Nurbanu Sultan, Topkapı Sarayı'na girdikten sonra Osmanlı – Türk – İslam adap ve geleneklerine göre yetiştirilmiştir. Bu nedenle de isminde değişiklik yapılarak nurlu büyük kadın anlamına gelen Nurbanu (Nur: ışık; banu: büyük kadın) ismi kendisine konulmuştur. Daha sonra da Şehzade Selim'in hasekisi olmuştur¹⁹³. Güzelliği ve zekâsıyla sarayda ön plana çıktığı anlaşılan Nurbanu Sultan, Şehzade Selim'in İstanbul'dan Konya'ya sancakbeyi olarak gidişi sırasında muhtemelen onun haremında yer almıştır¹⁹⁴. Bir süre sonra burada şehzadenin ilk çocuğu olan kızı doğmuştur. Nurbanu Sultan, 1546'da Selim'in şehzade sıfatıyla Manisa'da

---

¹⁸⁹ Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁹⁰ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁹¹ İlhan Şahin, "Safiye Sultan", *DİA.*, c. XXXV, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 250.

¹⁹² Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Yayınları, Ankara 1980. s. 40.

¹⁹³ Nazım Tektaş, *Harem'den Taşanlar (Padişahların Bütün Kadınları)*, s. 130.

¹⁹⁴ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 193.

bulduğu sırada tahtın varisi olan Murad'ı dünyaya getirmiştir. Ayrıca Selim'in Şah, Gevherhan ve İsmihan adında üç kız çocuğu daha olmuştur¹⁹⁵.

Nurbanu Sultan, Selim'in kardeşi Bayezid ile giriştiği mücadelede Venedikli kimliğini öne çıkararak Şehzade Selim'in desteklenmesi yolunda Venedikliler ile irtibat kurmuştur. 1566'da II. Selim'in tahta çıkması üzerine taht varisi Sultan Murad'ın validesi sıfatıyla haremın baş hasekisi olmuştur. Oğlunun 1574'de cülusundan sonra saraydaki konumu daha da güçlenmiş ve Valide Sultan olarak anılmıştır. Nurbanu Sultan "validetim sultan, valide sultan, atik valide sultan" isimleriyle anılmıştır. Onun döneminde harem etkili bir kurum haline gelmiş, kendisi haremde önemli bir rol oynamış, hanedanın korunmasında, haremın günlük işleyişinde büyük ölçüde söz sahibi olmuştur¹⁹⁶.

1- Nurbanu Sultan'ın İktidarının Gücü

Sultan II. Selim'in şehzadeliği sırasında uyguladığı tek erkek evlat politikası ve Sultan Süleyman döneminde Hürrem Sultan ile birlikte şehzade annelerinin şehzade ile sancağa gönderilme politikasından vazgeçilmesi, Nurbanu Sultan'ı ön plana çıkaran bir etkidir. Sultan II. Selim, Nurbanu Sultan'dan olan oğlu Murad'ı daha şehzadeliği sırasında tek varis olarak belirlemiştir. Tek erkek evlat politikasının temelindeki nedeni de budur. Murad'ın varis olarak belirlenmesi, onun annesi olan Nurbanu Sultan'ı da gözde bir haseki yapmıştır. Ayrıca Hürrem Sultan'ın sancağa oğlu ile birlikte gönderilmemesi yani II. Selim'in sancaktaki görevi sırasında validesinin de yanında bulunmaması, şehzade haremında en büyük nüfuz ve gücü elinde bulunduran "Şehzadenin Kadını" statüsünü ortaya çıkarmış ve bunun ilk örneğini de Nurbanu Sultan teşkil etmiştir. Nurbanu Sultan'ın bu statüsünün Sultan Selim'in saltanatı sırasında da sürdüğü anlaşılmaktadır¹⁹⁷. Nurbanu Sultan'ın Padişahın saltanatıyla birlikte 8 yıl 2 ay süren baş hasekiliğinde, Hürrem Sultan gibi nikâhlı eş olma girişiminde bulunup bulunmadığı bilinmemektedir. Padişah katındaki etkinliği, şayet İsmihan öz kızı

¹⁹⁵ Meral Altındağ, *Osmanlı'da Harem*, Altın Kitapları Yayınevi, İstanbul 1993, s. 29.

¹⁹⁶ Necdet Sakaoğlu, *Osmanoğulları'nın Ünlü Kadın Sultanları*, s. 113.

¹⁹⁷ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s 124 – 125.

ise damadı Sokullu Mehmed Paşa ile Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan ve Rüstem Paşa üçlüsü gibi bir ittifak kurup kurmadığı, II. Selim'in, öteki hasekileriyle ilişkilerine müdahale edip etmediği hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hafsa Hatun'dan beri hareme girerek hasekilerle irtibata geçen, bir tür taşra kâhyalığı yapan ve "Kıra" diye anılan dönme ya da Musevi Yahudi kadınlar aracılığıyla Nurbanu Sultan'ın haremde ve dışarıda ne tür entrikalar oluşturduğu konusunda da tarihi kayıtlar suskun kalmaktadır¹⁹⁸.

1574 yılına kadar tarihi kayıtlar Nurbanu Sultan'dan söz etmemektedir. Bunun nedeni iktidarını damadı Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakıp, kısa süren saltanatını İstanbul ve Edirne sarayları arasında gidiş gelişlerle tamamlayan II. Selim'in harem yaşamına ilişkin bilgilerin hemen hemen hiç olmamasındandır. Devlet idaresi ile Sokullu Mehmed Paşa alakadar olurken, Nurbanu Sultan, II. Selim'in baş hasekisi ve en büyük şehzadenin annesi olmasının verdiği güç ile siyasi konumunu sağlamlaştırma çabası içerisine girmiştir¹⁹⁹. Divan-ı Hümayun toplantı halindeyken II. Selim'in 15 Aralık 1574'te ölmesi üzerine naşı, Nurbanu Sultan'ın emriyle, Topkapı Sarayı'ndaki buzlukta hıfz olmuştur. Veziriazam Sokullu Mehmet Paşa, Manisa'daki Şehzade Murad'a mektup ile durumu bildirmiş, bunun üzerine şehzade, Mudanya'dan Nişancı Feridun Bey'in gemisiyle İstanbul'a gelmiştir. 1574 yılı Ramazan ayının sekizinci Çarşamba gecesine Top iskelesinde karaya çıkıp Sultan Bayezid köşkünde veziriazamı beklemiş ve birlikte saraya çıkmışlardır. III. Murad Osmanlı tahtına oturduktan sonra beş şehzadeyi boğdurmuş, cülus töreni ve cenaze alayları düzenlenmiştir²⁰⁰.

C- III. MURAD (1574 – 1595) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

III. Murad, II. Selim'in Nurbanu Sultan'dan doğan oğludur. 1546'da Manisa'da dünyaya gelmiştir. 1562 yılında Manisa Sancakbeyliği'ne tayin edilen Şehzade Murad padişah oluncaya kadar burada kalmıştır²⁰¹. Babasının ölüm

¹⁹⁸ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 193 – 194.

¹⁹⁹ Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 284.

²⁰⁰ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. III, s. 422.

²⁰¹ Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *DİA.*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 172.

haberini Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'dan aldıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve 22 Aralık 1574'de tahta cülus etmiştir. III. Murad dedesi Kanuni ve babası II. Selim dönemlerinde Manisa'da idarecilik yaptığı için tecrübeli bir şehzadedir. Şehzade Murad sancakbeyliği görevi yapan son şehzade olmuştur²⁰².

Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa, padişahın kardeşi İsmihan Sultan ile evli olduğu için kendisini güçlü hissetmiş, Sokullu ve Valide Nurbanu Sultan arasındaki siyasi ilişkilerde damatlık bağı ile güçlenmiştir²⁰³. Fakat bu bağ ile birlikte idarede kadın nüfuzu da ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bazı devlet işlerine müdahaleler olmuş, Sokullu bunları büyük bir dirayetle saf dışı etmeye çalışmıştır. Öte yandan Padişah'ın karısı ve Şehzade Mehmed'in annesi Safiye Sultan da nüfuzunu kullanmaya başlamıştır. Safiye Sultan ile Padişah'ın validesi Nurbanu Sultan arasında cülustan itibaren ciddi bir geçimsizlik başlamış ve iki kadın arasındaki rekabet devlet işlerini etkilemiştir. Bazı saray mensupları taraf tutarak işleri daha da karmaşık bir hale getirmişlerdir²⁰⁴. Bir müddet sonra devlet düzeni bozulmuş içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Padişah ise devlet işlerine karşı ilgisiz kalmıştır. Ülkenin idaresi Sokullu'nun eline bırakılmıştır. III. Murad Manisa'da uzun yıllar edindiği tecrübelerinden yararlanamamış, günlerini eğlence âlemlerinde geçirmiştir.

Bu dönemde yönetimde padişah dışında pek çok kişinin varlığı görülmektedir. Devlet idaresinde aynı otorite ve nüfuza sahip tüm ileri gelenler adeta Osmanlı padişahı gibi davranışlarda bulunmuştur²⁰⁵. Bu kişileri tek tek ziyaret ve iltifat edip kazanmaya çalışmaktan yorulmuş bir elçi: “sadece bir divan-ı hümayun değil binlercesi var” demiştir. Osmanlı sarayı içerisinde bu dönemde ve bu dönemi takip eden devirde pek çok kişinin adeta saltanat makamındaymış gibi davrandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde haremın etkisi büyük ölçüde kendini göstermiş ve III. Murad kadınların etkisi doğrultusunda hareket ederek, onlara yumuşak ve iradesiz davranmıştır. “Kadınlara danışılarak devlet yönetilmez”

²⁰²Mücteba İlgürel, “Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e”, s. 654.

²⁰³Radovan Samarcic, *Sokollu Mehmed Paşa*, (çev. Meral Gaspıralı), Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s. 287.

²⁰⁴Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (çev. Mehmet Harmancı), E Yayınları, İstanbul 1982, s. 248 – 249.

diyen Sadrazam Koca Sinan Paşa dahi, bu görüşünün tam tersi bir tavır sergilemiş ve devletin en üst ikinci makamı olan sadrazamlıkta kalabilmek ve o makamı tekrar alabilmek için siyasi konularda pek çok defa Safiye Haseki Sultan'a danışmış ve ondan yardım talep etmek zorunda kalmıştır²⁰⁶.

1- Safiye Sultan ve Hayatı

Safiye Sultan, III. Murad'ın haseki sultanı, III. Mehmed'in de annesidir²⁰⁷. Bu dönemde Türk korsanlarının istihbaratçılığı sayesinde birçok Venedik gemisine el konmuştur. Baffo ailesi, Venedik'in asil ailelerinden birisidir. Bu aileden biri olan Bay Baffo, Venedik'e bağlı Korfu Adası'nın valisidir²⁰⁸. Kızı Sinyorina Baffo babasını ziyaret etmek için Venedik Limanı'ndan Korfu Adası'na doğru hareket eden Venedik kadirgasına binmiştir²⁰⁹. Bu arada Türk korsanları Venedik limanından hareket eden bu kadirga ve kadirgada bulunan vali kızı Baffo'nun hakkında bilgiler toplamışlardır²¹⁰. Kadirga tespit edilmiş ve top ateşine tutulmuştur. Gemide bulunan Baffo yakalanmış ve İstanbul'a getirilerek Osmanlı Harem-i Hümayun'una gönderilmiştir²¹¹.

Baffo, Manisa'da bulunan Şehzade III. Murad'ın haremine girmiştir²¹². Şehzade haremine giren Venedikli Baffo, burada Türkçe, Türk adet, terbiye ve ahlakını öğrenmiş, Müslüman olduktan sonra da Safiye adını almıştır²¹³. Safiye

---

²⁰⁵ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 60.

²⁰⁶ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. III, s. 159.

²⁰⁷ Abdullah Atia Abdülhafız, *Osmanlı Dönemi'nde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 49.

²⁰⁸ Nazım Tektaş, *Harem'den Taşanlar (Padişahların Bütün Kadınları)*, s. 148.

²⁰⁹ Halim Serarslan, "Safiye Sultan", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 21, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2002, s. 138.

²¹⁰ İdris Bostan, *Adriyatik'te Korsanlar Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler (1575 – 1620)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 19.

²¹¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 9 – 10.

²¹² Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 69.

²¹³ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 15 – 16.

harem adetlerini öğrendikten sonra Şehzade Murad'a takdim edilmiş ve 26 Mayıs 1566'da Şehzade Mehmed'i dünyaya getirmiştir²¹⁴.

2- Safiye ve Nurbanu Sultan Arasındaki İktidar Savaşı

Hürrem Sultan hâkimiyetini bir valide sultan ile paylaşmamış, sarayın tek hâkimi olmuş ve gelini Nurbanu Sultan'a valide sultanlık edemeden ölmüştür. Bu sebeple sarayda bir valide – haseki çekişmesi yaşanmamıştır. Ancak kadınlar saltanatının etkisinin arttığı yani III. Murad'ın padişahlığı döneminde saray kadınlarının en yaşlısı ve tecrübelisi olarak Valide Nurbanu Sultan ile onun bir hâkimiyet rakibi olarak görüldüğü gelini Safiye Sultan arasında bir mücadele dönemi söz konusu olmuştur²¹⁵.

Modern tarihçiler Kanuni sonrası dönemdeki saltanat değişimlerini, padişahların zaaflarına yenik düşmeleri ve kendi kontrollerini kaybetmelerine değil, tam tersi daha fazla otoriter olma, denetimi ele alma ve kendini daha üstünleştirme, buna paralel olarak da soyutlama siyasetine bağlamaktadırlar. Devletin kurumlarından kopan padişahın, yetkilerini kısıtlayan geleneklere daha az bağlı kaldığı düşünülmektedir. III. Murad'ın emirlerinde görülen artış, padişahın yasama biçimini aşırı şekilde kullandığının ve sadrazama ait olan yetkileri de ele geçirdiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Genel hayattan bu şekilde kendini soyutlayan padişahın tercih ettiği bu hayat tarzı, saray içinde bulunan ve kendisine yakın olan kişilerin etkilerine maruz kalmasına zemin hazırlamıştır²¹⁶.

Safiye ve Nurbanu Sultan arasındaki rekabet daha öncede bahsedildiği gibi III. Murad'ın karakterinden kaynaklanmıştır. Safiye'nin haseki sultan olması ile birlikte bu rekabet daha da alevlenmiştir. Sokullu Mehmet Paşa'nın eşi İsmihan Sultan, II. Vezir Piyale Paşa'nın eşi Gevherhan Sultan, II. Selim'in diğer kızları Fatma ve Şah Sultan, Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan²¹⁷, harem Kethüdası

²¹⁴ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 63.

²¹⁵ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 126.

²¹⁶ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 245.

²¹⁷ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. II, s. 2 – 3.

Canfeda Kadın, Haznedar Raziye Kadın'dan oluşan bir ittifak grubu, Nurbanu Sultan tarafından Safiye Sultan'a karşı oluşturulmuştur. Bu ittifakın tek hedefi III. Murad'ın üzerindeki Safiye Haseki'nin etkisini kırmaktır. Çünkü III. Murad Safiye Sultan'a âşık olmuş ve ondan başka kadınla da ilgilenmemiştir. III. Murad'ın Safiye Sultan'a bu denli bağlı olması Valide Nurbanu Sultan'ı endişeye sevk etmiştir²¹⁸.

Valide Nurbanu Sultan'ın döneminde “Yahudi Kira Kadınlar” da etkili olmaya başlamışlardır²¹⁹. Oluşan ittifakın bir diğer kolunu da bu kadınlar oluşturmaktadır. Osmanlı Sarayı'na gelen bu Yahudi Kadınlara “Kira Kadın” veya “Kiraca” denmekteydi. Bu kadınlar harem dairesi arasında sıkışıp kalmış ve dış dünya ile bağlantı kuramayan Osmanlı saray kadınlarının bir nevi dışarı ile bağlantı kurmasını sağlamışlardır. Bu Yahudi kadınlar haremdeki kadınlara dışarıdan değerli eşyalar veya mallar satmış ve haremden aldığı değerli eşyaları da dışarıda satarak değerlendirmişlerdir. Bu görevinin yanı sıra Yahudi Kira Kadınlar gizli ve tıbbi bazı bilgileri haremdeki kadınlara bildirmekteydi. Bu bilgiler arasında büyü ve sihir bilgileri ön plana çıkıyordu. Buna örnek verilecek olursa III. Murad'ı kendisine bağlamak isteyen ve diğer kadınlardan uzak durmasını amaçlayan Safiye Sultan, bu tür bilgilere oldukça sık başvurmuştur. Bu şekilde saray kadınlarının güvenlerini sağlamayı başaran Yahudi Kira Kadınlar, zamanla daha önemli görevlere gelebilme imkânına kavuşmuşlardır. Sarayda önemli bir yer teşkil etmeye başlayan bu kadınlar, saraydan menfaati olanlar için bir başvuru merkezi haline gelmiş ve saray ile bu kişiler arasında aracılık rolünü üstlenmişlerdir. Bu kadınlar arasında en önemlisi Nurbanu Sultan'ın ilgi ve güvenini kazanabilmiş Ester Handali (Ester Kira) adında bir Yahudi Kadın idi. Ester Kira, ilk olarak III. Murad'ın saltanatının başlangıcından itibaren kendini göstermiştir. 1574 – 1575 yıllarındaki Venedik Elçileri Haseki Safiye ve Valide Nurbanu Sultan ile bunların kâhyası olan Yahudi Kira Kadın (Ester Kira) ve Doktor Salomon Nathan Eşkanazi'nin yardımlarını gördüklerini bildirmişlerdir. Yine Venedik Elçileri'nin bilgilerine göre Ester Kira, Valide Nurbanu Sultan'a sık

---

²¹⁸ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 53 – 54.

²¹⁹ Nurer Uğurlu, *Gravürlerle Osmanlı Sarayı / Padişah Kadınları*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2011, s. 18.

sık değerli eşyalar götürerek Nurbanu Valide'nin güvenini kazanmış, onun sırdaşı ve en önemli yardımcısı haline gelmiştir²²⁰. Böylece Valide Nurbanu Sultan halefleri için yeni örnekler oluştururken onların dışarıdaki rüşvet ellerinden biri olabilecek Yahudi Kadın geleneğini de başlatmıştır.

D- NURBANU VE SAFİYE SULTANLARIN DİPLOMATİK TEŞEBBÜSLERİ

1-Venedik ile Diplomatik İlişkiler

Hürrem Sultan'dan sonraki kuşakların valide sultanları, yabancı devletlerle ilişkilerin yürütülmesinde herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmamışlardır. Bunu Osmanlı payitahtındaki yabancı elçilerle ilişkiler ve devletlerin başındakilerle yazışmalar kanalıyla yapmışlardır. Hanedanın büyükleri olan valide sultanlar diplomatik ilişkileri başlatmakta Hürrem'den daha özgür olmakla kalmamış, aynı zamanda bu konuda onların ellerine daha fazla fırsat geçmiştir.

XVI. yüzyıl sonunun valide sultanlarının çabaları Hürrem Sultan'ın çabaları gibi büyük ölçüde barışı korumaya hasredilmiştir. Valide sultanların faaliyetleri, seçenekleri açık tutma açısından, yüzyılın son yıllarında hem Rumeli hem de Safevi sınırlarındaki uzun ve masraflı seferlerin sıkıntısına düşen Osmanlı Devleti'nin bu diplomatik zorluk döneminde devlete stratejik açıdan faydalı olmuştur. Ancak, valide sultanlar her zaman sultanın iradesini temsil etmemiş, kendi çıkarlarına göre hareket etmekte de hiç tereddüt etmemişlerdir.

Valide sultanların dış ilişkilerin yürütülmesine karışması daha çok III. Murad ve III. Mehmed'in saltanatları sırasında göze çarpmaktadır. Valide Safiye Sultan, oğlu III. Mehmed'in padişahlığı zamanında, adeta gölge hükümdar gibi icraatlarda bulunmuştur²²¹. Osmanlı Devleti'yle çeşitli Avrupa devletleri arasında yoğun diplomatik faaliyetlerin olması, Avrupa hanedanlarında güçlü kadınların bulunması, Nurbanu ve Safiye Sultanlara verilen olağanüstü nüfuz, kadın sultanların politikada söz sahibi olmalarına ve öne çıkmalarına yol açmıştır.

---

²²⁰ Mahir Aydın, "Osmanlı Dünyasında Yahudi Kira Kadınlar", *Belleten*, Sa. 243, Ankara 2001, s. 624 – 625 – 628.

Venedik elçisi J. Soranzo, 1581 yılında Nurbanu ve Safiye Sultanların devlet yönetimindeki etkisini anlatırken: “Divan-ı Hümayun’dan lütuf ve ayrıcalık bekleyen herkesin III. Murad’ın annesine ve hasekisine başvurması, en azından onları atlamaması gerektiği”²²² ifadelerine yer vermiştir.

Nurbanu ve Safiye Sultanların diplomatik çabalarının değişmeyen özelliği Venedik Cumhuriyeti’ni desteklemeleridir. Venedik bu dönemde Osmanlı ilerlemesine karşı olan Avrupalı bir devlettir. İki valide sultanın Venedik çıkarlarını öne çıkarmasına, cumhuriyeti yatıştırmakta yararlı bir araç diye bakılmış bundan dolayı da bu destek hoşgörülle karşılanmıştır²²³. Nurbanu Sultan ile ilgili olarak 1583 yılında İstanbul’da bulunan Venedik elçisi Contarini: “Bu en Sami Cumhuriyete karşı büyük yakınlığı var gibidir. Nurbanu Sultan bizim tarafımızdan böyle tanınmak ve cumhuriyet için elinden geleni yapmak istemektedir. Kendisi bana iltifatlarda bulundu. Onun yanından ayrılırken zat-ı şahanelerinin temsilcisi olarak bana çeşitli kamu törenlerinde verilen onurun dışında, birçok hediye gönderdi. İçten sözlerle bunları zat-ı şahanelerinin bana hürmetinin ve davranışlarından duyduğu büyük memnuniyetin bir nişanesi olarak saklamamı rica etti”²²⁴ şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

III. Murad döneminde Venedik Cumhuriyeti ile yapılan antlaşmalarda daha önce kabul edilmiş şartlar yinelenmiştir²²⁵. Valide Sultan ölmeden kısa süre önce anavatanına en büyük hizmeti, Girit’te olası bir Osmanlı işgalini önleyerek yapmıştır. Nurbanu Sultan, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa’nın Padişah’a Venedik işgalini önermeyi tasarladığını öğrenince, ona hiçbir koşul altında Venedik’e savaş açılmamasına, zira bunun padişahın ülkesine yarardan çok zarar getireceğine dair bir mesaj göndermiştir. Ayrıca, Kaptan-ı Derya’yı böyle bir olasılıktan III. Murad’a hiç söz etmemesi konusunda da uyarmıştır²²⁶.

---

²²¹ “Safiye Sultan”, *Yeni Tarih Dergisi*, Sa. 35, İstanbul 1956, s. 1691.

²²² Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 307.

²²³ Recep Dündar, “Kıbrıs’ın Fethi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 670.

²²⁴ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 307.

²²⁵ Mustafa Erşenal, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Deniz Gücü ve Girit Harbi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 1998, s. 21.

²²⁶ Recep Dündar, *a.g.m.*, s. 670.

Safiye Sultan da kayınvalidesinin Venedik yanlısı çabalarını sürdürerek Cumhuriyet'in elçilerinden parlak övgüler ve uygun hediyeler almıştır. Safiye Haseki Sultan'ın Venedik Devleti'ne yaptığı en önemli yardım; Osmanlı ordusunun gücü, savaş planları, ilk hedefler gibi bilgileri Venedik'e sızdırması olmuştur²²⁷. Sadrazam Sinan Paşa bunları bilmesine rağmen görmezlikten gelmiştir²²⁸. Venedik Elçisi Giovanni Francesco Morosini, Safiye Sultan'ın 1585'te daha Murad'ın hasekisiyken açıkça Venedik çıkarlarını gözettiğini bildirmiştir. 1588'de elçi Morosini sunduğu bir dilekçeyle Safiye Sultan'ın padişahın ricada bulunmasını istemiştir: "Cumhuriyetimin (Venedik), İngiltere'ye karşı bir saldırıyı desteklemek üzere İspanya kralına kalyonlar yolladığı tamamen yanlıştır. Elçisi, Majestelerinin (Safiye Sultan) bütün bunları Büyük Senyör'e anlatması için yalvarır"²²⁹.

Venedik Elçisi Bernardo Navagero 1592'de, Safiye Sultan'ın birçok kez kendisinden önceki elçiler adına padişahla konuştuğunu, padişahı bir kadırganın kaybı konusunda yatıştırdığını ve Venediklilerin tahıl ticaretini elde etmesinde de yardımcı olduğunu kaydetmiştir. 1596'da Venedik senatosuna rapor veren Venedik elçisi Girolame Zane, Safiye'nin cumhuriyetin İstanbul'daki en büyük destekçisi olduğunu anlatırken: "Zat-ı Samilerinin elçileri, size daha önce de bildirilmiş oldukları gibi onun aracılığıyla, zaman zaman büyük lütuflar elde etmişlerdir. Safiye Sultan, sözünün eri, güvenilir bir kadındır. Konstantinopl'de gerçeği sadece onda buldum diyebilirim. Bu yüzden, benim hediyeler sunarak yaptığım gibi, onun şükran duygularını uyandırmak Zat-ı Samilerinin hep yararına olacaktır. O, kendisine hediye verilip verilmediğini anlamak için beklemeden elçilerden ya mektup ya da haberciler vasıtasıyla ihtiyacı olan şeyi isteme âdetini başlatmıştır"²³⁰ şeklinde ifadelerle anlatmıştır.

Safiye Sultan'ın yardımcılarından olan Yahudi Ester Kira, Venediklilerin kendisine verdikleri bir imtiyaz neticesinde cumhuriyetin Kıbrıs'taki ticaretinde

²²⁷ Haldun Eroğlu, *Osmanlılar Yönetim ve Strateji*, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul 2006, s. 115.

²²⁸ Haldun Eroğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri", *AÜDTCFD.*, Sa. 34, Ankara, s. 32.

²²⁹ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 308.

²³⁰ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 309.

mühim menfaatler elde etmiştir. Yahudi Ester Kira bu hususlarda Nurbanu ve Safiye Sultanlardan yardım görmüştür. Venedik elçisi J. Soranzo kendi hükümetiyle Osmanlı hükümeti arasında sorunlu olan Dalmaçya sınırının tehdidi hususunda, Nurbanu Sultan ile III. Mehmed'in validesi Safiye Sultan, Yahudi Kira Kadın ve tabiplerden Yahudi Salamon Nathan'ın yardımlarını görmüştür. Sözü oğlundan yani III. Mehmed'den ileri giden Safiye Sultan, Venedikli Hasan Paşa ile beraber cumhuriyete elinden gelen bütün yardımı yapmışlardır²³¹.

Valide Nurbanu Sultan, 1579 yılında Venedik Doçu Nicolo da Ponte'ye (1578 – 1585) yazdığı mektupta, oğlunun tahta geçişi dolayısıyla elçi J. Soranzo ile yolladıkları mektup ve hediyeler için teşekkür etmiştir. Kendisi Venedik barışı devam ettiği sürece padişah tarafından kendilerine her türlü desteğin verileceğine dair söz vermiştir. 1585 yılında yazılan mektupta ise Safiye Sultan, kendilerine düğün hediyesi olarak gönderdiği iki kürsü için Venedik elçisi Morosini'ye teşekkür etmiştir. 1585 yılında yazılan bir diğer mektupta ise Safiye Sultan, Kira'sı Esther Handali'nin akrabası, Venedik'te işleri için bulunan Giuseppe Sasson'a yardım edilmesini talep etmiştir. Arşiv kayıtlarına geçen son mektup 1586 tarihlidir. Bu mektupta yine Safiye Sultan, Kira'sı Esther Handali de Jerez de la Frontera'nın Venedik'te işleri olan akrabası Giuseppe Sasson'a yardım edilmesini talep etmiştir²³².

Venedik'in desteklenmesi, diplomatik ya da askeri bir girişim için desteğini sağlamaya çalışan diğer devletlerin temsilcilerine de iltifat edilmesini engellememiştir. Bu dönemdeki Osmanlı diplomasisi bütün alternatifleri göz önünde bulundurmaktı. Osmanlı diplomasisinin belirsizliklerle dolu dünyasında iyi kişisel politika, hem Osmanlı hem yabancı, mümkün olduğu kadar fazla müttefik edinmekti. Yabancı devlet temsilcileriyle karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkilerin geliştirilmesinde valide sultan ve hasekiler de yardımcı olmuşlardır.

---

²³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, s. 133.

²³² Maria Pia Pedani - Patrizia Bortolozzo, *Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Padişah Belgeleri*, (çev. Işıl Satı), Venedik Devlet Arşivi, Venedik 2010, s. 44 – 46 – 48 – 50.

2- İngiltere ile Diplomatik İlişkiler

XVI. yüzyılın sonunda I. Elizabeth'in elçi Edvard Bartron'u Osmanlı Devleti'ne göndermesiyle Osmanlı – İngiliz ilişkileri resmi olarak başlamıştır²³³. İngiltere gerek ekonomik çıkarlar gerekse İspanya'ya karşı siyasi destek sağlamak amacıyla 1575 yılından sonra Osmanlı Devleti'nin dostluğunu ve güvenini kazanmaya çalışmıştır. İngiltere bu özverili gayretin ürünü olarak İmparatorluktan bazı ticari imtiyazlar elde etmiştir²³⁴.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ne gelen İngiliz elçiler William Harborne (1578 – 1588)²³⁵, Edward Barton (1588 – 1597) ve Henry Lello (1598 – 1607) bu dönemde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkileri geliştirmek istemişlerdir²³⁶. İngiliz elçi Harborne, bir taraftan ticari faaliyetlerde bulunurken bir taraftan da sarayda nüfuz sahibi bazı kimselerle ilişkiler kurmaya muvaffak olmuştur²³⁷. 1593'te İngiltere'nin çıkarlarını savunan ve o sırada haseki olan Safiye Sultan, Barton'un bir yıl önce Osmanlılarla Habsburglar arasında çıkmış olan Macaristan savaşında bir anlaşma müzakere etmeye çalışması için III. Murad'ı izin vermeye ikna edememiştir. Söz konusu durumla ilgili olarak Venedik elçisi Zano raporunda: "Safiye Sultan'ın, İngiliz elçisinin barış için arabuluculuk etmesine izin vermesi için padişahı ikna etmeye çalıştığını, ancak Majestelerinin ona kulak asmadığını duydum" demiştir. Safiye Sultan'ın, padişahı İspanyollara karşı denize açılmaya ikna etme çabaları üzerine Sadrazam Sinan Paşa Barton'a düşman olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla Sinan Paşa, başarılı bir deniz seferinin Ciğalazade Sinan Paşa'nın sadrazamlığa tayiniyle neticelenmesinden endişelenmiştir. Safiye Sultan'ın, oğlu III. Mehmed'i, Barton'un lehine ikna etme konusunda daha başarılı olduğu görünmektedir. Bundan dolayıdır ki Barton, kariyerinde en büyük nüfuz sahibi olduğu noktaya

²³³ Hamit Dereli, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngiltere*, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, Ankara 1951, s. 77 – 78.

²³⁴ Selim Hilmi Özkan, "II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk – İngiliz İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa. 18, Kütahya 2007, s. 190.

²³⁵ Akdes Nimet Kurat, "İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Bazı Malzemeye Dair", *AÜDTCFD.*, Sa. 1, Ankara 1949, s. 4.

²³⁶ Erdal İltar, "Ermeni Meselesi'nin Doğuşunda ve Gelişiminde İngiltere'nin Rolü" *AÜDTCFD.*, Sa. 6, Ankara 1995, s.156.

²³⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı – İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580 – 1838)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1974, s. 11.

III. Murad'ın 1595'te ölümünden sonra ulaşmış ve Eğri Seferi'ne katılarak da bunu herkese göstermiştir. Nurbanu ve Safiye Sultanlar, padişahları kendi politik tercihlerini desteklemeye her zaman ikna edememiş olmakla birlikte, işlerine gelmeyen kararların en zararlılarını engellemeyi başarmış görünmektedirler²³⁸.

XVI. yüzyıl sonlarında Nurbanu ve Safiye Sultanların mektupları, bize Osmanlı kadınlarıyla yabancı sarayların ilişkilerine dair başka bir bakış açısı sunmaktadır. Mektuplaşma en üst seviyede yürütülmüştür. Nurbanu Sultan, Venedik Dukası ve Fransız Ana Kraliçesi Catherine de Medicis (ve belki başkalarıyla da), Safiye Sultan ise İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth ile yazışmıştır. Nurbanu Sultan'ın Venedik'e mektupları dolaysız ve kısadır. Mektupların içeriği, hediyelerin alındığının bildirilmesi, dukaya ya da İstanbul'daki elçiye gönderilmekte olan hediyelerin duyurulması ve Valide Sultan tarafından tavsiye edilen kişilere ayrıcalıklı davranılmasına ilişkin dileklerle sınırlanmıştır. Nurbanu Sultan'ın teşekkürlerini bildirdiği hediyeler arasında bir balya ipek, 21 adet çift renkli Şam ipeği elbise ve 19 adet sim kumaştan elbise ve iki köpek bulunmaktadır²³⁹.

Safiye Sultan, Kraliçe I. Elizabeth'in aracısı, Osmanlı sarayındaki sesi olmuştur. 1593'te Safiye Sultan III. Murad'ın hasekisiyken, muhtemelen saray kâtip ve hattatlarınca kraliçeye gönderilmek üzere kaleme alınan bir mektupta: "İçtenlik ve sevginin artmasını sağlayan böyle mektuplar göndermekten vazgeçilmediği sürece, şanlı prenses ve şerefli hanımın selameti ve arzularına erişmesi için çalışırken, majestelerinizin kibarlığımı ve övgülerini padişahın ayakları dibinde dile getireceğim. Bundan sonra da kraliçenin amaçları doğrultusunda çaba göstereceğim" şeklinde ifadeler yer verilmiştir. 1599'da, Safiye Valide Sultan iken gönderilen mektuplar muhtemelen bir kâtip yardımı olmaksızın yazılmıştır. Sunuş ve üslup incelikleri diğerlerine göre çok daha az, daha dolaysız ve kendi ağzından yazılmışlardır. Safiye Sultan'ın bu mektuplarında Kraliçe I. Elizabeth'ten, iki ülke arasındaki iyi ilişkilere destek vermesi konusunda yardım istediği anlaşılmaktadır. Safiye Sultan mektubunda:

---

²³⁸Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 312 – 313.

“Mektubunuzu aldım. Allah’ın izniyle yazdıklarımıza uygun şekilde harekete geçeceğim. Bu bakımdan içiniz rahat etsin. Oğlum Sultan III. Mehmed’e anlaşmaya göre hareket etmesini sürekli nasihat ediyorum. Ona bunları söylemeyi hiç ihmal etmiyorum. Allah’ın izniyle, bu bakımdan üzüntüye düşmezsiniz. İnşallah siz de her zaman dostlukta kararlı olursunuz. Allah’ın izniyle dostluğumuz hiç ölmez. Bana bir araba yollamışsınız, bu bana takdim edildi. Memnuniyetle kabul ediyorum. Ben de size bir elbise, bir kuşak, iki büyük sim işlemeli hamam havlusu, üç mendil, bir yakut ve incili taç yolluyorum. Size layık olmayan bu hediyelerin kusuruna bakmayın”²⁴⁰ şeklinde ifadelerle yer vermiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere’nin dostlukla başlayan diplomatik ilişkileri XVII. ve XVIII. Yüzyıllara kadar devam etmiştir. İlişkilerin bu yüzyıllardan sonra bozulması ise ticari kaygıların artmasıyla açıklanmıştır²⁴¹.

Bu üç kraliçe Nurbanu, Safiye, I. Elizabeth arasındaki mektuplaşmalar ve birbirlerinden istedikleri yardımlar, XVI. yüzyılın son on yılında benzersiz bir diplomatik ilişki biçiminin var olduğunu göstermektedir. Bu kraliçeler kadın olarak gerçekleştirdikleri, belki de bilerek geliştirdikleri özel iletişimin bilincinde görünmektedirler. Hükümdar anneleri olarak Nurbanu ve Safiye Sultanlar kuşkusuz fiili hükümlanlığın getirdiği kısıtlamalar olmadan ama hükümetin göbeğinde nüfuz sahibi kişiler olarak ellerindeki gücün ne kadar esnek olabileceğinin farkındaydılar. Kraliçe I. Elizabeth de hükümetinin bıkıp usanmadan iletişim kurmaya çalıştığı Osmanlılarla kurulabilecek ikinci bir iletişim kanalının varlığını memnuniyetle karşılamıştır. Ulaşılmazlık protokolüyle eli kolu bağlanan Osmanlı sultanı, kuşkusuz bir başka hükümdar ile kadınların mektuplarındaki gibi doğrudan bir iletişim kurmamıştır²⁴².

---

²³⁹ Orhan Burian, “Türk – İngiliz Münasebetinin İlk Yılları”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1 – 2, Ankara 1951, s. 31.

²⁴⁰ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 316.

²⁴¹ İbrahim Bouazi, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ticari İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002, s. 11.

²⁴² Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 317.

E- NURBANU VE SAFİYE SULTANLARIN İKTİDARLARININ SONU

Nurbanu Sultan, Yenikapı'daki Sarayı'nda (Bahçe Sarayı) 7 Aralık 1583'de vefat etmiştir. Cenaze töreninde oğlu III. Murad da bulunmuştur. III. Murad, Nurbanu Sultan'ın cenazesini matem elbisesiyle Fatih Camii'ne kadar takip etmiş ve cenaze namazını burada kılmıştır. Cenazesi Ayasofya'da II. Selim'in türbesine defnedilen Nurbanu Sultan, İstanbul Mercan, Alemdağ ve Langa'da yaptırdığı camii, mescit, imaret ve hamam gibi eserlerin yanında özellikle Üsküdar'da inşa ettirdiği Atik Valide Sultan Camii ve Külliyesi ile tanınmaktadır. Bu külliye içine yapılan kütüphane, Osmanlılarda bir kadın tarafından kurulan ilk kütüphane özelliğini taşımaktadır²⁴³.

Nurbanu Sultan'ın ölümü neticesinde sarayda Valide Nurbanu Sultan ve Haseki Safiye Sultan arasındaki iktidar savaşı da son bulmuştur. Safiye Sultan'ın dışında sarayda III. Mehmed'in hasekisi Handan Sultan da bulunmaktadır. Handan Sultan haseki sıfatıyla büyük bir yetki ile donatılmış olmasına rağmen bütün nüfuz Valide Safiye Sultan'ın elinde olmuştur. Safiye Sultan dış siyasette Venediklileri yani vatandaşlarını himaye ettiği gibi, iç siyasette de mevkiini ve hâkimiyetini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak oğlu III. Mehmed'in vefatıyla Valide Safiye Sultan'ın saltanatı da sona ermiştir²⁴⁴.

Babaannesi Valide Safiye Sultan'ın entrikalarına şahit olan I. Ahmed, kadınların yönetimdeki etkisine karşı olan bir padişahdır. Bu sebeple sarayda bir kadın nüfuzu istemeyen Sultan Ahmed, bu yöndeki kararlılığını babaannesi Safiye Sultan'ın Topkapı Sarayı'ndan Eski Saray'a gönderilmesi yönünde emir vermekle göstermiştir. Safiye Sultan 9 Ocak 1604 günü Bayezid'teki Eski Saray'a gönderilmiş, 10 Kasım 1605 günü Eski Saray'da vefat etmiştir. Sultan I. Ahmed'in "şerefiyle mütenasip şekilde defnedilsin" buyruğu ile Ayasofya Camii avlusundaki türbeye, Sultan III. Murad'ın yanına defnedilmiştir²⁴⁵.

²⁴³ İlhan Şahin, "Nurbanu Sultan", *DİA*. c. XXXIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 251.

²⁴⁴ Talat Hasırcıoğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Saltanat Süren Kadınlardan Nurbanu ve Safiye Sultanlar", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 2/74, İstanbul 1956, s. 99.

²⁴⁵ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 76 – 77.

İKİNCİ BÖLÜM

XVII. YÜZYILDA HAREM-İ HÜMAYUN'UN OSMANLI SİYASETİNE ETKİSİ

I- I. AHMED (1603 – 1617) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

I. Ahmed 1589 yılında Manisa'da doğmuştur. Babası III. Mehmed annesi ise Handan Sultan'dır. Sultan I. Ahmed, babası III. Mehmed'in ölümü neticesinde 1604 yılında Osmanlı tahtına oturmuştur. On dört yaşında hükümdar olan I. Ahmed, Habsburg, İran seferleri ve Celalilerin çok faaliyetli olduğu bir dönemde on dört sene Osmanlı tahtında kalmıştır²⁴⁶. Sultan Ahmed'in tahta geçtikten sonra geleneklere göre kardeş katli yasasını uygulaması gerekmektedir²⁴⁷. Zira halk, Sultan III. Murad'ın beş, Sultan III. Mehmed'in on dokuz şehzadeyi tahta çıktıkları gün öldürttüğünü görmüştü. Sultan Ahmed, beklentileri boşa çıkarmış ve tek kardeşi olan Mustafa'yı öldürtmeyerek tahta çıkar çıkmaz halkın güvenini kazanmıştır²⁴⁸.

I. Ahmed'in kardeşi Mustafa'nın hayatını bağışlamasının altında yatan neden akli dengesizliği yüzünden saltanat için bir tehlike oluşturamayacağı ve bu rahatsızlığı yüzünden tahta geçemeyeceği düşüncesidir. Şehzadenin hayatının bağışlanmasının asıl sebebi ise hanedanın devamını henüz çocuk yapma yeteneği sınanmamış olan tek bir erkek çocuğa yani Sultan Ahmed'e bağlamanın oluşturabileceği riske girilmek istenmemesidir²⁴⁹. Sultan I. Ahmed'in kardeşinin hayatını bağışlamasıyla veraset sisteminde "ekberiyet" yani yaşı en büyük olan kişinin tahta geçmesi kuralı da benimsenmiştir²⁵⁰. Böylelikle Osmanlı veraset sisteminde önemli bir değişim meydana gelmiş²⁵¹ ve kardeş katli yasası ortadan kalkmıştır²⁵². Buna rağmen Sultan Ahmed kardeşinin hayatta kalmasını tam

²⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, s. 127.

²⁴⁷ Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 101.

²⁴⁸ Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 227.

²⁴⁹ *M.O.T.*, c. IV, s. 1796.

²⁵⁰ Halil İncalcık, "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi", *AÜSBFD.*, c. XIV, Ankara 1959, s. 69.

²⁵¹ Mustafa Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *AÜDTCFD.*, Sa. 6, Ankara, s. 216.

²⁵² Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *AÜDTCFD.*, Sa. 1 – 2, Ankara 1955, s. 30.

anlamıyla kabul etmemiş ve kardeşini birçok kez öldürme planları tasarlamıştır. Venedik elçisi Simon Contarini 1612'deki raporunda, Sultan Ahmed'in, kardeşi Mustafa'nın öldürülmesi için emirler verdiğini ancak birinde kardeşinin şiddetli karın sancısı çekmesi, diğerinde ise büyük fırtınaların patlaması üzerine bundan vazgeçtiğini yazmıştır²⁵³.

I. Ahmed döneminde Osmanlı veraset sistemindeki değişikliklerin dışında harem yaşamında bir farklılık göze çarpmamaktadır. Gençliğine karşın dindar ve mutaassıp I. Ahmed'in harem yaşamını dış dünyaya sızdırmamak konusunda babasından da titiz olduğundan, on dört yıllık saltanatında harem büsbütün kapalı kalmıştır. Ölümünden sonra hasekilerinden II. Osman'ın annesi Mahfiruze ile IV. Murad ile İbrahim'in anneleri Mahpeyker Kösem, valide sultan oldukları için tanınabilmişlerdir. Bundan dolayı on iki şehzadesinden yedisinin, yedi kızından da ikisinin dışında diğerlerinin anneleri meçhuldür²⁵⁴.

A- MAHPEYKER KÖSEM SULTAN VE HAYATI

Mahpeyker Kösem Sultan, I. Ahmed'in hasekisi, IV. Murad'ın, Sultan İbrahim'in annesi, IV. Mehmed'in de babaannesidir²⁵⁵. En yaygın adı Kösem Sultan'dır. Kösem Valide, Mâhpeyker, Hadice Mâhpeyker, Büyük Valide Sultan, Valide-i Muazzama ad ve sanlarıyla tanınmıştır. Resmi yazılarda: "Sâhibetü'l-makam ümmü'l-mü'minin Valide Sultan hazretleri", "Hazret-i Mahpeyker Sultan dâmet ismetühâ valide-i padişah-ı âlem-penâh", ölümünden sonra da "Valide-i Maktule, Valide-i Şehide" unvanlarıyla anılmıştır. Hanedan kadınları arasında resmen naibe sanıyla padişahlık yetkisini kullanan tek kişi Kösem Sultan'dır²⁵⁶. 1603 – 1651 yılları arasında yaklaşık yarım yüzyılda hasekisi olduğu I. Ahmed'in, kayınbiraderi I. Mustafa'nın, üvey oğlu II. Osman'ın, kendi oğulları IV. Murad'ın

²⁵³ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 323.

²⁵⁴ Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 47 – 48.

²⁵⁵ Necdet Sakaoğlu, "Kösem Sultan'a İade-i İtibar Gerek", *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 21, İstanbul 2011, s. 45.

²⁵⁶ Necdet Sakaoğlu, *Osmanoğulları'nın Ünlü kadın Sultanları*, s. 129.

ve İbrahim'in, torunu IV. Mehmed'in padişahlıklarında sarayın en nüfuzlu kadını olmuştur²⁵⁷.

Kösem Sultan'ın 1585 yılında doğduğu, bir Rum rahibinin kızı ve asıl adının Anastasya olduğu, ufak yaşta yetimken Bosna Beylerbeyi Hüsrev Paşa'nın eline geçerek kızlar ağasına gönderildiği bilinmektedir²⁵⁸. Kösem Sultan, saraya geldikten sonra haremde kalfa ve usta denilen tecrübeli, kıdemli cariyeleri tarafından beğenilmiştir. Beğendikleri bu cariyeyi, sarayın kıdemli cariyeleri, padişah için hazırlanan has cariyeler sınıfına almışlardır²⁵⁹. Handan Valide Sultan'ın da oluru alan, harem dairesi içerisinde yönetici eliti oluşturan, "hazinedar" denilen ve haremde beylerbeyi ve hatta vezir derecesindeki tecrübeli kadınlar, zekâsına, bilgi ve becerilerine, güzelliğine ve hünerlerine güvendikleri Kösem'i genç padişaha eş olarak sunmuşlardır. Kösem Sultan güzelden ziyade ince, zarif, nezaket kurallarını bilen ve kendini sevdiren bir kadın olarak tanınmıştır²⁶⁰. Kendisine sarayda Mahpeyker (ay yüzlü) adı verilmiş, Kösem ismini ise eşi I. Ahmed onu öteki haseki ve gözdelelerinden önde gördüğü ve sürüyü götüren kösemene benzettiği için vermiştir²⁶¹.

Sultan I. Ahmed'in hasekisi olan Mahpeyker, kızları Fatma Sultan'ı 1606'da, Aişe Sultan'ı 1608'de, şehzadelerinden Murad'ı 1611'de, Süleyman'ı 1612'de Kasım'ı 1613'te, İbrahim'i 1615'te dünyaya getirmiş ve mutaassıp eşinin saltanatında "haseki" sanıyla anılmıştır. Mahpeyker Sultan'ın etkin siyasi kimliği, Osmanlı Tarihi'nin 1623 – 1651 tarihleri arasındaki yaklaşık otuz yıllık dönemi kapsamaktadır²⁶².

Venedik elçisi Simon Contarini 1612'de, yirmi yaşındaki Mahpeyker'i anlatırken: "Güzel, kurnaz, birçok yetenekleri olan, mükemmel şarkı söyleyen, I.

---

²⁵⁷ Hale Biricikoğlu, "Türk Modernleşmesinde Kadın", *İkinci Uluslararası Kadın Konferansı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi, Kıbrıs 2006, s. 2.

²⁵⁸ Ferda Olbak Mazak, "Mahpeyker Kösem Valide Sultan ve Çinili Külliyesi", *IV. Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 361.

²⁵⁹ Talat Hasircioğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Saltanat Süren Kadınlardan Mahpeyker Kösem Sultan 1", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 3/75, İstanbul 1956, s. 161.

²⁶⁰ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 80 – 82.

²⁶¹ Ferda Olbak Mazak, "Mahpeyker Kösem Valide Sultan ve Çinili Külliyesi", *IV. Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 361.

Ahmed tarafından çok sevilen bir haseki olduğu, ancak padişahın onunla devlet işlerini konuşmayacak kadar dikkatli davrandığı” ifadelerine yer vermesi oldukça ayrıntılı bir betimlemedir²⁶³. Yine bir Venedik elçisi olan Cristoforo Valier, Kösem Sultan’dan: “Padişahın en yakını ve çok sevdiği hasekisi olmasına rağmen akıllıca davranarak padişahla devlet meseleleri üzerine çok sık konuşmayan ve bu konuda ihtiyatlı davranan bir kadın sultan” olarak bahsetmektedir. Kösem’in bu ihtiyatlı tutumu, Sultan Ahmed’in hâkimiyetine bir kadın müdahalesi istememesi ve eğer kendisi böyle bir müdahalede bulunursa padişahın hoşnutsuzluğuna neden olacağını düşünmesinden kaynaklanmıştır²⁶⁴.

Kösem Sultan, güzelliğiyle I. Ahmed’i etkilemeyi başarmıştır. Bu etkinin bir göstergesi olarak I. Ahmed Kösem Sultan’a mücevher ve yakutlar hediye etmiştir. Kösem Sultan’ın bu öne çıkışı diğer kadınların başta Mahfiruz Sultan olmak üzere onu kıskanmasına yol açmıştır. Fakat diğer kadınlar Kösem Sultan’ın zekâsının önüne geçememişler ve ona karşı üstünlük kuramamışlardır²⁶⁵.

1- Kösem Sultan’ın İktidarının Gücü

Osmanlı Haremi’ne giren ve padişahın eşi olarak seçilen cariyelerin en büyük arzu ve istekleri kuşkusuz bir şehzade dünyaya getirmek, eşlerinin gözdesi olmak ve sarayda önemli bir yer teşkil etmektir. Kösem Sultan’ın da I. Ahmed’in gözdesi olabilmesi için bir şehzade dünyaya getirmesi gerekmiştir. Sultan Ahmed’in bir diğer hasekisi Mahfiruz Sultan 3 Kasım 1604 günü, Kösem Sultan’dan önce, Şehzade Osman’ı dünyaya getirmiş ve böylece ilk şehzadeyi dünyaya getirme şansını elde etmiştir²⁶⁶.

---

²⁶² Necdet Sakaoğlu, *Osmanoğulları’nın Ünlü Kadın Sultanları*, s. 130.

²⁶³ Leslie P. Peirce, “Gender and Sexual Propriety in Ottoman Royal Women’s Patronage”, *Women, Patronage, and Self - Representation in Islamic Societies*, State University of New York, New York 2000, s. 63.

²⁶⁴ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 145.

²⁶⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 76 – 77.

Kösem Sultan örnek aldığı Safiye Sultan gibi ilk şehzadeyi dünyaya getirme ve buna bağlı olarak kendi oğlunu veliaht yapma şerefine erişemese de önünde bir başka örnek olan Hürrem Sultan bulunmaktadır. Bu düşünce onu daha fazla mücadeleye sevk etmiş ancak Kösem Sultan bütün çabalarına rağmen üst üste iki kız dünyaya getirmiştir. Nihayet Kösem Sultan ilk şehzadesi Murad'ı 27 Temmuz 1612'de dünyaya getirmiştir. Bu seferde tek şehzade ile yetinmek istemeyen Kösem Sultan, Şehzade Murad'dan bir yıl sonra Şehzade Kasım'ı, iki yıl sonrada Şehzade İbrahim'i dünyaya getirmiştir. İlk şehzadeyi dünyaya getirme şerefine nail olamamış ama I.Ahmed'e üç şehzade ve iki kız evlat vererek Sultan Ahmed'in en çok çocuklu hasekisi olma özelliğini kazanmıştır²⁶⁷.

Kösem Sultan böylece üç şehzade annesi bir kadın olmuş ve bu durum ona bazı avantajlar sağlamıştır. Kösem Sultan, bunun bilincinde bir hasekidir ve ilk işi de bu ayrıcalığı daha da artırmak istemiştir.²⁶⁸ Kösem Sultan saltanat hırsı ile sarayda hâkimiyeti ele geçirmek için kızını Nasuh Paşa'ya nikâhlanmış ve böylece Nasuh Paşa'yı sadrazamlığa getirmek istemiştir²⁶⁹. Ancak Nasuh Paşa'nın erken ölümü onun bu hamlesini boşa çıkarmıştır. Bunun dışında Kösem Sultan, Şehzade Mustafa'nın validesi ile ittifak kurarak Şehzade Osman'ın annesi Mahfiruz'a üstün gelmeye çalışmıştır. Kadınların yönetimde söz sahibi olmamalarını isteyen I. Ahmed, zayıf kişiliğine rağmen yönetimi sırasında bu hâkimiyete izin vermemiştir. Sultan I. Ahmed, mide hastalığından dolayı 28 yaşında vefat etmiştir. Sultan Ahmed'in saltanatı sırasında sarayda güçlü bir Kösem Mahpeyker ve Mahfiruz nüfuzu yoktur. I. Ahmed öldüğü zaman geride Osman, Mehmed, Murad, Bayezid, Süleyman, Kasım, İbrahim adlı yedi şehzadesi ve en önemlisi de dört şehzade annesi Kösem Sultan kalmıştır. I. Ahmed'in ölümü sonrasında Kösem Sultan gücünü kullanmaya

---

²⁶⁶ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 129.

²⁶⁷ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 83 – 86.

²⁶⁸ Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 108.

²⁶⁹ Günhan Börekçi, "İnkırazın Eşiğinde Bir Hanedan: III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi", *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Sa. 26, İstanbul 2009, s. 63.

başlamış ve devlet yönetimi onun istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır²⁷⁰.

2- Kösem Sultan'ın Osmanlı Veraset Sistemine Müdahalesi

I. Mustafa, Sultan III. Mehmed'in oğludur. Tarihler annesinin ismini kaydetmekte yetersiz kalmıştır²⁷¹. I. Mustafa'nın doğum tarihi hakkında tam bir netlik olmamakla birlikte 1592 yılında doğduğu varsayılmaktadır²⁷². I. Ahmed'in ölümü, beraberinde taht krizini de getirmiştir. Çünkü en büyük oğlu Osman on üç yaşına yeni basmıştır. Üç asır ve on dört nesil boyunca Osmanlı Hanedanlığı'nda taht, babadan en büyük oğla geçmiştir. Mustafa yirmi beş yaşındadır ve ağabeyinin on dört yıl süren saltanatı boyunca Eski Saray'da yaşamıştır²⁷³. I. Ahmed'in saltanatı boyunca sarayın bir iki odalık bir dairesinde vaktini cellâtları bekleyerek geçiren I. Mustafa, akıl sağlığı yerinde olmayan bir padişahtır²⁷⁴.

Kösem Sultan, Sultan I. Ahmed'in ölümünün ardından Osmanlı geleneğine ve kanununa göre ölen padişahın oğlunun tahta geçmesi gerektiğini bilmektedir. Bu durum Kösem Sultan için bir sorun teşkil etmemiştir. Ancak, Kösem Sultan'ın oğulları IV. Murad, İbrahim ve Kasım henüz küçük yaşlardı ve Kanuni'den sonraki padişahlar en büyük oğlu tahta geçirme gibi bir tutum takınmışlar ve bunu bir adet haline getirmişlerdir. I. Ahmed'in oğulları arasında en büyük olan Mahfiruz Sultan'dan olan Şehzade Osman tahta geçtiği takdirde Kösem Sultan'dan olma diğer şehzade kardeşlerinin katledilmesi gerekecektir²⁷⁵. Ayrıca Şehzade Osman ile birlikte annesi Mahfiruz Sultan da kariyerinin en üst noktasına gelecek ve iktidarı ele geçirecektir.

²⁷⁰ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 77 – 78.

²⁷¹ *M.O.T.*, c. IV, s. 1796.

²⁷² Münir Aktepe, "Mustafa I", *İA*, c. VIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 692.

²⁷³ John Freely, *a.g.e.*, s. 135 – 136.

²⁷⁴ Feridun Emecen, "Mustafa I", *DİA*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 272.

²⁷⁵ Stanford Shaw, *a.g.e.*, s. 263.

Kösem Sultan, önemli bir rakibesi olan ancak kendisi gibi bir iktidar hırsı olmayan Mahfiruz'un gücünü kırmak istemiştir. Kösem Sultan'ın düşüncesine göre; Mustafa akli dengesizliği olan bir padişahdır ve bu durumda olan padişah, çok fazla saltanatta kalamayacaktır. Sultan Mustafa'nın tahta oturduğu süre zarfında Kösem Sultan, Şehzade Osman'ı bertaraf ederek kendi oğullarına saltanat yolunu açacaktır ki benzer bir tutumda Hürrem Sultan'ın bulunduğunu bilmektedir. Bundan dolayı Kösem Sultan ilk önce Şehzade Mustafa'nın Eski Saray'da yaşamakta olan validesine haber göndermiş ve ona oğlunun Osmanlı hanedanının en yaşlı erkeği olduğunu hatırlatarak, Şehzade Mustafa'nın tahta geçmesi gerektiğini bildirmiştir. Kösem Sultan, servetini nüfuz kazanmaya adanmış bir Kadın Sultan'dır. Bu sebeple devletin ileri gelenlerinden oluşan bir taraftar gurubu da bulunmaktaydı. Bu gurubu da kullanarak Şehzade Mustafa'yı tahta geçirmeyi düşünmüştür²⁷⁶. Kösem Sultan kendi çocuklarına saltanat yolunu açmak için I. Ahmed'in akli zayıflığı ile bilinen kardeşi Şehzade Mustafa'nın tahta geçmesini sağlayarak, Osmanlı veraset usulünde "Ekber ve Erşed" sistemini ortaya çıkarmış, veraset sisteminde köklü bir değişim oluşturmuş ve böylece amacına ulaşmıştır.

Tahta çıkana dek I. Mustafa'nın akıl sağlığının yerinde olmadığını bilenlerin sayısının az olduğu düşünülmektedir. Sultan Mustafa'nın devleti idare edebilecek kabiliyetinin olmadığı tahta çıktıktan sonra tam olarak anlaşılmıştır. Mustafa Ağa, ulemaya Sultan Mustafa'nın akıl hastalığının devleti idare etmesine mani olduğunu bildiren bir fetva çıkartmıştır²⁷⁷. Bunun üzerine 26 Şubat 1618'de Mustafa'nın doksan altı günlük saltanatı sona ermiş ve Sultan Mustafa, Topkapı Sarayı'ndaki, kafes olarak bilinen odaya kapatılmıştır²⁷⁸.

Sultan I. Mustafa'nın akli yetersizliğine hükmeden devletin ileri gelenleri tahttan indirilmesine karar vermiştir. I. Mustafa'nın tahttan indirildiği gün yerine Osmanlı tahtına o sırada on üç yaşında olan II. Osman geçmiştir²⁷⁹. II. Osman'ın tahta çıkmasıyla birlikte Mustafa'nın annesi de Eski Saray'a gönderilmiştir. Bu

---

²⁷⁶Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 93 – 95.

²⁷⁷ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. II, s. 363.

²⁷⁸ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. III, s. 270 – 271.

²⁷⁹ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. II, s. 338 – 339.

sırada Eski Saray’da olan Kösem Sultan, Padişah II. Osman tarafından ziyaret edilmiştir. Bu da Devleti Aliye tarihinde ilk defa olmakla birlikte, Kösem Sultan’ın Eski Saray’da olmasına rağmen Topkapı Sarayı’ndaki nüfuzunun ve II. Osman üzerindeki etkisinin bir işaretidir. Kösem Sultan, II. Osman’ın Osmanlı tahtına geçmemesi için I. Mustafa’nın taraftarlığını yapmış ve Mustafa’yı tahta oturtmayı başarmıştır²⁸⁰. Ancak beklemediği bir durum gerçekleşmiş ve I. Mustafa tahttan indirilip yerine II. Osman tahta oturtulmuştur. II. Osman’ın padişah olması Kösem Sultan’ın çocuklarının hayatlarının tehlikeye girmesine neden olmuştur²⁸¹.

II. Osman, çıkmayı planladığı Polonya Seferi’nden önce tahtın güvenliğinden emin olmak istemiştir²⁸². Bunun için de kendisinin yerine tahta geçirileceğinden kuşkulandığı kardeşi Mehmed’i öldürtmeye karar vermiştir. Rumeli kadısı fetva çıkararak olası bir taht kavgasını önlemek için Mehmed’in ölmesi gerektiğini bildirmiş ve 12 Ocak 1621’de Şehzade Mehmed öldürülmüştür²⁸³. Şehzade Mehmed’in öldürülmesiyle birlikte Kösem Sultan’ın evlatlarının can güvenliği de tehlikeye düşmüştür. Kösem Sultan, 1622 yılında çıkan isyanı II. Osman’ın tahttan indirilmesi için bir fırsat olarak görmüş ve bu isyanda tetikleyici bir rol üstlenmiştir.

İstanbul’da asker ve halk birleşerek 18 Mayıs 1622 tarihinde II. Osman’a karşı ayaklanmışlardır. Şeyhülislam bir fetva çıkararak sultanın ahlakını bozdukları gerekçesiyle sadrazam Dilaver Paşa’nın ve diğer vezirlerin azledilmesini istemiştir. Galeyana gelen kalabalık Topkapı Sarayı’nın birinci avlusuna girerek sadrazamı linç etmiştir. Osman’ın danışmanları ayaklanmayı bastırmanın tek yolunun sultanın bizzat isyancılarla görüşmesi olduğunu söylemişlerdir. Oysa ayaklanmaların perde arkasındaki elebaşı, tahttan indirilen I. Mustafa’nın eniştesi Kara Davut Paşa ve Kösem Sultan’dır. Kösem Sultan saltanat sırasının kendi oğullarına gelmesi için II. Osman’ı tahttan indirmek

²⁸⁰ Feridun Emecen, “Osman II”, *DİA.*, c. XXXIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 453.

²⁸¹ Mücteba İlgürel, “Kösem Sultan”, *DİA.*, c. XXVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 274.

²⁸² Kadir Kasalak – Tufan Gündüz, “II. Osman’ın Hotin Seferi (1621)”, *AÜDTCFD.*, Sa. 13, Ankara 2003, s. 131.

²⁸³ Şinasi Altundağ, “Osman II”, *İA.*, c. IX, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 445.

istemiştir. Kösem Sultan'ın da önderlik ettiği isyan Osman'ı tahttan indirmek için düzenlenmiştir. Çıkan isyan neticesinde II. Osman, bir arabaya bindirilerek Yedikule Zindanları'na atılmıştır. Bir karşı ayaklanma ile sultanın yeniden tahta çıkmasından korkan Davut Paşa, Genç Osman'ın öldürülmesi emrini vermiştir²⁸⁴. Böylece Kösem Sultan kendi oğullarından en büyüğü olan Şehzade Murad yani IV. Murad'a tahtın yolunu açmıştır.

II- IV. MURAD VE I. İBRAHİM DÖNEMLERİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

A- IV. MURAD'IN (1623 – 1640) İKTİDARI VE KÖSEM SULTAN

XVI. yüzyılın sonlarında Macaristan'da Alman İmparatoru'nun birlikleri karşısında, XVII. yüzyılın başlarında Gürcistan ve Azerbaycan'da İran karşısında Osmanlı Ordusu'nun uğradığı başarısızlıklar, Anadolu ve Suriye'de baş gösteren ayaklanmalar Osmanlı Devleti'nin zayıflığını ortaya çıkaran unsurlardır. Bu unsurların ortaya çıkmasının başlıca nedenleri: Padişahın siyasi iradesinin kendisinden Harem'e doğru kayması yani iktidarın valide sultan ile haremın nüfuzlu kadınlarına geçmesi, yönetim zayıflığının ve otorite boşluğunun meydana getirdiği gruplar ve bu grupların nüfuz mücadeleleri, önemli makamların ki bunlar içerisinde padişahın sonra ikinci sırada yer alan sadrazamlığın ehliyet ve yeteneklerine göre değil desteklendiği grubun ne derece kuvvetli olmasına bağlı olarak verilmesi, makamların satılması, adam kayırılması, eksik akçe, tağşiş akçe denilen paraların ortaya çıkması, ekonomik bunalımlar ve celali isyanlarıdır. Sultan IV. Murad bu şekilde bozuk ve düzensiz bir ortamda tahta çıkmıştır²⁸⁵.

Şehzade Murad, Sultan IV. Murad Han unvanı ile 10 Eylül 1623 günü Osmanlı tahtına oturmuştur. IV. Murad, I. Ahmed ve Kösem Sultan'ın oğludur²⁸⁶. Oğlunun tahta geçmesi ile birlikte Kösem Sultan da valide sultanlık makamının sahibi olmuştur. Böylece zaten var olan nüfuzu ve otoritesi daha da artmıştır. Sultan Murad'ın on bir yaşında olması ve devleti yönetebilecek salahiyyete haiz

²⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, s. 147 – 148.

²⁸⁵ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, (çev. Server Tanili), Alkım Yayınları, İstanbul 2007, s. 269.

²⁸⁶ Ziya Yılmaz, "Murad IV", *DİA*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 177.

olmaması Kösem Sultan'ın devletin önemli meselelerine müdahale etmesine, sadrazamları, büyük devlet adamlarını tayin ve azledebilmesine ya da hiç olmazsa tasdik edebilmesine fırsat vermiştir²⁸⁷. Onun bu denli nüfuzu, seleflerini kıskandıracak dereceye ulaşmıştır. Ne Hürrem ne Nurbanu ne de Safiye Sultan bu denli nüfuz elde edememişlerdir. Ancak bu kadar nüfuz ve yüksek makamların birtakım zorlukları da vardı ve Kösem Sultan dabu zorluklardan birisi olan II. Osman'ın katlinden sonra çıkan ve bir türlü dinmek bilmeyen isyanlar ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Ancak bunu ustalıklı bertaraf etmesini bilmiş, kendi şahsi menfaatlerini devletin menfaatleri ile birleştirmiş ve kariyerini kati suretle muhafaza etmek istemiştir²⁸⁸.

Sultan I. Mustafa'nın annesi (ismi kayıtlarda geçmemektedir) oğlu padişah iken, Kösem Sultan'ın halk ve devlet adamları arasında saygınlığının arttığını görmüş ancak müdahale edebilme cesaretini gösterememiştir. Ayrıca II. Osman'ın vahşice öldürülmesi hadisesinde aktif bir rol oynayan Sultan I. Mustafa'nın annesi, halkın ve askerlerin nefretini kazanmıştır. Bu sebeple Kösem Sultan'ın çocuklarını öldürme girişiminde bulunmamıştır. İşte bu kaygı Kösem Sultan'ın çocuklarının hayatta kalmasını sağlamıştır. Böylece Sultan I. Mustafa'nın validesi Eski Saray'a gönderilirken Kösem Sultan, "Naibe-i Saltanat" olarak Yeni Saray'a gelmiştir²⁸⁹.

B- IV. MURAD DÖNEMİNDE KÖSEM SULTAN'IN NAİBELİĞİ VE DEVLET İDARESİ

Osmanlı Devleti'nde kısa süre içerisinde Sultan Ahmed'ten sonra padişahlar birbiri ardına tahta geçmiştir. 1617'de Sultan I. Mustafa, 1618'de Sultan II. Osman, 1623'de yine Sultan I. Mustafa ve 1623'de Sultan IV. Murad Osmanlı tahtına oturmuşlardır. Bu kısa dönem içerisindeki taht değişiklikleri, cülus bahşisi veren Osmanlı hazinesini oldukça sıkıntıya sokmuştur. 1623 yılında ise IV. Murad tahta geçmiş ve yeniçeriler cülus bahşisi alma konusunda ısrarcı

---

²⁸⁷ Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 719.

²⁸⁸ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 103 – 104.

davranmışlardır. Kösem Sultan'ın padişah naibi ve valide sultan olarak buna çözüm bulması, oğlunun ve kendisinin üzerindeki bu tehlikeyi uzaklaştırması gerekmektedir²⁹⁰. Ancak Osmanlı hazinesi bu cülusu karşılayacak kadar dolu değildi. Kösem Sultan, sarayda kullanılmayan antika eşyaları darphaneye göndererek bunlardan sikke kestirtmiş ve böylece askere cülus bahşişi dağıtarak üzerindeki tehlikeyi bertaraf etmiştir²⁹¹. Kösem Valide, bundan sonra da Sultan II. Osman'ın öldürülmesinde etkili olan kişilerin yakalanmasını isteyen isyancılarla ve Bağdat'ı ele geçirmiş olan İran'la uğraşmak zorunda kalmıştır²⁹².

Kösem Valide Sultan'ın devlet yönetiminde karşılaştığı sorunlar bunlarla sınırlı değildir. Kösem Valide idaresindeki hükümette rekabetler yaşanmış ve vezirler birbirlerine üstün gelmek için güç yarışına girişmişlerdir. Bu olaylardan dolayı da devlet yönetiminde bir istikrar sağlanamamıştır. Kemankeş Ali Paşa, Sultan Mustafa'yı tahttan indirerek yerine IV. Murad'ı tahta oturtmayı başarmış bir devlet adamıydı. Söz konusu konumundan aldığı kuvvetle bulunduğu sadrazamlık makamını korumak için faaliyetlerde bulunmuştur²⁹³. Bu sebeple de rakiplerini öldürme yoluna gitmiştir. Daha önce sadrazam olmuş olan rakibi Mere Hüseyin Paşa'yı yakalatıp öldürtmüştür. Mısır'dan azledilen ve Budin vilayetine atanan Biber Mehmet Paşa, Sultan II. Osman döneminde Bostancıbaşı görevindedir. O dönemde meyhaneleri bastığı ortaya çıkmaması ve makamını korumak için sipahilere iki hizmetkârı aracılığıyla yirmi beş bin flori altın göndermiştir. Bu sırada Kemankeş Ali Paşa'yı Biber Mehmet Paşa'ya karşı kışkırtmaya başlamışlardır. Bunun üzerine Kemankeş Paşa, Biber Mehmet Paşa'yı öldürtmüştür²⁹⁴. Kösem Valide Sultan, idaresi altındaki hükümette yaşanan bu cinayetlere sessiz kalmıştır. Kemankeş Ali Paşa da rakiplerine uyguladığı cezaya

---

²⁸⁹ Alphonse Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, (çev. Serhat Bayram), Toker Yayınları, İstanbul 1995, s. 619.

²⁹⁰ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 149.

²⁹¹ Ruhi Özcan, "Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tahsisleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 17, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2005, s. 258.

²⁹² Mehmet İnbaşı, "IV. Murad'ın Bağdat Seferi Masraf Defteri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sa. 12, Erzurum 1999, s. 277.

²⁹³ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. II, s. 402.

²⁹⁴ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994, s. 93.

uğramış ve öldürülmüştür. Kemankeş Ali Paşa'nın öldürülmesinden sonra ise Kösem Valide Sultan Osmanlı sadaretine birbiri ardına sadrazamlar atamıştır²⁹⁵.

Bu sırada İran ile savaş devam etmiş ve bir yandan da ülkede çıkan isyanlar Osmanlı Devleti'ni zor duruma düşürmüştür. Bağdat'ın alınamaması bir sadrazamın boynunun vurulmasına neden olmuştur. Sadrazam Kemankeş Ali Paşa'nın 1624'te idam edilmesinden sonra Çerkez Mehmet Paşa sadrazamlık mührünü kızı Ayşe Sultan ile evli olan Damadı Müezzinzade Hafız Ahmet Paşa'ya vermiştir. İyi bir devlet adamı olan ancak iyi bir asker olmayan Hafız Ahmet Paşa Bağdat'ı alamayınca sadrazamlıktan azledilmiş²⁹⁶ ve onun yerine Damat Halil Paşa getirilmiştir²⁹⁷. Sadrazam Halil Paşa İran sorununu halletmek üzere hareket ettiyse de başarı sağlayamamıştır. O da diğer sadrazamlar gibi 1628'de görevinden azledilmiştir²⁹⁸.

Kösem Sultan idaresindeki devlette sadrazamlar bir biri ardına değişirken, Anadolu'da da Sultan II. Osman faciasından sonra başlayan ve her geçen gün şiddetini arttıran Abaza İsyanı Anadolu'yu harabeye çevirmiştir²⁹⁹. Sultan IV. Murad bu durumu görmektedir. Ancak hala validesinin vesayeti altında hüküm sürdüğü için devlet yönetiminde söz sahibi değildir. Kösem Valide'nin saltanatı devam etmiş ve onun idaresindeki devlet karışıklıklar ve isyanlarla çalkalanmıştır³⁰⁰. Sadrazam Halil Paşa'nın yerine Boşnak asıllı Hüsrev Paşa sadrazam olarak atanmıştır³⁰¹. Hüsrev Paşa Anadolu'daki karışıklıkları sona erdirmeye ve İran'ı almaya kararlı bir devlet adamıdır. Nitekim bunu büyük ölçüde başarmış ve isyancıların birçoğunu öldürtmüştür. Ulufelerini beğenmeyen sipahilerin başındakileri idam ettirmiş, ayaklanmalara katılanların tımarlarını ellerinden almıştır. İran Seferi'ne çıkmış ancak başarısız olduğu gerekçesi ile azledilmiştir. Hafız Ahmet Paşa tekrar sadrazamlığa getirilmiş ancak asilerce

---

²⁹⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 123 – 125.

²⁹⁶ İsmail Gül, *Osmanlı Devleti'nde Sultan IV. Murad Dönemi Yeniçeri İsyanları (1623 – 1640)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2006, s. 17.

²⁹⁷ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 150.

²⁹⁸ İbrahim Peçevi, *a.g.e.*, c. II, s. 410.

²⁹⁹ Cavid Baysun, "Murat IV", *İA.*, c. VIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s. 626.

³⁰⁰ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 126.

öldürülmüştür³⁰². Gerçekte ise Hafız Ahmet Paşa, padişah için kendini feda etmiştir. Ardından Hüsrev Paşa'nın, Murtaza Paşa tarafından gönderilen kesik başı İstanbul'a gelmiştir. Olaylar dinecek, hadiseler bitecek gibi değildir. IV. Murad'ın en sevdiği muhasibi Musa Çelebi'de asilerce öldürülmüştür. Bir kadın idaresi hem ülkeye hem de insanlara zarar vermiş ve Kösem Sultan idaresindeki devlet entrikalara gebe kalmıştır. Tüm olup bitenler IV. Murad için bir dönüm noktası olmuş ve validesi hâkimiyetinin sonuna gelmiştir³⁰³.

Sultan IV. Murad 1628 yılında Kösem Sultan ile kızı Fatma'nın kocası Kaptan-ı Derya Çatalca Hasan Paşa arasındaki damatlık bağı koparmak üzere harekete geçmiş, annesinin Hasan Paşa'yı aşırı derecede korumasına öfkelenerek taraflar arasındaki evliliği bozdurtmuştur. Hasan Paşa, hem valide sultanın hem de güçlü Darüssaade Ağası'nın himayesindedir. IV. Murad'ın bu hareketinin nedeni, iç saray danışmalarının nüfuzunu silkip atmak ve yönetimin önde gelen ve güçlü görevlerini kendi denetlemek istemesi sonucu olmuştur. IV. Murad hâkimiyeti ele geçirecek kaynağı ve kişisel otoriteyi sağlayıncaya kadar beklemiştir. Başkentte olmadığı zaman çıkarlarının korunmasında annesine güvenmiştir. Ancak, hareketlerinde hiçbir kısıtlamaya tahammül etmediğinden, annesine geniş nüfuz alanını tanımamıştır. IV. Murad ve annesi Kösem Sultan, birbirlerinin resmi rolüne saygılı olmuşlardır³⁰⁴.

C- I. İBRAHİM (1640 – 1648) DÖNEMİ VE KÖSEM SULTAN'IN İKİNCİ SALTANATI

Sultan IV. Murad yönetimi validesinden devraldıktan sonra devlet içerisinde istikrarı sağlamak için faaliyetlerde bulunmuş ve bunu da büyük ölçüde başarmıştır. İçeride bu yönde olumlu gelişmeler yaşanırken, dışarıda da aynı şekilde başarılar yaşanmış ve Safevi tehlikesi yok edilmiştir. Böylece IV. Murad, Osmanlı İmparatorluğu'nu geçici de olsa eski kuvvetine getirme başarısını

³⁰¹ Solak – Zade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solak – Zade Tarihi*, c. II, (Haz. Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 519.

³⁰² Yunus Emre Konuk, *Sultan IV. Murad'ın Bağdat Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2005, s. 22 – 23 – 24.

³⁰³ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. III, s. 375 – 377.

göstermiştir³⁰⁵. Ancak IV. Murad genç yaşına rağmen 1640 yılında, daha yirmi sekiz yaşındayken yaşamını yitirmiştir³⁰⁶. IV. Murad'ın ölümünden sonra kadın iktidarı yeniden hüküm sürmüş, memlekette ve devlette sorunlar baş göstermiştir³⁰⁷.

IV. Murad'ın kardeşi ve Kösem Sultan ile I. Ahmed'in diğer oğlu İbrahim, yirmi iki yıldan beri her an öldürülme korkusu içinde sarayda mahpus hayatı yaşamış ve özellikle son on yedi yıl, öldürülen üç kardeşinden sonra sıranın kendisine geldiği korkusuyla yaşamıştır³⁰⁸. Kafes hayatında hiç kimse ile görüşmesine imkân bırakılmamış, günlerini iki cariye arasında geçirmiştir. Tahta davet edilince ağabeyinin ölümüne inanmayarak, mahpus bulunduğu daireden çıkmak istememiştir³⁰⁹. I. Ahmed'in en küçük ve Kösem Sultan'ın üçüncü oğlu Sultan İbrahim, IV. Murad'ın cansız bedenini gördükten sonra 1640 yılında Osmanlı tahtına oturmuştur³¹⁰.

Tarih ve halk şiddetli ve kuvvetli tabiatlı hükümdarların, hükümet işlerini unuttukları takdirde, zevk ve sefa içinde yaşamalarını affetmiştir. Fakat devlet işleri ile ilgilenmeyip hayatını zevk-i sefaya adayan, hem bedenini hem de ruhunu sefahatle bitap düşüren hükümdarları kolay kolay affetmemişlerdir. İşte Sultan İbrahim de kendisini bütünüyle zevk âlemlerine ve sefahat gecelerine bırakmış, zevklere olan meylini hiç azaltmamış, kadınların tesiri kuvvet buldukça, kendi kuvveti tükenmiş bir padişahdır. Hatta kendisine itidal çağrısında bulunan doktorunu Büyükada'ya sürdürmüştür³¹¹. Kadınlara karşı aşırı düşkünlüğüyle dile getirilen Sultan İbrahim'in yatak odasına yirmi dört saatte, yirmi dört kadın girdiği rivayet edilmektedir. Tabii olarak bu ifratlar Sultan İbrahim'in bünyesinin zayıflamasına neden olmuştur. Onun devlet işlerine karşı ilgisizliği, çevresinde

---

³⁰⁴ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 327.

³⁰⁵ Robert Mantran, *a.g.e.*, s. 279.

³⁰⁶ İsmail Gül, *a.g.t.*, s. 66.

³⁰⁷ Çağatay Uluçay, *Harem II*, s. 54.

³⁰⁸ Feridun Emecen, "İbrahim I", *DİA.*, c. XXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2000, s. 274.

³⁰⁹ Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 290.

³¹⁰ Pars Tuğlacı, *a.g.e.*, s. 290.

³¹¹ Talat Hasırcıoğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Saltanat Süren Kadınlardan Kösem Sultan ve Telli Haseki 2", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 4/76, İstanbul 1956, s. 226.

³¹¹ Joseph v. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. X, (çev. Mehmet Ata), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985, s. 55 – 56.

oluşan etki ve nüfuz hizbinin işine yaramış ve idarenin bütünüyle onların eline geçmesine neden olmuştur³¹².

Sultan İbrahim döneminde, imparatorluğu Valide Kösem Sultan ve onun gizli ittifak grubu olan Sultanzade Semiz Mehmet Paşa, Silahtar Yusuf Paşa ve Cinci Hoca lakabı ile tanınan Safranbolulu Hüseyin Efendi yönetmiştir. Cinci Hoca, Sultan İbrahim sayesinde önemli bir şahsiyet haline gelmiştir. Kalp ve sinir hastalığından muzdarip olan Sultan İbrahim, kendi çevresinde ün yapmış olan Cinci Hoca'ya başvurmuştur. Cinci Hoca, nefesi ve muskalarıyla bir süreliğine Sultan İbrahim'i rahatlatmış ve kısa zamanda nüfuzlu bir şahsiyet haline gelmiştir³¹³. Bu kişiler hem padişahın hem de diğer devlet adamlarının üzerinde önemli bir nüfuz sahibi olmuşlardır. Sadece Sadrazam Kara Mustafa Paşa onların egemenlik alanına girmemiştir³¹⁴.

Sultan İbrahim, sözü edilen kişilerin ve Valide Kösem'in yönlendirmesi ile devlet yönetiminde ve davranışlarında bozukluklar göstermiştir. Hatta bir keresinde saray kadınlarının temsilcisi Kâhya Hatun, yakacak odunu sadrazamdan istemiş, sadrazam yoğun işlerinin olduğunu, odunla uğraşacak halde olmadığını söylemiştir. Sadrazamın Kâhya Hatun'a verdiği cevap I. İbrahim tarafından duyulmuştur. Bunun üzerine Padişah, odun meselesi için toplantıyı bırakıp Kara Mustafa Paşa'yı azarlamış, Paşa da odun meselesi yerine devlet meseleleriyle ilgilenmesi gerektiği konusunda padişahı uyarmıştır. Bu odun yüzünden başlayan tartışma sonunda sadrazamın idam edilmesi ile sonuçlanmıştır³¹⁵.

D- I. İBRAHİM'İN HAL'İ VE KÖSEM SULTAN

Sultan İbrahim'in kadınlara olan alakası arttıkça devlet idaresi de Kösem Valide Sultan'ın, hasekilerin ve Cinci Hoca'nın eline geçmiştir³¹⁶. Bununla birlikte kadınlar, devletin iç siyasetine tam manasıyla egemen olmuş, diledikleri

---

³¹² Ahmet Refik Altınay, *Samur Devri (1640 – 1648)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 22.

³¹³ *M.O.T.*, c. IV, s. 1986.

³¹⁴ Feridun Emecen, "İbrahim I", s. 275.

³¹⁵ Ertuğrul Burak, *a.g.e.*, s. 135 – 138 – 157.

³¹⁶ *M.O.T.*, c. IV, s. 1986.

kişiyi diledikleri mevkiye atamışlardır. Bu kadınların liderliğini ise Kösem Sultan yapmıştır. Sultan İbrahim'in muhasebesi Şekerpare, kethüdası Musa Ağa'yı evvela tersane emini, sonra da yeniçeri ağası yapmıştır. Hasekiler, istedikleri kişileri kadılık mertebesine dahi getirmişlerdir. Sultan İbrahim kadınlarından üçüncü hasekisine Bolu Sancağı'nı, beşincisine Hamit Sancağı'nı, altıncısına Niğbolu Sancağı'nı ve yedincisine de Şam Sancağı'nı paşmaklık olarak ihsan etmiştir. Bu durum hasekilerin gücüyle birlikte zenginliklerinin de artmasına neden olmuştur³¹⁷.

Sultan İbrahim'in otorite boşluğunu Kösem Sultan doldurmaya çalışmış ve bu noktada da Kösem Sultan'ın rakipleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu rakipler Sadrazam Ahmed Paşa ile Cinci Hoca'dır. Sadrazam ve Cinci Hoca devlet idaresinde Kösem Sultan'dan daha nüfuzlu olmak istemişlerdir. Bu nüfuzu elde etmek için de Kösem Sultan ile oğlu I. İbrahim'in arasını açmışlardır. Kösem Sultan, büyük oğlu IV. Murad'ın ilk saltanat devresinde gerek oğlunun bağladığı tahsisat gerek rüşvet kaynakları ile muazzam bir servet edinmiştir. Ancak Sultan IV. Murad'ın ikinci saltanat devresi yani büyüdükten sonra idareyi bütünüyle ele aldıktan sonraki dönemde Kösem Sultan, köşeye çekilmek zorunda kalmış hatta kendisinin ve oğlu İbrahim'in hayatını tehlikede görerek yeniçeri ağaları ile anlaşarak hem kendisini hem de oğlu İbrahim'i muhafaza edecek bir güç sağlamıştır. Kösem Sultan'ın yeniçeri ağaları ile olan ittifakı Sultan İbrahim döneminde de devam etmiştir. Kösem Sultan'ı nüfuzundan dolayı kendilerine rakip gören Cinci Hoca ve Sadrazam Ahmet Paşa, Sultan İbrahim'e validesinin aleyhinde telkinatlarda bulunmuşlardır. Valide Sultan'ın devlet işlerine müdahalesinden şikâyetçi olmuşlardır. Bu şikâyetler neticesinde Kösem Sultan Topkapı Sarayı Hümayun'undan çıkartılarak Topkapı Sarayı dışındaki bahçeye yollanmıştır³¹⁸. Sultan İbrahim döneminde düzen oldukça bozulmuş ve İbrahim'in tutarsız davranışları baş göstermiştir. Öyle ki Sultan İbrahim kızları Ayşe, Fatma ve Hanzade'yi hasekilerine ibrik tutmaya ve kahve ikram etmeye zorlamıştır. Padişahın ruhi dengesizliği ve aldığı ani kararlar şehzadelerin hayatlarını tehlikeye düşürmüş, Kösem Sultan, İskender Çelebi Bahçesi'ne sürülmüş ve Rodos'a

³¹⁷ Yılmaz Öztuna, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, s. 59 – 60.

³¹⁸ Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 304 – 305.

sürülmekle tehdit edilmiştir³¹⁹. Yaşanan bu olaylar neticesinde Kösem Sultan kendi saltanatını korumak için oğlunun tahttan indirilmesi gerektiğini savunmuştur³²⁰.

Kösem Valide Sultan, oğlu Sultan İbrahim'i tahttan indirebilecek güce ve servete sahiptir. Bu güç ve servetini de ocak ağaları ve ulemanın ileri gelenlerini kendi safına çekmek için kullanmıştır. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesine ve öldürülmesine neden olacak olan 1648 yeniçeri isyanı, gerek Valide Kösem Sultan'ın teşviki gerekse Sultan İbrahim'in kendi hataları sonucu çıkmıştır. Sultan İbrahim'de nedeni anlaşılabilen ancak varlığı kesin olan bir kürk müptelalığı vardır. Sultan İbrahim kürk müptelalığı nedeniyle 1648 yılında Sadrazam Ahmet Paşa vasıtasıyla “Kürk ve Anber” vergisi adı altında vergiler toplatmaya başlamıştır³²¹. Böyle bir verginin toplanmaya başlaması Sultan İbrahim'in en büyük hatasıdır. Bu vergiler esnafı ve yeniçerileri çileden çıkarmıştır. Devlet ricalinden ve hatta ocak ağalarından dahi samur, kürk ve anber vergisi istenmiş, bu durum da ocak ağalarını rahatsız etmiştir. Bunun neticesinde ocak ağaları Kara Murat Paşa'nın etrafında saraya karşı toplanmaya başlamışlardır³²².

Sultan İbrahim'in 1648 yılı isyanında mecburen azlettiği Ahmed Paşa'yı tekrar sadrazam yapacağını ve isyancıların isteği ile sadrazam yaptığı Sofu Mehmed Paşa'yı da görevden alacağını söylemesi isyancılar tarafından duyulmuştur. Bunun üzerine isyancılar düşüncelerinde yer alan ve kendilerine öğretilen amaçları ortaya çıkarmışlar ve Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesinin şart olduğuna inanmışlardır. Kösem Valide Sultan ve onun rüşvetle yanına çektiği zümre de bu düşünceyi desteklemiştir. Asi başları daha önceden planladıkları gibi Valide Kösem Sultan'a bu durumla ilgili müracaat etmişlerdir. İsyancılar Kösem Sultan'a: “Herkesin destek verdiği şeye karşı çıkmak doğru değildir. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi gerekir” demişlerdir. Bu sebeple Şehzade Mehmed'in biat için Orta Cami'ye göndermesini istemişlerdir. Kösem Valide ise:

³¹⁹ Mustafa Naima, *Naima Tarihi*, c. IV, İstanbul, s. 290 – 317.

³²⁰ Alphonse Lamartine, *a.g.e.*, s. 681.

³²¹ Joseph v. Hammer, *a.g.e.*, s. 115.

³²² Abdulkadir Özcan, “Kara Murat Paşa”, *Belleten*, Sa. 237, Ankara 1999, s. 490.

“Orta Cami’de biat olmaz, şüana kadar olmamıştır. Bu yüzden saraya geliniz” diyerek isyancıları saraya davet etmiştir³²³.

Devlet erkânı ve Valide Kösem Sultan, yapılan müzakereler sonucunda tahttan indirilen Sultan İbrahim’in “Nizam-ı Âlem” için katline karar verilmişlerdir. Sultan İbrahim’in odasına cellât Kara Ali gönderilmiş ve Sultan İbrahim kementle boğulmak suretiyle öldürmüştür³²⁴. Valide Sultan, oğlu Sultan İbrahim’in öldürülmesi ile birlikte altı yaşındaki torunu Şehzade Mehmed’in tahta geçmesini sağlamıştır³²⁵.

Sultan İbrahim’in saltanatı oldukça karışıklık ve zorbalıklar içerisinde geçmiş ve neticede kendisi tahttan indirilerek öldürülmüştür. Sultan İbrahim devlet işinden oldukça uzak bir karakterdedir. Kendisi yönetim tecrübesi edinmemiş, kafes usulüne göre yetişmiş bir şehzadedir. Bu yüzden oldukça bilgisiz bir şekilde tahta çıkmıştır. Gerçek şu ki onun bu durumu etrafındaki politik güçleri sevindirmiş ve onlara padişah üzerinde hâkimiyet kurma fırsatı vermiştir. Kemankeş Kara Mustafa Paşa ve Cinci Hoca ile büyük bir ittifak kurmuş olan Kösem Valide Sultan, padişahın yedi hasekisi ve kız kardeşleri padişahın üzerinde etki ve nüfuz sağlayan grubu oluşturmuşlardır. Bunlara karşı koyacak gücü ve cesareti olmayan Sultan İbrahim, onların isteklerini yerine getirme politikası izlemek zorunda kalmıştır. Kendisi haremde sefahat ve zevk içinde vakit geçirirken, onlar devleti istedikleri gibi idare etmişlerdir. Rüşvet muazzam boyutlara ulaşmış, hazine de boşalmıştır. Devlet memurları efendilerini memnun edebilmek ve doymak bilmeyen isteklerini yerine getirmek için zenginlerin mülklerine el koymaya, paranın değerini düşürmeye başlamışlardır³²⁶.

---

³²³ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 201.

³²⁴ *M.O.T.*, c. IV, s. 1997.

³²⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 201.

³²⁶ Stanford Shaw, *a.g.e.*, s. 276.

III- IV. MEHMED (1648 – 1687) DÖNEMİNDE HAREM KADINLARI VE SİYASET

Sultan IV. Mehmed 1642 yılında doğmuştur. Babası I. İbrahim annesi ise Hadice Turhan Sultan'dır³²⁷. Sultan İbrahim'in kapatıldığı odasında ibrişim kementle boğulmasından sonra³²⁸ onun yerine Osmanlı tahtına altı yaşında olan oğlu IV. Mehmed 1648 yılında geçmiştir³²⁹. Sultan IV. Mehmed tahta geçerken, validesi Turhan Sultan'ında naibelik makamına geçmesi gerekmektedir. Büyük Valide Kösem Sultan, Turhan Valide'nin genç ve tecrübesiz olmasından istifade ederek, torununa naibelik edebilme hakkını ele geçirmiş³³⁰ ve böylece naibelik makamına Büyük Valide Kösem Sultan oturmuştur³³¹. Bu noktada Kösem Sultan önemli bir sorunla karşı karşıya kalmıştır ki bu sorun askerlere ulufe dağıtılması gerçeğidir. Fakat bu dönemde Osmanlı hazinesi bu ulufeyi karşılayacak kadar dolu değildir. Kösem Sultan'ın talimatı ile Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, cülus bahşisinin toplanmasına yardımcı olmak üzere Cinci Hoca'dan iki yüz kese altın istemiştir. İstenilen parayı hazineye vermesinin karşılığı olarak Cinci Hoca'ya, azledilmiş kazaskerlere verilmesi adet olan tahsisat vaat edilmiştir. Ancak Cinci Hoca, bu isteği reddetmiş ve istenilen parayı ödememiştir. Bunun üzerine Cinci Hoca'nın mallarına el konulmuş ve kendisi de öldürülmüştür. Böylelikle Kösem Sultan en önemli sorunu olan cülus bahşisi meselesini Cinci Hoca'nın malvarlığı sayesinde halletmiştir³³².

Kösem Valide Sultan, torunu IV. Mehmed'in naibeliğinde ilk sorunu bertaraf edebilme başarısını göstermiştir. Cülus bahşisi sorununu halleden Kösem Sultan başka bir sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorun, Topkapı Sarayı Haremi'nde Kösem Sultan'a karşı bir muhalefet grubunun oluşmasıdır³³³. Sadrazam Sofu Mehmed Paşa ile Karaçelebizade Abdulaziz Efendi, Valide

³²⁷ M.O.T., c. IV, s. 2000.

³²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, s. 191.

³²⁹ Tarih-i Gilmani, *Tarih-i Gilmani*, (Haz. Kamil Su), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s. 32.

³³⁰ Lucienne Thy – Şenocak, *Hadice Turhan Sultan, Osmanlı İmparatorluğunda Kadın Baniler*, (çev. Ayla Ortaç), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 43.

³³¹ Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan'ın Bir Vakfıyesi", *İÜEFTD.*, Sa. 21, İstanbul 1996, s. 83.

³³² Joseph v. Hammer, *a.g.e.*, s. 133.

³³³ Abdülkadir Özcan, "IV. Mehmed", *DİA.*, c. XXVIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2003, s. 415.

Kösem Sultan'a karşı oluşan muhalefetin başında yer almışlardır. Bu muhalefetin nedeni nüfuz mücadelesidir. Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, IV. Mehmed'in vasiliğinin kendisine ait olduğunu düşünmüş, divan toplantılarına gelmemiş ve devleti sarayından idare etmeye başlamıştır³³⁴. Bu olay da Valide Kösem Sultan'ın düşmanlığını kazanmasına neden olmuştur. Karaçelebizade ise şeyhülislamlık makamını almak istemiş, bu nedenle de sadrazamla yakın münasebette bulunmuş ve ona taraftar olmuştur. İki devlet adamı yönetimi ele almak için Valide Kösem Sultan'ın Eski Saray'a gönderilmesini istemişlerdir. Nitekim Kösem Sultan da kendisine karşı oluşan ittifaka karşılık, başta Yeniçeri Ağa'sı Kara Murat Ağa'yı ve ocakağalarını arkasına alarak safını güçlendirmiştir³³⁵. Kara Murat Ağa'nın Kösem Sultan'ın tarafında yer almasının nedeni ise Kösem Sultan'dan sadrazamlık sözü almış olmasıdır³³⁶.

A- HADİCE TURHAN SULTAN VE HAYATI

Hadice Turhan Sultan, Sultan İbrahim'in başhasekisi ve IV. Mehmed'in annesidir. Hadice Sultan; Turhan Haseki, Hadice Turhan Sultan, Turhan Valide Sultan adlarıyla ünlenmiştir. Beşiktaş'taki çeşmesinde adı Hadice Sultan olarak geçmektedir. Doğum tarihi, Şehzade Mehmed'i doğurduğu 1642'de 15 yaşından daha küçük olamayacağı varsayımı ile açıklanabilmektedir³³⁷.

1668'deki Doğu gezisinden dönerken İstanbul'a uğrayan Tavernier anılarında; "Bugün hüküm süren IV. Mehmed, İbrahim ile Çerkes bir kadının oğludur" diyerek Turhan Sultan'ın Çerkes olduğu görüşünde bulunmuştur³³⁸. Turhan Sultan Ukraynalı bir köylü kızı olup Tatar esircilerce çalınmış, Tuna Boyu sancakbeylerinden Süleyman Paşa'ya satılmıştır. O da aldığı esir kızı Topkapı Sarayı Haremi'ne yani Kösem Sultan'a hediye etmiştir³³⁹. Turhan Sultan'ı

³³⁴Kenan Mermer, "17. Yüzyılın Genel Siyasi ve Edebi Manzarasında Bir Şeyh, Vaiz ve Şair Olarak Mustafa Manevi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 18, Çorum 2010, s. 187.

³³⁵ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 220 – 222.

³³⁶ Abdülkadir Özcan, "Kara Murat Paşa", s. 491 – 492.

³³⁷ Şehabeddin Tekindağ, "XVII. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yeni Cami Külliyesi", *İÜEFTD.*, Sa. 28 – 29, İstanbul 1974, s. 172.

³³⁸ Jean Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, Kitap Yayınevi, (çev. Teoman Tunçdoğan), İstanbul 2007, s. 157.

³³⁹ Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 57.

hanedan tarihinde öne çıkartan olay, hayattaki tek hanedan mensubu olarak 8 Şubat 1640 yılında tahta oturan Sultan İbrahim'e 1 Ocak 1642'de ilk şehzadeyi vermesidir³⁴⁰. Turhan Sultan, Osmanlı Sarayı'nda sekiz yıl başhaseki, otuz beş yıl da Valide Sultan kimliğini temsil etmiştir.

Geleceğin padişahını dünyaya getirerek başhaseki sanını alan Turhan Sultan, Sultan İbrahim'in aşırı kadın düşkünlüğünden daha çok da Valide Kösem'in haremdeki otoritesinden dolayı başhasekilik sanına layık bir konum elde edememiştir. Sultan İbrahim'in ölümü neticesinde IV. Mehmed tahta çıkmış ve Hadice Turhan Sultan da Valide Sultan olmuştur³⁴¹.

1- Turhan Valide Sultan ve Büyük Valide Kösem Sultan Arasındaki İktidar Mücadelesi

Küçük yaşta bir çocuk olan IV. Mehmed'in naibeliğini Kösem Sultan yapmış ve çocuk padişah üzerinden saltanat yürütmüştür. Gerçekte ise devleti yöneten, bütün memuriyetleri rüşvetlerle satan, padişahтан daha padişah gibi davranan ocak ağalarının oluşturduğu "Ağalar Saltanatı" bulunmaktadır. Anadolu bu yönetim durumuna karşı ayaklanmış ve yeniden celali isyanları dönemine girilmiştir³⁴². Makamlar ve mevkiler rüşvetle satılır olmuştur. Rüşvet ile mevki satın alanlar da üç ay sonra görevden uzaklaştırılırım diye verdiği parayı ve hediyeği yani rüşveti kendi kazancına eklemek için zulüm ve eziyet ile halktan olağanüstü vergiler toplamaya başlamışlardır. Haddinden fazla vergiyi kaldıramayan halk da bulunduğu bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır³⁴³. Memleketin ahvali bu yönde iken saray içinde de gruplaşmalar yaşanmaya başlamıştır. Ocak ağaları ve Kösem Sultan iktidarına karşı bir güç ortaya çıkmıştır. Bu gücün temsilcisi ise Turhan Valide Sultan olmuştur³⁴⁴.

---

³⁴⁰ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 245.

³⁴¹ Seyfettin Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem" *Dicle Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sa. 1, Diyarbakır 2011, s. 9.

³⁴² Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi'nde Üç Haseki Sultan*, s. 149.

³⁴³ Mehmet Halife, *a.g.e.*, s. 56.

³⁴⁴ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 184.

Büyük Valide Kösem Sultan'ın hâkimiyetinin gölgesi altında yaşayan Valide Turhan Sultan tecrübe kazanmış ve Kösem Sultan'a rakip olmaya başlamıştır. Turhan Sultan kazandığı tecrübe sayesinde Kösem Sultan'ın elinden nüfuz ve iktidarı almaya çalışmıştır³⁴⁵. Yeniçeri Ağası Kara Murad Paşa, birkaç celali isyanını bastırınca otoritesini artırmıştır. Bu nedenlerden dolayı Kara Murad Paşa, Kösem Sultan'ın gözdesi ve en büyük destekçisi olmuştur. Bunun için de Valide Turhan Sultan, Sadrazam Kara Murad Paşa'ya karşı cephe almıştır. Bu sebeple Turhan Sultan, sadrazamı suçlayan ve idam ettirmekle tehdit edilen bir Hatt-ı Şerif'i oğlu IV. Mehmed'e yazdırmıştır. Ummadığı anda padişahın böyle bir Hatt-ı Şerif alan sadrazam, korkmuş ve bunu padişaha kimin yazdığını sorgulamaya başlamıştır. Padişahın kâtibini sorgulamış ancak istediği cevabı alamamıştır. Bunun üzerine de onu görevinden almıştır. Onun bu hareketi Valide Turhan Sultan tarafından tepki görmüş ve padişahın egemenliğine bir müdahale olarak yorumlanmıştır. Bu teşebbüsler Sadrazam Kara Murat Paşa'nın istifası ile sonuçlanmıştır³⁴⁶. Bu olaylardan sonra Sadrazamlığa, Turhan Sultan'ın gözdesi Melek Ahmed Paşa getirilmiştir. Böylece Turhan Sultan, Büyük Valide Kösem Sultan'a karşı ilk zaferini kazanmıştır³⁴⁷.

Valide Kösem Sultan ile gelini Turhan Sultan arasındaki nüfuz mücadelesi "Ağalar Saltanatı" döneminde daha da şiddetlenmiştir. Hatta birbirlerine üstün gelmek için çeşitli güç odaklarını kendilerine çekmeye veya onlara dayanmaya çalışmışlardır. Turhan Sultan, Baş Lala Uzun Süleyman Ağa ve Padişahın Hocası Reyhan Ağa ile ittifak kurmuştur. Uzun Süleyman Ağa oldukça güçlü ve nüfuzlu bir ağadır ve ağalar saltanatına son vermek istemektedir. Büyük Valide Kösem Sultan ise Bektaş Ağa ve yandaşlarına güvenmiştir. Turhan Sultan'ın güçlü ağalar ile yakınlık kurmasını da engellemek istemiştir. Bu sebeple ocak ağalarını kendi

---

³⁴⁵ Mithat Sertoğlu, "Kösem Sultan ve Ağalar Saltanatı", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 58, İstanbul 1954, s. 3405.

³⁴⁶ Sibel Eraslan, *Kadın Sultanlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 147.

³⁴⁷ Mehmet Öz, *a.g.m.*, s. 721.

tarafına çekmeye çalışmış ve safını olabildiğince güçlendirmeyi amaçlamıştır. Kösem Sultan ilerlemiş yaşına rağmen elindeki nüfuzu kaybetmek istememiştir³⁴⁸.

2- Kösem Sultan'ın İktidarının Sonu ve Ölümü

Kösem Valide Sultan'ın, cariyelerine ne denli lütfkâr ve ihsanı bol olduğu bilinmektedir. Ancak cariyelerinin en küçük hatalarını kabul etmediği, onlara oldukça ağır cezalar verdiği de görülmekteydi. Valide Kösem, cariyelerinden Meleki Kalfa'yı, zülüflü baltacılarından birisiyle görüldü diye kırbaçlatmış, hakaret kastıyla da kadının saçlarını erkek gibi kestirmiştir. İşte bu eziyetlere maruz kalan Meleki Kalfa da Kösem Sultan'a karşı cephe almıştır. Bu olaydan sonra Kösem Valide Sultan'ın her hareketini takip etmeye başlayan Meleki Kalfa, validenin, IV. Mehmed'i zehirletmek için zehirli şerbetleri helvacıbaşına göndermiş olduğunu görmüş ve ayrıca kendi harem ağalarına padişahı tahttan indirmek için verdiği emirleri de işitmiştir³⁴⁹. Meleki Kalfa bu durumu Turhan Valide'ye haber vermiştir³⁵⁰. Turhan Valide Sultan da bu planı Uzun Süleyman Ağa ile paylaşmış ve Süleyman Ağa da Kösem'in planına karşı bir tertibat hazırlamıştır. Turhan Valide Sultan, Uzun Süleyman Ağa ve IV. Mehmed taraftarlarının müzakereleri sonucunda Büyük Valide Kösem Sultan'ın öldürülmesine karar verilmiştir³⁵¹.

Valide Turhan'ı destekleyen, Uzun Süleyman Ağa, ağalarını çağırmış ve onlara padişahın katledilmek istendiğini anlatmıştır. Bundan sonra baltacılar, zülüflüler Süleyman Ağa'nın etrafında toplanmaya başlamışlar, bu durumu haber alan Has odalılar da Uzun Süleyman Ağa etrafında toplanmak için harekete geçmişlerdir³⁵². Uzun Süleyman Ağa yanında bulunanları silahlandırmıştır. Gürültüler üzerine Büyük Valide Kösem taraftarı olan has odabaşı elinde bir değnekle has odalılara yerlerine dönmeleri için işaret etmiş ancak orada has odalılar tarafından öldürülmüştür. İsyanın başlaması demek olan bu hadise üzerine

³⁴⁸ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 277.

³⁴⁹ Halil İnalık, "Kösem Sultan'ın Ölümü", *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 43, İstanbul 2012, s. 60.

³⁵⁰ Reşad Ekrem Koçu, *a.g.e.*, s. 329.

³⁵¹ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 278.

³⁵² Joseph v. Hammer, *a.g.e.*, s. 196 – 197.

memnun olan Uzun Süleyman Ağa, Büyük Valide Kösem Sultan'ı öldürmek üzere dairesine doğru yürünmesi talimatını vermiştir³⁵³. Bu arada Kösem Sultan kendi taraftarları olan yeniçerilerin planladıkları şekilde yanına gelmesini beklemiştir. Yeniçerilerin yanına gelmediğini anlayan Kösem Sultan'ın kaçmaktan başka çaresi kalmamıştır. Kösem Valide, dairesinin gizli bölümüne girerek buradaki dolaba saklanmıştır. Uzun Süleyman Ağa etrafında toplanan grup Kösem Sultan'ı odasında bulamayınca dolapların içine bakmışlar ve Kösem Valide'yi burada bulmuştur.

Zülüflü Baltacılar Valide'yi kuşhane kapısı önüne getirmişler ve içlerinden bazıları iple Kösem Sultan'ı boğmaya çalışmış, bu olaylardan sonra da Valide Sultan burada bayılmıştır. Oradakiler öldüğünü zannederek, padişaha haber vermişlerdir. Kösem Sultan ölmemiş sadece bayılmıştır, hareketlenip kaçmak istemiştir. Fakat Kuşçu Mehmet, oradaki perdelerin biri ile Kösem'i boğarak öldürmüştür³⁵⁴. Böylece meşhur Osmanlı kadını Kösem Sultan hâkimiyeti ve saltanat arzusu 2 ya da 3 Eylül'de kendisi ile birlikte sona ermiştir³⁵⁵. Valide Kösem Sultan'a yardımcı olanlar da idam edilmiş ve böylece "Ağalar Saltanatı" da son bulmuştur³⁵⁶.

3- Hadice Turhan Sultan'ın Naibeliği ve Devlet İdaresi

Valide Sultan olmasından sonraki ilk birkaç yıl içinde Turhan Sultan'ın imparatorluğun idari kararlarında oynadığı rol önemli ölçüde artmıştır. Turhan Sultan haremdeki dairesinin uygulama makamlarına yakınlığı sayesinde yönetim becerilerini geliştirme fırsatını bulmuş, devletin işleyişi konusunda yüzeysel bir düzeyin çok ötesine geçen bir anlayış edinmiştir. Turhan Sultan, kayınvalidesi Kösem Sultan'ın öldürülmesinden hemen sonra, zayıf bir sadrazam seçilmesinden

³⁵³ Mehmet Öz, *a.g.m.*, s. 722.

³⁵⁴ Ahmet Refik Altınay, *Kadınlar Saltanatı*, s. 282 – 283.

³⁵⁵ Talat Hasırcıoğlu, "Osmanlı Sarayı'nda Saltanat Süren Kadınlardan Mahpeyker Kösem Sultan 3", *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 5/77, İstanbul 1956, s. 305.

³⁵⁶ Mustafa Naima, *a.g.e.*, c. V, s. 117 – 119.

çıkartı olan haremdeki müttefiki Süleyman Ağa'nın iktidar talepleriyle karşı karşıya kalmıştır³⁵⁷.

Avrupalılar için yapılan gravürlere de yansıdığı gibi oğlu IV. Mehmed henüz çocuk yaşıdır. Oğlu devlet işlerini ele alabilecek duruma gelene kadar yönetimin gereklerini yerine getirmek Turhan Sultan'a düşmüştür. Bu dönemde Turhan Sultan ile sadrazam ve Akdeniz donanmasından sorumlu Kapdan-ı Derya Paşa gibi diğer Osmanlı yöneticileri arasındaki yazışmalar, valide sultanın Osmanlı bürokrasisinin çeşitli yönleriyle ilgilenme derecesini bu kapsamda Girit savaşları sırasında Venediklilere karşı Osmanlı donanmasının hazırlanması ve Doğu Akdeniz'in denetimiyle ilgilendiğini göstermektedir. Turhan Sultan, oğlunun programını düzenlemiş, hazineden alınan gelirleri toplamış ve dağıtmış, arada bir de oğlunun haberi ya da onayı olmadığı anlaşılan bazı idari kararlar vermiştir³⁵⁸. Valide Turhan Sultan'ın aldığı kararlar ve sadrazamlar ile yazışmalarının bazıları şunlardır:

Sadrazam, Valide Sultan ile Padişah IV. Mehmed'i, Tophane'deki dökümhaneleri oradan da surların dışındaki Eyüp Sultan'ı ziyarete davet etmiştir. Turhan Sultan'ın ona yazdığı cevapta şöyle dediği görülmektedir: “Sa'âdetlü arslânımı bayramın ikinci günü Tophane'ye dimişsiz buncan demden berü gitdüğü değüldür. İnşallah bayrâmın ikinci günü Tershâne Bâğçesi'ne gitsün. Üçüncü günü Eyüb'e gitsün şöyle ma'lûm olına”³⁵⁹.

Sadrazam, Akdeniz donanmasını karşılamak için İstanbul'da düzenlenecek halka açık kutlamayı onurlandırmak üzere valide sultan ile padişahın sahildeki bir saraydan töreni izlemeleri için de benzer bir çağrıda bulunmuş ve gemiler geldiğinde “kanûn-ı kadîm üzre şenlik iderek mi gelsün ve sa'âdetlü padişâhımla aşağıdan mı seyr idersiz?” diye sormuştur. Gösteri sahnelemenin, saltanat törenselliğinin ve saray protokolünün önemini gören ve ileride bunu Eminönü'ndeki camisinin tasarımında kullanacak olan Turhan

³⁵⁷ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 349.

³⁵⁸ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 350.

³⁵⁹ TSMA E 7002/ 69'dan nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 65.

Sultan, “Kanûn üzre şenlikle girsün içeri sa’âdetlü arslânım aşğa bağçeye inüp nazar ider şöyle ma’lûm oluna”³⁶⁰ diye cevap vermiştir.

Bununla birlikte, Valide Sultan bazı gösterilerden hoşlanmamıştır. Örneğin Osmanlı fişekçilerinin çok usta olduğu ve insanların çok sevdiği görkemli havai fişek gösterilerini sevmemiştir. Durdurulması için sadrazama emir vermesine karşın, Eyüp halkını eğlendiren bu şenlikler devam etmiştir. Belki Turhan Sultan’ı bu gösterileri yasaklamaya yönelten, İstanbul’da büyük yıkıma yol açan 1660 yangınına benzer bir felaketten korkmasıdır. Turhan Sultan sadrazama verdiği emirde: “Eyüb canibinde her gice fişek atarlar ziyâdesiyle yasak tenbîh idesüz fişek atmasunlar bir dahi görürsek sonra kendüleri bilürler arslânımın fermânıdır Allâh saklasun fişekden bir yere yapışursa ziyâde hazer etsünler her yerde tenbîh idesün”³⁶¹ şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

Bu ilk talebinin göz ardı edilmesi üzerine Turhan Sultan ertesi gün sadrazama ikinci bir mektup göndermiş, sert bir dille aslan oğlunun da bunlara karşı olduğunu: “Dünki gün size yazup göndermiş idik fişek atılır yasak tenbîh idesin deyü yine bu gice atdılar Eyüb cânibinde Kâğıdhâne’de atarlar zi-yâdesiyle yasâk tenbîh idesiz bir dâhi atmasunlar görmeyelüm arslânımın fermânıdır”³⁶² cümleleriyle ifade etmiştir.

Turhan Sultan’ın yazışmalarının büyük bölümü, imparatorluğun güvenliğine ilişkin öncelikli kaygılarını yansıtmaktadır. Bunlar; Kandiye Savaşı sırasında Çanakkale Boğazı’nın tekrar tekrar Venedik ablukasına altına alınması, asker maaşlarının daha önceki sadrazamlar tarafından ayarı düşürülmüş parayla ödenmek zorunda kalınması, birliklerin durumu konusunda doğru bilgi almanın önemi, askere gerekli erzak ve malzemenin sağlanması gibi konuları kapsamaktadır. Valide Sultan’ın, sadrazamın devlet kasasından asker maaşlarının ödeme isteğine karşılık olarak yazdığı mektuplar ise yeni görevinin beraberinde getirdiği sıkıntıları göstermektedir. Sadrazamın çeşitli asker sınıflarına maaş

³⁶⁰ TSMA E 7002/ 49’den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 66.

³⁶¹ TSMA E 7002/83’den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 68.

³⁶² TSMA E 7002/85’den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 70.

ödenmesi için ısrarla para istemesi üzerine Turhan Sultan³⁶³: “Mevâcib için içerüden akçe istemişsiz bilürsüz ki içerüde akçe olmadığı ne kadar aldılar defterlerini kat kat gösterdük size fevt olanların birkaç kise getürdüler yine aldılar içerüde akçe olsa zîrâ padişahlar kul için saklar virilürdi içerüden size fâide yok hemân taşrada hazîne kande ise arayup izleyesin”³⁶⁴ diye cevap vermiştir.

Turhan Sultan mektuplarının çoğunda sözlerinin ağırlığını ve meşruiyetini artırmak için “arslanım” dediği oğlunun adını anmıştır. Valide Sultan yer yer oğlu IV. Mehmed’den bağımsız hareket etmiş ve oğlunun bilgisi dışında, hatta onun isteklerine karşı davrandığını düşündüren cevaplar da vermiştir. Bunun bir örneğini oluşturan olay ise şöyledir: İmparatorlukta çeşitli görevlilerinin atanmasıyla ilgili bir mektupta Hasan Ağa adlı bir saray kethüdasının işlediği çirkin bir suç nedeniyle sürgüne gönderildiği yazmaktadır. Hasan Ağa’nın kaderine razı olmayıp Edirne’de saltanat mülkünde kalmak için izin istemesi üzerine Turhan Sultan, kendisinin orada kalmasına izin vermiş ama bunun ilan edilmemesi gerektiğini çünkü böyle bir hoşgörünün padişahın resmi iznini gerektirdiğini de cevabına eklemiştir³⁶⁵. Valide Sultan’ın aldığı oldukça bağımsız kararların ve yönetimdeki resmi rolünün meşru olarak algılandığı görülmektedir.

1661 – 1681 yılları arasında İngiliz elçisi olarak Osmanlı Devleti’nde bulunan Lord Paul Rycault da Turhan Sultan’ın validelik döneminde bağımsız bir güç kullandığının örneğini aktarmıştır. 1669 ilkbaharında ünlü av seferlerinden biri dolayısıyla Edirne’ye gitmiş olan IV. Mehmed, annesine haber göndererek Şehzade Süleyman ile Şehzade Ahmed’in tahta rakip olmalarını önlemek için öldürülmelerini kendisinden istemiştir. Kendi anneleri ölmüş ve bakımları Turhan Sultan’a verilmiş olan iki şehzade, Topkapı Sarayı Haremi’nde “Kafes” adı verilen şehzade dairesinde yaşamışlardır³⁶⁶. IV. Mehmed, bir görevliyi tam bir gizlilik içinde yola çıkarmış ve emirlerini annesine göndererek onun koruması altında bulunan kardeşlerinin başlarını getirmesini kendisinden istemiştir. IV. Mehmed, annesinin çıkarlarıyla yakından ilgilendiği için yardımından ve rı-

³⁶³ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, s. 350.

³⁶⁴ TSMA E 7002/68’den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 72.

³⁶⁵ TSMA E 7001/ 46’den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 74.

³⁶⁶ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 203.

zasından kuşku duymayarak ulağın dönmesini beklemiştir. Ancak Turhan Sultan bu iki şehzadeyi korumuş ve öldürülmelerine mani olmuştur³⁶⁷.

Hem devleti idare edenlerin hem de yabancı elçilerin padişahattan önce ya da padişah yerine valide sultana resmi başvuruda bulunması XVI. yüzyıl ortalarından beri yerleşik bir uygulama olmuş ve görüldüğü kadarıyla, Turhan Sultan bu geleneği XVII. yüzyıl sonlarına kadar sürdürmüştür³⁶⁸. Turhan Sultan, valide sultanlık görevinin daha başlangıç yıllarında adil hükümdar olarak güçlü bir imaj geliştirmiştir. Yeni Cami Külliyesi'nin yapımından önce Eminönü'ndeki istimplâk işlerini yürütme biçimiyle de bu imajını güçlendirmiştir. Benzer biçimde, başkent dışına çıktığında da sultanın buyruklarının yasaya uygun muamele görmesini sağlayarak fırsatları değerlendirmiştir³⁶⁹.

Vaktinin çoğunu av gezileriyle geçiren IV. Mehmed devlet meselelerinin neredeyse tamamını Hatice Turhan Sultan'a devretmiştir. Buna örnek olabilecek olaylardan birisi de Sakız Adası sakinlerinin adadaki Osmanlı askerlerinin fazlalığı ve yerleşik bir Osmanlı vezirinin bulunmasının yüksek maliyeti altında ezilmesiyle ilgilidir. Şikâyetlerin haklı olup olmadığını belirlemeye çalışan Turhan Sultan sadrazamdan bahsi geçen konu ile ilgili cevap istemiştir: "Mâtekaddem Sakız'a iki üç bin yeniçeri gidüp muhâfaza beklemedi mi şimdi nedir aslı şikâyet eyledükleri siz bilmezmidiniz Sâkız küçük dâr olup iki üç bin yeniçeri vezir sığmaduğun"³⁷⁰.

Turhan Sultan, oğlunun yalnızca çocukluğunda değil, büyümesinden sonra da yönetimde aracı olarak çok önemli ve etkili bir rol oynamıştır. IV. Mehmed yetişkin yaşa geldiği halde yönetimi ele almayınca, devlet işlerinin pek çoğu, özellikle de başkenti ilgilendiren konular yine annesinin yönetiminde kalmıştır. Oğlunun Osmanlı soyundan bir hükümdara düşen sorumluluklardan ve başkent İstanbul'dan uzak durması, Turhan Sultan'ı herhalde çok kaygılandırmıştır. 1664 kışında 22 yaşını dolduran IV. Mehmed artık ataları gibi sorumluluklarını

³⁶⁷ Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 61.

³⁶⁸ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, 238.

³⁶⁹ Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 61 – 62.

³⁷⁰ TSMA E 7002/48'den nakleden Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 78.

üstlenecek yaştadır. Ama av tutkusu nedeniyle İstanbul'da çok az kalmış, bu davranışıyla çokça eleştirilere hedef olmuştur³⁷¹.

Turhan Sultan harem kademelerinde cariyelikten valide sultanlığa uzun ve çetin bir yolculukla yükselmiştir. Turhan Sultan, bir süre için de olsa imparatorluğu siyasal karmaşanın ve ekonomik çalkantının eşiğinden döndürmeyi başarmış ve sadaret makamını bir dizi isabetsiz seçimden sonra Köprülü Mehmed Paşa'ya teslim etmiştir. Köprülü soyundan gelen sadrazamlar Osmanlı Devleti'ne yarım yüzyılı aşkın bir süre hizmet vermiş ve Babî'li'ye belirli bir istikrar kazandırmışlardır³⁷².

IV. Mehmed 1665'te, Topkapı Sarayı Harem dairesinin büyük bir bölümünü yok eden yangından sonra sadrazam tarafından İstanbul'a çağrılmıştır. Ama Girit'in fethi sırasında Resmo'dan (Rethimnon) getirilmiş olan cariyesi (haseki Emetullah Gülnuş) ile yeni doğmuş olan oğulları Mustafa'yı bırakıp başkente dönmekte acele etmemiştir³⁷³. İstanbul'a gelişini geciktirmek üzere annesinin Çanakkale Boğazı'nın girişinde yaptırmış olduğu Seddülbahir ve Kumkale'ye saparak yolunu uzatmıştır³⁷⁴. Sultanın İstanbul'a doğru nasıl ağır ilerlediğini izleyen Rycault şöyle yazmıştır: “Yüce Efendi'nin isteksizliği arabasının tekerleklerinin yavaş dönmesine yol açıyor, İmparatorlarının gidilecek yerden bu kadar hoşnutsuz olduğunu gören maiyeti de atik davranmak yerine gevşeyip soğuyordu. Çünkü her ne kadar yola çıkma konusunda sadrazam tarafından sıkıştırılmaktaysa ve verilen zamana uymayı kolay kolay reddedememekteyse de bu öneriyi olabildiğince ertelemektedir. Bunun için dolambaçlı bir yol bularak İstanbul yolunu uzattı ve Çanakkale Boğazı girişinde yeni yapılmış olan kaleleri görmeyi bahane ederek kendisine eşlik eden sadrazamla birlikte yaptığı yolculuğu bu kaleler üzerinden düzenlendi”³⁷⁵.

³⁷¹ Alev Özbil, “Üç Yabancı'nın Kaleminde Avcı Mehmed ve Av”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sa. 1, 2009, s. 33 – 34.

³⁷² Vahid Çabuk, *Köprülüler*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, s. 8 – 9.

³⁷³ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 266.

³⁷⁴ Ahmet Refik Altınay, “Turhan Sultan Ve Çanakkale”, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sa. 11, İstanbul 1980, s. 57.

³⁷⁵ Lucienne Thys – Şenocak, *a.g.e.*, s. 64.

Turhan Sultan'ın Osmanlı halkına mirası, cesaret ve hayırseverlikte atalarıyla boy ölçüşebilecek bir oğul olmamıştır; bıraktığı asıl büyük miras, Çanakkale Boğazı'nın girişinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ticaret merkezi Eminönü'nde yaptırdığı mimarlık projeleri olmuştur³⁷⁶.

B- TURHAN VALİDE SULTAN'IN ÖLÜMÜ VE IV. MEHMED'İN HAL'İ

Köprülü Mehmet Paşa ölmeden önce Sultan IV. Mehmed'e şu sözleri söylemiştir: “Çocukluğunuz sırasında gelen bütün felaketler kadınların yönetim üzerindeki etkisinden doğmuştur. Onlara kalbinizi açın, ama politikanızı açmayınız. Avarelik askerlerinizin bozulmasına neden olmuştur. İşte isyancıların korkması, dışta yabancıların saygı göstermesi için sık sık ordunuzun başında bulunun. Hazineye gelince, onun boş kalmasına asla izin vermeyin. Çünkü bu kadar geniş bir imparatorluğun dört bir yanından mutlaka bir felaket gelebilir. Fakat dolu bir hazine ve itaat altına alınmış bir ordu ile göğüslenemeyecek felaket yoktur”³⁷⁷. Köprülü'nün bu sözleri IV. Mehmed'te bir tesir göstermemiş olacak ki av tutkusuna devam etmiş ve çoğu vaktini Edirne'de sürekle avlarında geçirmiştir. Edirne'ye 3. gidişinde 9 ay, 4. gidişinde 2,5 yıl, 5. gidişinde de 10 yıl kalmıştır. Onun bu uzun süren ve sıklıkla gerçekleşen av seferleri halkın ve devletin ileri gelenlerinin tepkisini çekmiştir³⁷⁸. Ancak bu tür şikâyetlere kulak asmayan Padişah IV. Mehmed, özellikle saltanatının sonlarına doğru ava daha fazla önem vermeye başlamıştır³⁷⁹. Sultan IV. Mehmed, oldukça sert tabiatlı bir şahsiyete sahiptir. Tecrübesizdir, çocukluğu padişahlık makamında geçmiştir. Bu suretle kötü bir eğitimden geçirilmiş, Kösem Sultan'ın, Turhan Sultan'ın ve nihayetinde Köprülü Mehmed Paşa'nın tahakkümünde sultanlığını sürdürmüştür. Onun bu

³⁷⁶ Lucienne Thys – Şenocak, “Hadice Turhan Sultan – Bir Osmanlı Padişahı”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 4, İstanbul 2009, s. 49.

³⁷⁷ Alphonse Lamartine, *a.g.e.*, s. 716 – 717.

³⁷⁸ Şenol Çelik, “Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne'nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şikar – Gahı)”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, c. III, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 1987 – 1988.

³⁷⁹ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Bellek Yayınları, Edirne 2011, s. 21.

yaşamı ortaya “asık suratlı, sarıya kaçan soluk yüzlü, gözlerini aşağıda tutan veya öfke ile oynatan” bir padişah portresi çıkmasına neden olmuştur³⁸⁰.

Devletin iç siyasetinde bu olaylar yaşanırken IV. Mehmed’in validesi 1683 yılının yazında hastalanmıştır. Turhan Valide Sultan, devleti ve memleketi düzene sokmak ve halkı refaha kavuşturmak istemiştir. Kadınlar ve kadın entrikaları Topkapı Saray’ı başta olmak üzere, İstanbul’u daha da genel bir ifadeyle tüm Osmanlı ülke ve devletini bir inhitat dönemine sokmuştur. Halk açlıktan, askerler ulufe akçelerinden şikâyet etmiş ve isyan eğilimi göstermişlerdir. Turhan Valide Sultan da bunlara şahit olmuştur. Turhan Sultan, yönetimde kadınların nüfuzu ve etkisi devam ettiği sürece devlette düzen sağlanmayacağını farkındadır. İşte bu sebeple Köprülü Mehmed Paşa iktidarında, saray dışı düzensizlikleri, kendisinde harem içindeki entrika yuvalarını, kadın iktidarını ve buna yol açan amilleri ortadan kaldırmıştır. Turhan Sultan’dan sonra gelen valide sultanlar ve hasekiler iktidara el uzatamamış, devlet işlerine karışmamışlar ve “Kadınlar Saltanatı” dönemi bir daha yaşanmamıştır³⁸¹.

Turhan Valide Sultan, 5 Temmuz 1683 tarihinde hayatını kaybetmiş ve bunun üzerine Fazıl Mustafa Paşa, Valide Sultan’ın ölümünü Padişaha bildirmiştir³⁸². IV. Mehmed validesinin vefat ettiği haberini alınca devletin “rükn-i azamı”³⁸³ gitti diyerek teessürünü açıklamıştır. Turhan Valide Sultan’ın ölümünden sonra IV. Mehmed, haklı haksız tayinler, aziller yapmış, idam fermanları vermiştir. Kendisini tamamen ava ve av gezilerine vermiştir. IV. Mehmed’i dengede tutan validesi olmuştur ve validesi Turhan Sultan’ın ölümü ile IV. Mehmed en büyük siyasi danışmanını kaybetmiştir³⁸⁴.

IV. Mehmed’in bu dengesizce tavırları ve aşırılıklara dayanan av müptelalığı onun halk, ulema ve askerler tarafından eleştirilmesine ve sonuçta da tahttan indirilip kardeşi II. Süleyman’ın 1687’de tahta geçirilmesine neden

³⁸⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. IV, s. 118.

³⁸¹ Yıldırım Kara, *a.g.e.*, s. 204 – 205.

³⁸² Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Haremi’nde Üç Haseki Sultan*, s. 214 – 217.

³⁸³ Devletin en büyük temel direği anlamındadır.

³⁸⁴ İbrahim Pazan, *Padişah Anneleri – Eserleriyle Valide Sultanlar*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, 2007 İstanbul, s. 94.

olmuştur³⁸⁵. Turhan Valide Sultan'ın ölümü ile “Kadınlar Saltanatı”, IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi ile de “Kadın Tahakkümüne Giren Padişahlar” dönemi sona ermiştir.

---

³⁸⁵ İsmail Hami Danişmend, *a.g.e.*, c. III, s. 464.

SONUÇ

Harem dünyası ve içindeki kişiler tarih yazarlarının oldukça ilgisini çekmiştir. Harem, Fatih Sultan Mehmed'ten itibaren ve özellikle de Kanuni'den itibaren adeta hükümet merkezi ve idari binası haline gelmiştir. Harem'in ve harem içindeki yüksek şahsiyetlerin bu denli etki kazanması ve nüfuz oluşturması gerçekte harem dairesinin padişahın evi olmasının yanında idari merkezi haline getirilmesinden kaynaklanmıştır. İlk etki gücü Osmanlı Devleti tarihi için bir dönüm noktası teşkil eden Hürrem Haseki Sultan dönemi ile görülmüştür.

Osmanlı Harem'inde kadın nüfuzunun ilk belirtileri daha önce de belirtildiği gibi Hürrem Sultan ile birlikte başlamıştır. Hürrem Sultan, Kanuni'yi etkisi altına alabilme başarısını gösterince Kanuni'nin bu zaafını kendi lehine çevirmek istemiş ve oğullarından birinin tahta varis olması için elinden gelen çabayı sarf etmiştir. Kendisinden başka Kanuni üzerinde bir etki gücü istemeyen Hürrem Sultan, ilk olarak Sadrazam İbrahim Paşa'yı ortadan kaldırmış ve sonrasında da kızı Mihrimah Sultan ile evlendirdiği Rüstem Paşa ile birlikte bir aile ittifakı oluşturmuştur. Hürrem – Mihrimah – Rüstem ittifakı Hürrem Sultan'ın lehine çalışmış ve onun oğullarından birinin tahta varis olabilmesi için mücadele vermiştir. Bunun en trajik sonucu ise Kanuni'nin Mahidevran Kadın'dan olan oğlu Şehzade Mustafa'nın babası Kanuni tarafından öldürülmesi olmuştur. Böylelikle bir kadın nüfuzunun ve etkisinin ne derece etkili olabileceğini gösteren bu olay adeta emsal teşkil etmişçesine sonrasında da en acı örneklerin yaşanmasına sebep olmuştur.

Osmanlı Haremi'nin etkili kadınları özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda padişahların açtığı iktidar boşluğunu doldurma ihtirası içine girmişler ve tüm hesap ve entrikalarını bu yönde oluşturmuşlardır. İktidarı bazen harem dışından bir güç odağı (yeniçeri ocak ağaları, ulema, vezirler) ile ittifak içine girerek elde eden kadınlar, bazen de padişah üzerindeki etki gücüne dayanarak bunu başarmışlardır. Nurbanu Sultan, Sadrazam olan damadı ile ittifak içerisine girerek elini kuvvetlendirirken, Safiye Haseki padişah üzerinde yarattığı derin aşk tesirine güvenerek gücünü muhafazaya çalışmıştır. Nasıl Hürrem Sultan kendinden sonrakilere bir takım örnekler teşkil ettiyse, Nurbanu ve Safiye Sultanlar da

kendinden sonraki kadınlar için örnek oluşturmuşlardır. Nurbanu Sultan, validelik makamını, Safiye Sultan ise hasekilik makamını halk ve hükümdar nezdinde meşrulaştırmışlardır.

Kadınların iktidar hırsı bazen oldukça şiddetlenebilmiştir. Saltanat arzu ve hırsı bazen çocuklarının ölümüne izin vermek veya öldürtmek bazen de onu iktidardan devirmek boyutlarına ulaşmıştır. Kösem Sultan bunun en büyük ve trajik örneğini sergilemiştir. Büyük oğlu Sultan IV. Murad'ın ilk saltanat dönemlerinde padişaha naibelik yapan Kösem Sultan, iktidarın ne denli hoş ve ihtişamlı olduğunu anlamış olacak ki bundan sonraki yaşamında iktidarın hiçbir zaman elinden alınmasına izin vermemiş, böyle bir durum gerçekleştiğinde ise tekrar ele geçirmek için elinden gelen gayreti sarf etmiştir. Nitekim oğlu Sultan İbrahim'in ilk saltanat yıllarında yine iktidarı elinde bulunduran Kösem Sultan, daha sonra oğlu Sultan İbrahim tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bunun neticesinde oğluna karşı cephe almış ve güç odakları (ocak ağalan, ulema) ile birleşerek oğlunun iktidarını devirip onu tahttan indirmiş ve sonrasında da “katil anne” olarak anılmasına neden olan olay gerçekleştirmiş ve Sultan İbrahim'in öldürülmesine izin vermiştir. Tekrar saltanatı ele geçiren Kösem Sultan, bu sefer de torunun validesi ile karşı karşıya kalmıştır. Padişah yapılan çocuk yaştaki torununun naibeliğini yapan, iktidarı ele geçirmek için oğlunu öldürtmekten çekinmeyen Kösem Sultan'ın gelinine saltanatı kaptırması beklenemezdi ve bu yöndeki planı da gecikmedi. Daha sonra da Kösem Sultan, Sultan IV. Mehmed'in annesi ile birlikte öldürülmesi fikrini benimseyerek bunun tatbiki için çalışmıştır. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi rakip kadınlar olduğu gibi (Kösem ve gelini Turhan Sultan) devlet içinde de bir birine rakip unsurlar vardı. İşte bu unsurlar da oldukça güçlü konumda olan saray kadınlarını kullanarak iktidarı ellerine geçirmek istemişlerdi. Bu sebeple rakip güçler, rakip kadınlar etrafında toplanmaya başlamıştır. Yaşanan mücadele birini iktidara taşıırken birinin de ölümü ile sonuçlanmıştır. Kösem Sultan'ın yaptığı plan ortaya çıkınca Kösem Sultan, gelini ve onun etrafında toplanan güç odakları tarafından öldürülmüştür.

Kösem Sultanın perde ipi ile boğulma hadisesi oldukça trajik anlara sahne olmuş ve bunlar tarihi kayıtlara ayrıntıları ile geçmiştir. Böylece nasıl Hürrem

Sultan'ın entrikaları kendinden sonrakilere emsal teşkil etmişse Kösem Sultan'ın bu trajik sonu da emsallerini bu yönde etkilemiş ve belki de Kösem Sultan sonrası harem kadınları “siyasi müdahale ve entrika başımıza Kösem Sultan'ın ki gibi bela açabilir ve biz de böyle trajik sona uğrayabiliriz” düşüncesi ile entrikaya bu-
laşmamışlar ve siyasi müdahale yönünden de istekli davranmamışlardır. “Kadınlar Saltanatının” sona ermesinde Köprülü Mehmet Paşa, Köprülüler iktidarı ve Turhan Valide Sultan'ın büyük etkisi görülse de gerçekte “Kadınlar Saltanatı” Kösem Mahpeyker Sultan'ın bu trajik sonunu oluşturduğu emsal neticesinde sona ermiştir ve bu olay bir daha Osmanlı tarihinde “Kadınlar Saltanatının” yaşanmasına mani olmuştur.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

AFYONCU, Erhan, *Muhteşem Süleyman Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

_____, *Venedik Elçi Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, (çev. Pınar Gökpar – Elettra Ercolini), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.

AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.

ALTINAY, Ahmet Refik, *Kadınlar Saltanatı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara 2005.

_____, *Samur Devri (1640 – 1648)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

ALTINDAL, Meral, *Harem*, Altın Kitapları Yayınevi, İstanbul 1993.

ATASOY, Nurhan, *Harem*, Promete Yayınları, İstanbul 2001.

BASSANO, Luigi, *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, (çev. Selma Cangı), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

BAYKAL, Adnan Nur, *Hürrem Sultan'ın Gözünden Muhteşem Süleyman Devri*, Galata Yayınları, İstanbul 2011.

_____, *Hürrem Sultan ile Söyleşi*, Galata Yayınları, İstanbul 2011.

BELGE, Murat, *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

BOBOVIUS, Albertus, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, (çev. Ali Bertay), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

BOSTAN, İdris, *Adriyatik'te Korsanlar Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler (1575 – 1620)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

BURAK, Ertuğrul, *Cariyeler Sanatı*, Manifesto Kitap, İstanbul 2006.

BUSBECQ, Ogier Ghiselain De, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, (çev. Cahit Yalçın), Kervan Kitapçılık.

CLOT, Andre, *Muhteşem Süleyman, Osmanlı'nın Altın Çağı*, (çev. Turhan Ilgaz), Epsilon Yayıncılık, İstanbul 2005.

CROUTIER, Alev Aksoy, *Harem Gizemli Dünya*, (çev. Leyla Özcengiz), Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.

ÇABUK, Vahid, *Köprülüler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

ÇELEBİ, Celalzade Mustafa, *Tabakatü'l Memalik ve Derecatü'l – Mesalik*, (Haz. Ayhan Yılmaz), Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2011.

ÇELEBİ, Mehmet Hemdemi Solak – Zade, *Solak – Zade Tarihi*, c. II, (Haz. Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

DANIŞMAN, Zuhuri, *Koçi Bey Risalesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II – III, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

DERELİ, Hamit, *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngiltere*, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, Ankara 1951.

DOĞRU Halime, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

DOWNEY, Fairfax, *Kanuni Sultan Süleyman*, (çev. Enis Behiç Koryürek), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975.

EMECEN, Feridun, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları – I*, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.

ERASLAN, Sibel, *Kadın Sultanlar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

ERDEM, Y. Hakan, *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800 – 1909*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

EROĞLU, Haldun, *Osmanlılar Yönetim ve Strateji*, Gökkuşbu Yayınevi, İstanbul 2006.

FREELY, John, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, (çev. Ayşegül Çetin), İstanbul 2000.

GÖKBİLGİN, Tayyib, *Kanuni Sultan Süleyman*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

HALİFE, Mehmet, *Tarih-i Gilmani*, (Haz. Kamil Su), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.

HAMMER, Joseph v., *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. X, ( ev. Mehmet Ata), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.

İNBAŞI, Mehmet, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

JORGA, Nicolae, *Kanuni ve Dönemi Yenilmez Türk*, ( ev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. III, ( ev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

KAFADAR, Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören ve İktidar*, ( ev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

KARA, Yıldray, *Osmanlı'da Kadın Saltanatı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

KEPECİOğLU, Kamil, *Tarih L gatu*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998.

KO U, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, Doğan Kitap, İstanbul 2004.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Akçay Yayınları, Ankara 2004.

KüTüKOğLU, S. Mübahat, *Osmanlı – İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580 – 1838)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1974.

KURT, Yılmaz, *Koçi Bey Risalesi*, Akçay Yayınları, Ankara 1998.

LAMARTİNE, Alphonse, *Osmanlı Tarihi*, ( ev. Serhat Bayram), Toker Yayınları, İstanbul 1995.

LAMP, Harold, *Muhteşem Süleyman Kanuni*, İlgil Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

LATKA, S. Jerzy, *Lehistan'dan Gelen Sefirler: Türkiye – Polonya İlişkilerinin Altı Yüzyılı*, ( ev. A. Sarkady – Nal n Sarkady), Polonya – Türkiye Dostlar Derneği, Ankara, 1991.

LEWİS, Reina, *Rethinking Orientalism: Women, Travel and the Ottoman Harem*, I.B. Tauris, London 2004.

MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, ( ev. Server Tanili), Alkım Yayınları, İstanbul 2007.

MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II – III – IV, Bir Heyet Tarafından Yazılmıştır, Şehir Matbaası, İstanbul 1958.

NAİMA, Mustafa, *Naima Tarihi*, c. IV – V, İstanbul.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Tarih Ansiklopedisi*, Bateş Yayınları, Ankara 1992.

_____, *Kanuni Sultan Süleyman*, Babiâli Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006.

_____, *Osmanlı Hareminded Üç Haseki Sultan*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1988.

PAKALIN, Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

PARDOE, Julia, *Sultanlar Şehri İstanbul*, (çev. M. Banu Büyükkal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

PAZAN, İbrahim, *Padişah Anneleri – Eserleriyle Valide Sultanlar*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2007.

PEÇEVİ, İbrahim, *Peçevi Tarihi*, c. I – II, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

_____, *Peçevi Tarihi*, c. I, İstanbul Matba'a-i Amire, 1866.

PEDANİ, Maria Pia – BORTOLOZZO, Patrizia, *Venedik Devlet Arşivi'nde Bulunan Padişah Belgeleri*, (çev. Işıl Satı), Venedik Devlet Arşivi, Venedik 2010.

PEIRCE, P. Leslie, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, (çev. Ayşe Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

PEREMECİ, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Bellek Yayınları, Edirne 2011.

SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2011.

_____, *Osmanoğulları'nın Ünlü Kadın Sultanları*, Creative Yayıncılık, İstanbul 2007.

SAMARCIC, Radovan, *Sokollu Mehmed Paşa*, (çev. Meral Gaspıralı), Sabah Kitapları, İstanbul 1995.

SANCAR, Aslı, *Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

SHAW, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (çev. Mehmet Harmancı), E Yayınları, İstanbul 1982.

ŞEN, Ömer, *Osmanlı'da Köle Olmak*, Kapı Yayınları, 2007 İstanbul.

ŞENOCAK, Thys Lucienne, *Hadice Turhan Sultan – Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Kadın Baniler*, (çev. Ayla Ortaç), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.

TAVERNIER, Jean Baptiste, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, (çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

TEKTAŞ, Nazım, *Gün Görmeyen Şehzadeler*, Burak Yayınları, İstanbul 2001.

_____, *Harem'den Taşanlar (Padişahların Bütün Kadınları)*, Çatı kitapları, İstanbul 2009.

TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Saray Kadınları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1985.

TURAN, Şerafettin, *Kanuni Dönemi Taht Kavgaları*, Bilge Yayınevi, İstanbul 1997.

ULUÇAY, Çağatay, *Harem II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

_____, *Harem'den Mektuplar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

_____, *Padişahın Kadınları ve Kızları*, TTK Yayınları, Ankara 1980.

UĞURLU, Nurer, *Gravürlerle Osmanlı Sarayı / Padişah Kadınları*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2011.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II – III, TTK Basımevi, Ankara 1988

_____, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1984.

ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitapevi, Isparta 1997.

YERMOLENKO, Galina, *Roxolana in European Literature, History and Culture*, Ashgate Publishing Group, İngiltere, Farnham, Surrey 2010.

YILMAZ, Fehmi, *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Bilimevi Yayıncılık, İstanbul 2010.

YURDAYDIN, Hüseyin, *Kanuni'nin Cülusu ve ilk Seferleri*, TTK Basımevi, Ankara 1961.

YÜCEL, Yaşar, *Muhteşem Türk Kanuni ile 46 Yıl*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 84.

YÜCEL, Yaşar – SEVİM, Ali, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK Basımevi, Ankara 1991.

WITHERS, Robert, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, (çev. Cahit Kayra), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

MAKALELER

ABDÜLHAFIZ, Abdullah Atia, *Osmanlı Dönemi'nde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1 – 2, Ankara 1955, s. 27 – 51.

_____, “Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi”, *AÜDTCFD.*, Sa. 6, Ankara, s. 201 – 247.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Bir Aile ve Hizmet Müessesesi Olarak Osmanlı'da Harem”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 315 – 347.

AKTEPE, Münir, “Mustafa I”, *İA*, c. VIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 692 – 695.

AKYILMAZ, Gül, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”, *GÜHFD.*, c. IX, Sa. 3 – 33, Ankara 2005, s. 206 – 230.

ALTINAY, Ahmet Refik, “Turhan Sultan ve Çanakkale”, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sa. 11, İstanbul 1980, s. 55 – 57.

ALTUNDAĞ, Şinasi, “Osman II”, *İA.*, c. IX, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 443 – 448.

ASLAN, Seyfettin, “Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem” *Dicle Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sa. 1, Diyarbakır 2011, s. 1 – 14.

ATALAR, Münir, “Osmanlı Padişahları”, *AÜİFD.*, Sa. 24, Ankara, s. 425 – 460.

AYDIN, Mahir, “Osmanlı Dünyasında Yahudi Kira Kadınlar”, *Belleten*, Sa. 243, Ankara 2001, s. 623 – 635.

BAFRALI, Kemal, “Hürrem Sultan'ın Son Seneleri”, *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sa. 11, İstanbul 1982, s. 30 – 32.

BALTACI, Cahit, “Hürrem Sultan”, *DİA.*, c. XVIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 498 – 500.

BARAN, Mine, “Osmanlı Klasik Dönem Saray Kültüründe Mahremiyet ve Harem”, *Milli Folklor*, Sa. 93, İstanbul 2012, s. 169 – 183.

BATUR, Muzaffer, “Rüstem Paşa Cami”, *Arkitekt*, Sa. 295, İstanbul 1959, s. 117 – 120.

BAYKAL, Adnan Nur, “Hürrem Sultan’ı Nasıl Bilirsiniz?”, *Popüler Tarih*, Sa. 16, İstanbul 2011, s. 34 – 39.

BAYSAL, Alev, “Batılılar Gözüyle Harem: Gerçek ve Fantezi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Sa. 4/1, 2009, s. 591 – 603.

BAYSUN, Cavid, “Murat IV”, *İA.*, c. VIII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s. 625 – 647.

BELGE, Murat, “Rüstem ile Mihrimah”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sa. 37, İstanbul 1987, s. 29 – 37.

BİRİCİKOĞLU, Hale, “Türk Modernleşmesinde Kadın”, *İkinci Uluslararası Kadın Konferansı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi, Kıbrıs 2006, s. 1 – 12.

BOUAZİ, İbrahim, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Garp Ocaklarının Avrupa Ülkeleri ile Siyasi ve Ticari İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002.

BÖREKÇİ, Günhan, “İnkırazın Eşiğinde Bir Hanedan: III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasi Krizi”, *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Sa. 26, İstanbul 2009, s. 45 – 96.

BURİAN, Orhan, “Türk – İngiliz Münasebetinin İlk Yılları”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1-2, Ankara 1951, s. 1 – 41.

ÇELİK, Şenol, “Osmanlı Padişahlarının Av Geleneğinde Edirne’nin Yeri ve Edirne Kazasındaki Av Alanları (Hassa Şıkar – Gahı)”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, c. III, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 1987 – 1900.

DOĞAN, İsmail, “Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik, Yenileşme Dönemleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 371 – 396.

DÜNDAR, Recep, “Kıbrıs’ın Fethi”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 667 – 678.

EMECEN, Feridun, “İbrahim I”, *DİA.*, c. XXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2000, s. 274 – 281.

_____, “İbrahim Paşa, Makbul”, *DİA.*, c. XXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2000, s. 333 – 335.

_____, “Mustafa I”, *DİA.*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 272 – 275.

_____, “Osman II”, *DİA.*, c. XXXIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 453 – 457.

_____, “Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülahazalar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sa. 6, İstanbul 2011, s. 63 – 79.

_____, “ Selim II”, *DİA.*, c. XXXVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2009, s. 414 – 418.

_____, “Süleyman I”, *DİA.*, c. XXXVIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2010, s. 62 – 74.

ERKAN, Davut, *Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi (1520 – 1537)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

EROĞLU, Haldun, “Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri”, *AÜDTCFD.*, Sa. 34, Ankara, s. 11 – 33.

_____, “Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu”, *AÜDTCFD.*, Sa. 43, Ankara 2003, s. 19 – 39.

ERŞENAL, Mustafa, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Deniz Gücü ve Girit Harbi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 1998.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, “Hürrem Sultan”, *İA.*,c. VI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1992.

_____, “Rüstem Paşa Hakkındaki İthamlar”, *İÜEFTD.*, Sa. 11 – 12, İstanbul 1966, s. 11 – 50.

_____, “Süleyman I”, *İA.*, c. XI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 2011, s. 99 – 155.

GÜL, İsmail, *Osmanlı Devleti'nde Sultan IV. Murad Dönemi Yeniçeri İsyanları (1623 – 1640)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2006.

HASIRCIOĞLU, Talat, “Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Hürrem Sultan”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 1/73, İstanbul 1956, s. 15 – 19.

_____, “Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Nurbanu ve Safiye Sultanlar”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 2/74, İstanbul 1956, s. 96 – 99.

_____, “Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Mahpeyker Kösem Sultan 1”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 3/75, İstanbul 1956, s. 160 – 165.

_____, “Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Kösem Sultan ve Telli Haseki 2”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 4/76, İstanbul 1956, s. 226 – 229.

_____, “Osmanlı Sarayında Saltanat Süren Kadınlardan Mahpeyker Kösem Sultan 3”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 5/77, İstanbul 1956, s. 302 – 305.

İLGÜREL, Müctebal, “Kösem Sultan”, *DİA.*, c. XXVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997.

_____, “Kösem Sultan’ın Bir Vakfıyesi”, *İÜEFTD.*, Sa. 21, İstanbul 1996, s. 83 – 94.

_____, “Zirveden Dönüş: II. Selim’den III. Mehmed’e”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 643 – 666.

İLTER, Erdal, “Ermeni Meselesi’nin Doğuşunda ve Gelişiminde İngiltere’nin Rolü” *AÜDTCFD.*, Sa. 155 – 171. Ankara 1995, s. 155 – 171.

İNALCIK, Halil, “Kösem Sultan’ın Ölümü”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 43, İstanbul 2012, s. 51 – 62.

_____, “Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi”, *AÜSBFD.*, c. XIV, Ankara 1959, s. 69 – 94.

İNBAŞI, Mehmet, “IV. Murad’ın Bağdat Seferi Masraf Defteri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sa. 12, Erzurum 1999, s. 277 – 287.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Harem”, *DİA.*, c. XVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 135 – 138.

KANAT, Vedat, *Lehistan’ın Parçalanma Sürecinde Osmanlı Devleti ile İlişkileri (1772 – 1795)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin 2011.

KASALAK, Kadir – GÜNDÜZ, Tufan, “II. Osman’ın Hotin Seferi (1621)”, *AÜDTCFD.*, Sa. 13, Ankara 2003, s. 129 – 144.

KOCAASLAN, Murat, “Osmanlı Sarayı’nın Mahremi: Topkapı Sarayı Haremi’nin Sınır ve Yasakları”, *HÜEFD.*, c. XXVIII, Sa. 2, Ankara 2011, s. 95 – 121.

KOLODZİEJEZK Dariusz, “1795’e Kadar Osmanlı – Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1244 – 1258.

KONUK, Yunus Emre, *Sultan IV. Murad’ın Bağdat Seferi ve Kasr-ı Şirin Antlaşması*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2005.

KURAT, Akdes Nimet, “İngiliz Devlet Arşivinde ve Kütüphanelerinde Türkiye Tarihine Ait Bazı Malzemeye Dair”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1, Ankara 1949, s. 1 – 18.

KÜTÜKOOĞLU, Bekir, “Murad III”, *DİA.*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 172 – 176.

MADEN, Deniz, *Batılı Seyyahlara Göre Osmanlı Haremi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2010.

MAZAK, Ferda Olbak, “Mahpeyker Kösem Valide Sultan ve Çinili Külliyesi”, *IV. Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 361 – 376.

MENTEŞ, Fatma, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yenileşme Sürecinde Harem*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2006.

MERÇİL, Erdoğan, “Hazinedar”, *DİA.*, c. XVII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1998, s. 141 – 143.

MERMER, Kenan, “17. Yüzyılın Genel Siyasi ve Edebi Manzarasında Bir Şeyh, Vaiz ve Şair Olarak Mustafa Manevi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sa. 18, Çorum 2010, s. 185 – 189.

OSMANOĞLU, Şadiye, “II. Abdülhamid Döneminde Harem Hayatı; Sarayda Sultanlar Nasıl Evlenirlerdi?”, *Hayat Haftalık Mecmua*, Sa. 10, İstanbul 1963, s. 12 – 20.

ÖZ, Mehmet, “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 711 – 729.

ÖZ, Tahsin, “Süleymaniye’nin İnşasının 400. Yıldönümü”, *Arkitekt*, Sa. 289, İstanbul 1957, s. 167 – 171.

ÖZAYDIN, Abdülkerim – BOZKURT, Nebi, “Harem”, *DİA.*, c. XVI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 132 – 135.

ÖZAKBAŞ, Ayşe, “Hürrem Sultan”, *İÜEFTD.*, Sa. 36, İstanbul 2000, s. 336 – 337.

ÖZBİL, Alev, “Üç Yabancı'nın Kalemünde Avcı Mehmed ve Av”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sa. 1, 2009, s. 33 – 41.

ÖZCAN, Abdulkadir, “Kara Murat Paşa”, *Belleten*, Sa. 237, Ankara 1999, s. 489 – 509.

_____, “IV. Mehmed”, *DİA*, c. XXVIII, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 414 – 418.

ÖZCAN, Ruhi, “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tahsisleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 17, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2005, s. 237 – 266.

ÖZER, Deniz, “Hürrem Sultan’ın Gazabına Uğrayan Bir Sadrazam”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sa. 24, İstanbul 1988, s. 28 – 34.

ÖZKAN, Selim Hilmi, “II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk – İngiliz İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa. 18, Kütahya 2007, s. 189 – 205.

ÖZTUNA, Yılmaz, “Kanuni’nin Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri”, *Belleten Kanuni Armağanı*, TTK Basımevi, Ankara 1970, s. 4.

_____, “Osmanlı Sarayında Cariyeler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sa. 10, İstanbul 1975, s. 8 – 13.

PARLATIR, İsmail, “Osmanlı Sosyal Hayatı’nda Köleliğin Kaldırılışı”, *AÜDTCFD*, c. XXXI, Sa. 1 – 2, Ankara 1987, s. 417 – 420.

PEIRCE, P. Leslie, “Beyond Harem Walls: Ottoman Royal Women and The Exercise of Power”, *Servants of the Dynasty: Palace Women in World History*, University of California Press, Berkeley, CA, USA 2008, s. 81 – 95.

_____, “Gender and Sexual Propriety in Ottoman Royal Women’s Patronage”, *Women, Patronage, and Self-Representation in Islamic Societies*, State University of New York, New York 2000, s. 53 – 68.

SAK, İzzet, “Osmanlı Sarayı’nın İki Aylık Meyve ve Çiçek Masrafı”, *AÜDTCFD*, Sa. 40, Ankara, s. 141 – 176.

SAKAOĞLU, Necdet, “Hürrem Sultan ve Kanuni Aşkı”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 1, İstanbul 2009, s. 39 – 41.

_____, “İffet- i Saray-ı Şahane Harem”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 25, İstanbul 2011, s. 1 – 28.

_____, “Kösem Sultan’a İade-i İtibar Gerek”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 21, İstanbul 2010, s. 45 – 48.

_____, “Pargalı İbrahim Paşa”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 29, İstanbul 2011, s. 36 – 46.

_____, “Saraylardan Konaklara Cariyeliğin Bin Bir Yüzü”, *Popüler Tarih Dergisi*, Sa. 5, İstanbul 2000, s. 26 – 31.

_____, “Tek Osmanlı Kraliçesi”, *NTV Tarih Dergisi*, İstanbul 2008, s. 31 – 33.

SERARSLAN, Halim, “Safiye Sultan”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 11, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Konya 2002, s. 137 – 149.

SERTOĞLU, Midhat, “Kanuni Devrinin Perde Arkası”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sa. 1, İstanbul 1976, s. 16 – 26.

_____, “Kösem Sultan ve Ağalar Saltanatı”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 58, İstanbul 1954, s. 3403 – 3406.

ŞAHİN, İlhan, “Nurbanu Sultan”, *DİA.* c. XXXIII, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 250 – 251.

_____, “Safiye Sultan”, *DİA.*, c. XXXV, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 1997, s. 472 – 473.

ŞEHSUVAROĞLU, Y. Haluk, “Hürrem Sultan ve Sultan Süleyman”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Sa. 5, İstanbul 1950, s. 176 – 179.

ŞENOCAK, Lucienne Thys, “Hadice Turhan Sultan Bir Osmanlı Padişahı”, *NTV Tarih Dergisi*, Sa. 4, İstanbul 2009, s. 45 – 49.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, “Harem Halkı ve Cariyeler”, *Tarih ve Düşünce Dergisi*, Sa. 10, İstanbul 2001, s. 56 – 63.

TANSEL, Selahattin, “Osmanlı – Leh Münasebetleri (1764 – 1768)”, *AÜDTCFD.*, Sa. 1, Ankara 1946, s. 69 – 84.

TEKİNDAĞ, Şehabeddin, “XVII. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yeni Cami Külliyesi”, *İÜEFTD.*, Sa. 28 – 29, İstanbul 1974, s. 167 – 190.

TEZCAN, Esmâ, *Pargalı İbrahim Paşa Çerçevesinde Edebi Yaşam*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004.

ÜNLÜCAN, Muhammet, *IV. Murad'ın İcraatlarında Din ve Siyaset Etkeni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

UÇTUM, R. Nejat, “Hürrem ve Mihrimah Sultanların Polonya Kralı II. Zigmund’a Yazdıkları Mektuplar”, *Belleten*, Sa. 175, TTK Basımevi, Ankara 1980, s. 697 – 715.

ULUÇAY, Çağatay, “XVIII. Asırda Harem”, *İÜEFTD.*, Sa. 17 – 18, İstanbul 1963, s. 269 – 274.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi”, *Belleten*, Sa. 114, TTK Basımevi, Ankara 1965, s. 355 – 361.

WOODHEAD, Christine, “Süleyman Üzerine Görüşler”, *Kanuni ve Çağı Yeniçağda Osmanlı Dünyası*, (çev. Sermet Yalçın), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 165 – 192.

YAYLA, Yasemin, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı Devleti’nde Bürokratik Yapı (1520 – 1566)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001.

YEŞİM Ragıp Şevki, “Başına Devlet Kuşu Konan Vezir Maktul İbrahim Paşa”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Sa. 3, İstanbul 1966, s. 1 – 4.

YILMAZER, Ziya, “Murad IV”, *DİA.*, c. XXXI, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 177 – 183.

“Kanuni Sultan Süleyman”, *Saray*, Sa. 64, İstanbul 2012, s. 8.

“Kanuni’nin Şehzadeleri”, *Yeni Tarih Dergisi*, Sa. 23, İstanbul 1958, s. 1100 – 1135.

“Safiye Sultan”, *Yeni Tarih Dergisi*, Sa. 35, İstanbul 1956, s. 1690 – 1693.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Sema YILMAZ

Doğum Yeri: Şarkikaraağaç

Doğum İli: Isparta

Doğum Yılı: 1988

Medeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu:

Lise: 2002-2005 Saime Salih Gonca Lisesi/ Antalya

Lisans: 2006-2010 SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans: 2010-2012 SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

